

รายงานฉบับสมบูรณ์

การพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และตัวชี้วัดความพร้อม
ในการตั้งหลักชีวิตเพื่อกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน

1 สิงหาคม 2560 – 31 พฤษภาคม 2561

ภายใต้การสนับสนุนทุน

แผนงานสนับสนุนองค์ความรู้เพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะ

และคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ และคณะ

รายงานฉบับสมบูรณ์

การพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และตัวชี้วัดความพร้อม
ในการตั้งหลักชีวิตเพื่อกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน

1 สิงหาคม 2560 – 31 พฤษภาคม 2561

ภายใต้การสนับสนุน
แผนงานสนับสนุนองค์ความรู้เพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะ
และคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ และคณะ

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

นักวิจัย

อาจารย์ ดร.เจนนิเฟอร์ ชวโนวานิช

คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณนิชาภัทร ไม้งาม

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณณัฐศุภณ ดำชื่น

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.โสทธิธร มัลลิกะมาส

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี ชัยวัฒน์

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1-1 – 1-9
บทที่ 2 นิยามของคนไร้บ้าน	2-1 – 2-18
บทที่ 3 การทบทวนประเด็นด้านความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	3-1 – 3-10
บทที่ 4 ตัวชี้วัดโอกาส (ความเปราะบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	4-1 – 4-20
บทที่ 5 การทบทวนตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อเตรียมคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน	5-1 – 5-17
บทที่ 6 การพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้าน	6-1 – 6-41
บทที่ 7 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	7-1 – 7-6

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กระบวนการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและการกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน	1-4
ภาพที่ 1.2 กรอบในการศึกษา	1-6
ภาพที่ 4.1 ฐานข้อมูลในการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	4-3
ภาพที่ 4.2 กรอบแนวคิดในการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	4-4
ภาพที่ 4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยหรือตัวชี้วัดต่างๆ ต่อภาวะไร้บ้าน	4-7
ภาพที่ 4.4 เกณฑ์ในการคัดกรองกลุ่มผู้มีสภาวะเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้าน	4-10
ภาพที่ 4.5 แผนภาพแสดงปริมาณสัดส่วนการเข้าบ้านเมื่อเทียบกับราคาเช่าบ้านต่อเดือน	4-12
ภาพที่ 5.1 กระบวนการของโมเดลขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง	5-2
ภาพที่ 5.2 ตัวชี้วัดความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงในแนวทางการประเมินความพร้อมคืนสู่การมีบ้าน	5-3
ภาพที่ 5.3 ภาพแสดงโครงสร้างการออกแบบของกระบวนการหลักสูตร JTHDP	5-10
ภาพที่ 6.1 ตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อมีงานทำงานของคนไร้บ้าน	6-5
ภาพที่ 7.1 ประโยชน์ของตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	7-2

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 กระบวนการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและการกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน และแนวทางเชิงนโยบาย	1-3
ตารางที่ 2.1 คำนิยามของคนไร้บ้านในต่างประเทศ	2-2 - 2-7
ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบตัวแปรที่สอดคล้องกันระหว่างสองฐานข้อมูล	4-6
ตารางที่ 4.2 ข้อมูลกลุ่มประชากรที่มีสภาวะเปราะบางที่จะไร้บ้านที่ได้คัดกรองแล้ว	4-11
ตารางที่ 4.3 ผลการประมาณการ (Binary Logistic Estimation Results ระดับภาคกลาง)	4-13
ตารางที่ 4.4 ตัวอย่างข้อมูลและผลการทำนายความเสี่ยงที่จะเป็นผู้มีสภาวะไร้บ้าน ระดับจุลภาค	4-14
ตารางที่ 4.5 ตัวอย่างข้อมูลและผลการทำนายความเสี่ยงที่จะเป็นผู้มีสภาวะไร้บ้าน ระดับมหภาค	4-15
ตารางที่ 4.6 ผลการจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม	4-18
ตารางที่ 4.7 ผลการจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม (Normalize at 1%)	4-19
ตารางที่ 6.1 ตัวอย่างแผนโปรแกรมการแทรกแซงตามแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกเพื่อพัฒนาทุนทางจิตของคนไร้บ้าน	6-9

บทที่ 1 บทนำ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ และ นิชาภัทร ไม้งาม

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาคนไร้บ้าน คือ หนึ่งในปัญหาที่สังคมเมืองขนาดใหญ่ทั่วโลกกำลังเผชิญ ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีแนวโน้มจะมีระดับความรุนแรงเพิ่มขึ้น สำนักข่าว The Guardian รายงานผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งออสเตรเลีย (ABS) พบว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2554- 2559 (ระยะเวลา 5 ปี) ออสเตรเลียมีจำนวนคนไร้บ้านทั้งหมด 116,427 คน ซึ่งเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 14 (Davey and Knaus, 2018) ในขณะที่ Independent เสนอข้อมูลจากรัฐบาลอังกฤษ เผยว่า จำนวนคนไร้บ้านในอังกฤษยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และนอกจากนี้กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปี มีแนวโน้มที่เป็นคนไร้บ้านมากขึ้น (Bulman, 2017) ด้านสหรัฐอเมริกา พบว่า ใน ปี พ.ศ. 2558 มีจำนวนคนไร้บ้านในลอสแอนเจลิสถึง 46,874 คน ซึ่งตัวเลขดังกล่าวเป็นตัวที่เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 5 จากปีก่อน (ผู้จัดการออนไลน์, 2559)

สำหรับประเทศไทยมีตัวเลขการสำรวจที่จัดเก็บโดย 2 หน่วยงาน ได้แก่ ในปี พ.ศ. 2558 กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงแห่งมนุษย์ สำรวจพบคนเร่ร่อนทั้งสิ้น 3,360 คน ในกรุงเทพมหานคร โดยเป็นเพศชายประมาณ 2,214 คน และเป็นเพศหญิง 1,246 คน (One More News, 2558) ถัดมาในปี พ.ศ. 2559 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ทำการสำรวจจำนวนคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งพบคนไร้บ้าน จำนวน 1,307 คน และคาดการณ์ว่าจะมีคนไร้บ้านทั่วประเทศราว 30,000 คน (อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ, 2559) แม้ว่าข้อมูลจำนวนคนไร้บ้านกรณีประเทศไทยมีเพียงการสำรวจในกรุงเทพมหานครเท่านั้น และแนวโน้มของสถานการณ์ของคนไร้บ้านในระดับประเทศเป็นเพียงการประมาณการ แต่จากจำนวนที่ปรากฏก็เป็นภาพสะท้อนของสังคมไทยที่กำลังประสบกับปัญหาเชิงโครงสร้างและปัญหาความเหลื่อมล้ำ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาครอบครัว

การศึกษาเบื้องต้นเรื่อง “การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น” ของ ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) พบว่า สาเหตุที่ทำให้คนตัดสินใจไร้บ้านในต่างประเทศมีที่มาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ การขาดแคลนที่พักอาศัยและไม่สามารถเข้าถึงที่พักอาศัย ปัญหาครอบครัว ปัญหาความรุนแรง ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหายาเสพติด ฯลฯ ในขณะที่ประเทศไทยเกิดจากความทับซ้อนกันของปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาครอบครัว ปัจจัยด้านเศรษฐกิจถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนจำนวนหนึ่งต้องประสบกับสถานะการไร้บ้าน ในขณะที่ปัญหาครอบครัวเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดสถานะไร้บ้าน ก่อนที่จะกลายมาเป็นคนไร้บ้าน คนส่วนใหญ่ทำงานที่ไม่มีความมั่นคง เป็นงานประเภทลูกจ้างรายวันหรือเป็นแรงงานนอกระบบ มีรายได้ไม่แน่นอน ไม่ต้องอาศัยทักษะการทำงาน (Unskill Labour) ไม่มีหลักประกันในชีวิต อย่างเช่น ประกันสังคม สวัสดิการแรงงานต่างๆ เมื่อประสบกับปัญหาจึงไม่มี

ตาข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ดังนั้น รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องหา
มาตรการบางอย่างมาใช้ป้องกัน (Prevention) กลุ่มคนเปราะบางที่เสี่ยงต่อการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

ดังนั้นการมีตัวชี้วัด (Indicators) ที่เป็นการบ่งบอกถึงความเสี่ยงที่จะส่งผลให้บุคคลหนึ่งต้องเข้าสู่
ภาวะไร้บ้าน จะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบมาตรการเตือนทางสังคม (Social Warning) ซึ่งถือเป็นตาข่าย
ความปลอดภัยทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยป้องกัน คัดกรอง และลดจำนวนกลุ่มเสี่ยงที่จะกลายเป็นคนไร้
บ้าน โดย หนึ่งใน จะช่วยลดความรุนแรงของปัญหาคนไร้บ้านในประเทศไทย โดยเฉพาะจำนวนคนไร้บ้านหน้า
ใหม่ (New Homeless)¹ สอง ช่วยดูดซับ (Absorb) กลุ่มเสี่ยงหรือคนที่มีความเปราะบางให้สามารถดำเนิน
ชีวิตได้ต่อไป สาม เป็นเครื่องมือที่รัฐจะนำมาใช้เฝ้าระวัง สังเกต ป้องกัน และติดตามกลุ่มเสี่ยงและคนที่มีความ
เปราะบางซึ่งมีแนวโน้มว่าจะมีปัญหาหรือเริ่มมีปัญหา และ สี่ สามารถนำมาใช้ในการออกแบบนโยบายการ
ช่วยเหลือที่ตรงกับสภาพจริงของปัญหาและตอบสนองความต้องการของกลุ่มเสี่ยงและคนที่มีความเปราะบาง
รวมถึงกลุ่มคนไร้บ้านในระยะเริ่มต้น (Pre Homeless) ได้

ด้านกลุ่มที่เป็นคนไร้บ้านแล้ว การหาแนวทางช่วยเหลือ ในด้านการครองชีพ ตลอดจนการสร้าง
ความพร้อมให้คนไร้บ้านสามารถตั้งหลักชีวิตเพื่อกลับคืนสู่สังคมก็เป็นอีกหนึ่งภารกิจที่สำคัญในการให้ความ
ช่วยเหลือแก่คนกลุ่มนี้ อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมาภาครัฐ เอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างก็มีการสนับสนุนให้
ความช่วยเหลือในด้านการครองชีพเป็นส่วนใหญ่ เช่น การจัดหาที่พักอาศัย สาธารณูปโภค และการอุปโภค
บริโภค แต่ในประเด็นของการตั้งหลักเพื่อการทำงานและรายได้ที่แน่นอนของคนไร้บ้านอันจะนำไปสู่การ
กลับคืนสู่สังคม ยังขาดการศึกษารวมทั้งตัวชี้วัดที่สำคัญจะบ่งบอกว่า คนไร้บ้านคนใดที่จะมีความพร้อมหรือ
ศักยภาพ (Potential) ที่จะตั้งหลักได้ ทั้งนี้ในเบื้องต้น งานวิจัยชิ้นนี้ให้ขอบเขตของคำว่าตั้งหลักว่า “การมี
พร้อมที่จะทำงานหรือเข้าสู่ตลาดแรงงาน” ซึ่งถ้าคนไร้บ้านสามารถมีงานประจำที่มีรายได้แน่นอน เพียงพอต่อ
การดำเนินชีวิต และสามารถรับผิดชอบต่อตนเองได้ ก็นับเป็นการตั้งหลักขั้นสำคัญและเป็นปัจจัยสนับสนุนใน
การกลับคืนสู่สังคมได้ในขั้นต่อไป สำหรับกระบวนการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและการกลับคืนสู่สังคมของคนไร้
บ้านสามารถสรุปได้ตามภาพที่ 1.1 และตารางที่ 1.1

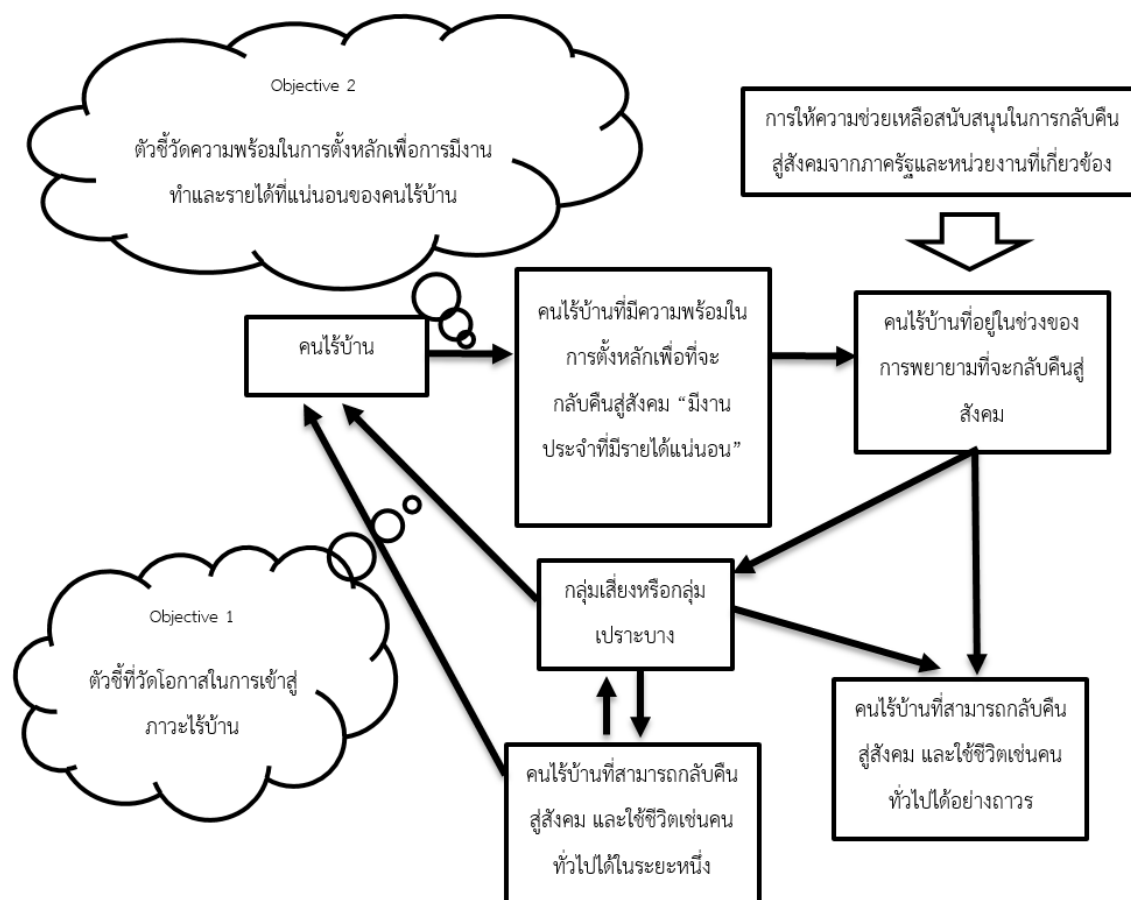
¹ ซึ่งตามนิยาม “คนไร้บ้านหน้าใหม่ คือ คนที่อยู่ในช่วงเวลาตัดสินใจระหว่างการใช้ชีวิตทั่วไปกับการไร้บ้าน คนที่อยู่ระหว่างการรองานและเลือกใช้
พื้นที่สาธารณะหรือบ้านพักพิงเป็นที่พักอาศัย รวมไปถึงคนที่ตัดสินใจแล้วว่าจะเป็นคนไร้บ้าน และไร้บ้านมาไม่เกิน 5 ปี” (ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ,
2561)

**ตารางที่ 1.1 กระบวนการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและการกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน และแนวทาง
เชิงนโยบาย**

ระยะที่	แนวทางเชิงนโยบาย
ระยะที่หนึ่ง คือ กลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มเปราะบางเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน	การหาตัวชี้วัด (Indicators) เพื่อเป็นมาตรการเตือนทางสังคม (Social Warning) และป้องกันการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Prevention)
ระยะที่สอง คือ การเป็นคนไร้บ้าน	การให้ความช่วยเหลือทางด้านปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ตลอดจนเยียวยาทางด้านจิตใจ
ระยะที่สาม คนไร้บ้านที่มีความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อที่จะกลับคืนสู่สังคม	ภายในกลุ่มคนไร้บ้านที่นี้ ย่อมมีคนไร้บ้านที่มีศักยภาพ (Potential) หรือความพร้อมที่จะตั้งหลักในการมีงานประจำที่มีรายได้แน่นอน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะทำการหาตัวชี้วัด (Indicators) สำหรับคนไร้บ้านที่มีความพร้อมในการตั้งหลักชีวิต
ระยะที่สี่ คนไร้บ้านที่อยู่ในช่วงการพยายามกลับคืนสู่สังคม	ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถออกแบบนโยบายหรือแนวทางการสนับสนุนให้คนกลุ่มนี้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้
ระยะที่ห้า คนไร้บ้านที่กลับคืนสู่สังคมได้อย่างถาวร หรือ คนไร้บ้านที่กลับคืนสู่สังคมได้ระยะหนึ่งแต่สุดท้ายอาจจะยังไม่เข้มแข็งพอจึงก็ต้องกลับมาเป็นคนไร้บ้านใหม่	การมีกระบวนการติดตาม และให้ความช่วยเหลือเพื่อให้คนกลุ่มนี้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างถาวร

ภาพที่ 1.1 กระบวนการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและการกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน

งานวิจัยฉบับนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับคนไร้บ้านใน 2 ด้าน ได้แก่ หนึ่ง ตัวชี้วัดโอกาส (ความเปราะบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และ สอง ตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำและรายได้ที่แน่นอนของคนไร้บ้าน (ภาพที่ 1.1)

โดยในด้านที่หนึ่ง การพัฒนาตัวชี้วัดโอกาส (ความเปราะบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน คณะผู้วิจัยจะทำการศึกษาเพื่อประมาณการปัจจัยเสี่ยงในระดับบุคคลทั้งที่เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่จะทำให้เข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ทั้งนี้ตัวชี้วัดดังกล่าวคาดว่าจะสามารถนำมาเป็นมาตรการในการเตือนปัญหาด้านคนไร้บ้าน (Early Warning) ให้แก่กลุ่มคนที่มีความเปราะบาง และคนไร้บ้านหน้าใหม่ที่อยู่ระหว่างการตัดสินใจเข้าสู่สถานะการไร้บ้าน หรือคนที่อยู่ในระยะทดลองไปๆกลับๆ หรืออยู่ในช่วงรองาน หรือเพิ่งจะเป็นคนไร้บ้านไม่เกิน 5 ปี ตลอดจนเป็นเครื่องมือสำหรับการหาแนวทางในการป้องกัน (Prevention) การตรวจสอบติดตาม (Monitoring) และการคาดการณ์ (Projection) ปัญหาการเป็นคนไร้บ้านต่อไปในอนาคต ในขณะเดียวกันรัฐก็

สามารถนำดัชนีชี้วัดโอกาสดังกล่าวมาเป็นฐานข้อมูลประกอบการออกแบบ และพัฒนานโยบายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการเป็นคนไร้บ้านได้ (Homeless Prevention Policy)

สำหรับด้านที่สอง งานวิจัยฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำและรายได้ที่แน่นอนของคนไร้บ้าน โดยตั้งสมมติฐานไว้ในเบื้องต้นว่า คนไร้บ้านที่พร้อมจะตั้งหลักเพื่อหางานหรือทำงานประจำที่มีรายได้แน่นอนนั้นต้องมีความพร้อมอยู่ด้วยกัน 3 ด้าน ได้แก่ ความพร้อมทางกาย (สุขภาพกาย) ความพร้อมทางด้านจิตใจ (สุขภาพจิต ทักษะคิด แรงจูงใจ ความหวัง) และความพร้อมในการทำงาน (ความต้องการในการทำงาน ความสามารถในการทำงาน ทักษะในการประกอบอาชีพ) โดยคณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการทบทวนเอกสารงานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากทั้งในและต่างประเทศ เพื่อออกแบบเครื่องมือในการพิจารณาว่าคนไร้บ้านคนดังกล่าวมีความพร้อมในการตั้งหลักมากหรือน้อยโดยเปรียบเทียบกับนอกจากนี้ หากมีการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านแล้ว ตัวชี้วัดดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นตัวแปรหนึ่งประกอบการวิเคราะห์ความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้านได้ ทั้งนี้เนื่องจาก คนไร้บ้าน คือ บุคคลที่อยู่ในภาวะเปราะบาง ขณะที่ดัชนีชี้วัดโอกาสก็เป็นเส้นแบ่งระหว่าง ภาวะไร้บ้านกับภาวะปกติ ดังนั้น ดัชนีดังกล่าวไปจึงสามารถนำไปเป็นฐานในการพิจารณาประกอบกับสถานการณ์ส่วนบุคคลในด้านความพร้อมในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านบุคคล (สุขภาพกาย สุขภาพจิต ทักษะส่วนบุคคล การเข้ากับผู้อื่น ฯลฯ) ด้านสังคม (ความสัมพันธ์ในครอบครัว สังคม ที่ทำงาน ฯลฯ) และ ด้านเศรษฐกิจ (รายได้ การมีงานทำ โอกาสในการตกงาน หนี้สิน ฯลฯ) ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการนำไปวิเคราะห์ร่วมกับปัจจัยสนับสนุน (Supporting factors) ในด้านอื่นๆที่จะช่วยให้คนไร้บ้านมีความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อกลับคืนสู่สังคมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ข้อ ดังนี้

1.2.1 เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน หรือตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

1.2.2 เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำและรายได้ที่แน่นอนของคนไร้บ้าน

1.3 วิธีดำเนินการวิจัย

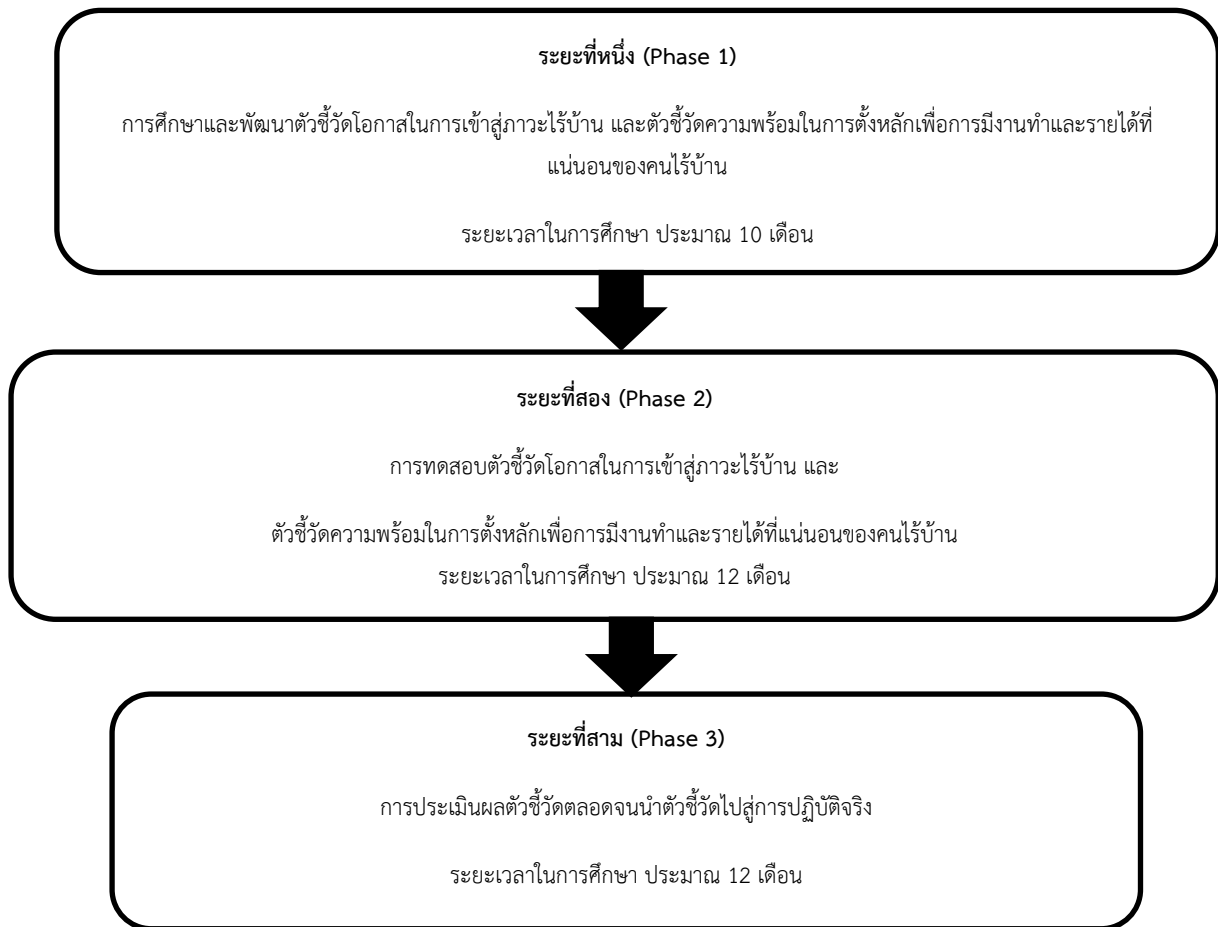
1.3.1 กรอบแนวคิดและวิธีการดำเนินการ

โครงการศึกษานี้จะใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 3 ปี แบ่งกระบวนการศึกษาออกเป็น 3 ระยะด้วยกัน ได้แก่ ระยะที่หนึ่ง (Phase 1) เป็นการศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักชีวิตเพื่อเตรียมกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน โดยตัวชี้วัดดังกล่าวเป็นการวัดในระดับบุคคล ระยะที่สอง (Phase 2) เป็นการทดสอบตัวชี้วัด และ ระยะสุดท้าย (Phase 3) เป็นการประเมินผล (Evaluation) ตัวชี้วัดตลอดจนนำตัวชี้วัดไปสู่การปฏิบัติจริง (ดูภาพที่ 1.2 ประกอบ)

ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้ตัวชี้วัดดังกล่าวเป็นดัชนีในการเตือนปัญหาด้านคนไร้บ้าน (Early Warning) ตลอดจนเป็นเครื่องมือสำหรับการหาแนวทางในการป้องกัน (Prevention) การตรวจสอบติดตาม (Monitoring) และการคาดการณ์ (Projection) ปัญหาการเป็นคนไร้บ้านต่อไปในอนาคต

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยฉบับนี้เป็นรายงานผลการศึกษาของระยะที่ 1 (Phase 1) ดังนั้นเนื้อหาในส่วนนี้จะเป็นการอธิบายถึงระเบียบวิธีวิจัยรวมทั้งขั้นตอนในการศึกษาของระยะที่ 1 การศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักชีวิตเพื่อกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้านเท่านั้น

ภาพที่ 1.2 กรอบในการศึกษา

1.3.2 วิธีการศึกษาในระยะที่หนึ่ง (Phase 1) การศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำและรายได้ที่แน่นอนของคนไร้บ้าน

ระยะที่หนึ่งมีระยะเวลาการดำเนินงานทั้งสิ้น 10 เดือน มีวิธีการและขั้นตอนในการศึกษาดังต่อไปนี้

1) นิยามคนไร้บ้าน

เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยในระยะที่ 1 คือ การพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ดังนั้นการให้คำนิยามคนไร้บ้านที่ชัดเจนจึงเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ ทั้งนี้ แม้ว่าตัวบทกฎหมาย (พระราชบัญญัติคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ.2557) ได้มีการให้คำนิยามของกลุ่มเป้าหมายไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอาจจะมีเกณฑ์ในการให้คำนิยามคนไร้บ้านที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดเกณฑ์ในการพัฒนาตัวชี้วัดดังกล่าว

ดังนั้น ในขั้นต้น เพื่อให้รูปแบบของการศึกษาและการพัฒนาตัวชี้วัดมีความชัดเจน คณะผู้วิจัยจึงเริ่มต้นการศึกษาโดยการรวบรวม เปรียบเทียบ และสังเคราะห์ คำนิยามของคนไร้บ้าน จาก (1) คำนิยามตามกฎหมาย (2) นิยามและเกณฑ์ในการคัดเลือกคนไร้บ้านของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ และ (3) การให้คำนิยามคนไร้บ้าน จากกรณีศึกษาในต่างประเทศ จากนั้นจึงนำมาสู่การสรุปคำนิยามของคนไร้บ้านเพื่อต่อยอดพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้านต่อไป

2) ทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำและรายได้ที่แน่นอนของคนไร้บ้าน ทางคณะผู้วิจัยจะดำเนินการทบทวนวรรณกรรมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสองหัวข้อดังกล่าวนี้ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้ได้ตัวอย่างตลอดจนแนวทางในการพัฒนาตัวชี้วัดในกรณีของคนไร้บ้าน

3) รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด

เมื่อได้ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านแล้ว ในขั้นตอนนี้จะเป็นเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้รวบรวมมา คัดกรองตามเกณฑ์ความเป็นไปได้ในการเก็บข้อมูล รวมทั้งสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย จากนั้นผู้วิจัยจึงนำมาสังเคราะห์ข้อมูลทั้งสองกลุ่มเพื่อเตรียมนำข้อมูลดังกล่าวมาพัฒนาเป็นตัวชี้วัดรายบุคคลด้านโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำและรายได้ที่แน่นอนของคนไร้บ้านต่อไป

4) นำเสนอตัวชี้วัดในขั้นต้นและสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อวิพากษ์และให้ความเห็นเกี่ยวกับตัวชี้วัด (จัดขึ้นภายใน 1 เดือนหลังจากพัฒนาตัวชี้วัดเบื้องต้นสำเร็จ)

ในขั้นตอนนี้หลังจากที่คณะผู้วิจัยจะทำการพัฒนาตัวชี้วัดที่เหมาะสมในการวัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านรายบุคคลและความพร้อมในการตั้งหลักชีวิตเพื่อกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน กรณีประเทศไทยแล้ว ก่อนที่จะนำตัวชี้วัดไปทดสอบ คณะผู้วิจัยจะนำตัวชี้วัดเสนอในวงสนทนากลุ่ม (Focus group) ซึ่งประกอบด้วย

ผู้ทรงคุณวุฒิ บุคคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ กลุ่มคนไร้บ้าน และกลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร เพื่อทำการวิพากษ์และให้ความเห็นกับตัวชี้วัดดังกล่าว

5) พัฒนาตัวชี้วัด และกำหนดแผนและแนวทางในการดำเนินงานของระยะที่สอง (Phase 2)

หลังจากที่ได้มีการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อวิพากษ์และให้ความเห็นกับตัวชี้วัดแล้ว ทางคณะผู้วิจัยจะได้รวบรวมความเห็นและข้อเสนอเหล่านี้มาปรับปรุงและพัฒนาเป็นตัวชี้วัด เมื่อได้ตัวชี้วัดฉบับสมบูรณ์แล้ว ในขั้นตอนนี้ทางคณะผู้วิจัยจะดำเนินการร่างแผนการนำตัวชี้วัดดังกล่าวไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างเบื้องต้น ก่อนจะนำเข้าสู่กระบวนการทดสอบซึ่งเป็นระยะที่สอง (Phase 2) ของโครงการวิจัย โดยในข้อเสนอนำเสนอลง กระบวนการ ขั้นตอนวิธีการ กลุ่มตัวอย่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและงบประมาณในการทดสอบตัวชี้วัดต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ธานี ชัยวัฒน์, พีระ ตั้งธรรมรั้ง, รัฐวิชญ์ ไพรวิน, และ นิชาภัทร ไม้งาม (2561). การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ
- ผู้จัดการออนไลน์ (2559). จำนวน “คนไร้บ้าน” ใน LA เพิ่มสูงขึ้นจากภาวะขาดแคลนที่อยู่. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2561 จาก <https://mgronline.com/around/detail/9590000045469>
- อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559). การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขต กรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ
- Bulman, M. (2017). Number of homeless elderly people surges by 100 per cent in seven years. Independent. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2561 จาก <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/homeless-elderly-people-surges-100-seven-years-local-government-association-a7997086.html>
- Davey, M., and Knaus. C. (2018). Homelessness in Australia up 14% in five years, ABS says. The Guardian. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2561 จาก <https://www.theguardian.com/australia-news/2018/mar/14/homelessness-in-australia-up-14-in-five-years-abs-says>
- One More News (2558). คนเร่ร่อน เกือบครึ่ง.. ท่ามกลางความศิวิไลซ์ กับ ชีวิตที่ไร้ทางเลือกจริงหรือ?. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2561 จาก www.1morenews.com/7232.html

บทที่ 2 นิยามของคนไร้บ้าน

2.1 นิยามของคนไร้บ้านในต่างประเทศ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์

เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยฉบับนี้ คือ การพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และการพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักชีวิตของคนไร้บ้าน ดังนั้นการให้คำนิยามคนไร้บ้านที่ชัดเจนจึงเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ ทั้งนี้ แม้ว่าตัวบทกฎหมาย (พระราชบัญญัติคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ.2557) ได้มีการให้คำนิยามของกลุ่มเป้าหมายไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอาจจะมีเกณฑ์ในการให้คำนิยามคนไร้บ้านที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดเกณฑ์ในการพัฒนาตัวชี้วัดดังกล่าว

ดังนั้น บทที่ 2 นี้ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจ และวางกรอบของการศึกษาให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ทางคณะผู้วิจัยจึงเริ่มต้นการศึกษาโดยการรวบรวม เปรียบเทียบ และสังเคราะห์ คำนิยามของคนไร้บ้าน โดยเริ่มต้นจากหัวข้อที่ 2.1 การให้คำนิยามคนไร้บ้าน จากกรณีศึกษาในต่างประเทศ และหัวข้อที่ 2.2 นิยามของคนไร้บ้านในประเทศไทย โดยกรณีประเทศไทยนั้นจะทบทวนผ่านคำนิยามตามกฎหมาย นิยามและเกณฑ์ในการคัดเลือกคนไร้บ้านของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ จากนั้นจึงนำมาสู่การสรุปคำนิยามของคนไร้บ้านที่งานวิจัยฉบับนี้จะทำการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและตัวชี้ต่อไป

เป็นที่ทราบกันดีว่า ปัญหาคนไร้บ้าน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองของทุกประเทศ เป็นหนึ่งในปัญหาเศรษฐกิจที่สะท้อนถึงความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความขาดแคลน การว่างงาน และปัญหาทางสังคมที่สะท้อนถึงความรุนแรงและความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยในแต่ละประเทศก็มีนโยบายและหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแก่คนไร้บ้าน ทั้งนี้การให้คำนิยามของคนไร้บ้านย่อมมีความหลากหลายแตกต่างกันตามบริบท สถานการณ์ หรือสังคมวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ ดังนั้นในส่วนแรกนี้จะเป็นการเริ่มต้นทบทวนศึกษาถึงคำนิยามของคนไร้บ้านในแต่ละประเทศหรือในแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อให้เข้าใจและทราบถึงขอบเขตของคนไร้บ้านในมุมมองที่หลากหลาย อันเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดในการศึกษาประเด็นอื่นๆ ของคนไร้บ้านต่อไป ผู้วิจัยได้รวบรวมคำนิยามของคนไร้บ้านในต่างประเทศไว้ในตารางที่ 2.1 จากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ 3 แหล่ง ได้แก่ หนึ่ง การสำรวจประชากรคนไร้บ้าน ของ The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2017) ซึ่งในรายงานดังกล่าวได้มีการรวบรวมคำนิยามของคนไร้บ้านที่ใช้ในการสำรวจในหลากหลายประเทศ สอง

รายงาน “สถานการณ์คนไร้บ้าน” ของ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2559) และ สาม การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ต้นทุน การแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น ของ ธานี ชัยวัฒน์ และ คณะ (2561) ซึ่งงานทั้งสองได้มีการรวบรวมคำนิยามของคนไร้บ้าน กรณีศึกษาต่างประเทศเช่นเดียวกัน

ตารางที่ 2.1 คำนิยามของคนไร้บ้านในต่างประเทศ

ประเทศ	นิยามคนไร้บ้าน	สรุปนิยามคนไร้บ้าน	ที่มา
ออสเตรเลีย Australia	<p>“ When a person does not have suitable accommodation alternatives they are considered homeless if their current living arrangement:</p> <ul style="list-style-type: none"> • is in a dwelling that is inadequate; or • has no tenure, or if their initial tenure is short and not extendable; or • does not allow them to have control of, and access to space for social relations.” 	บุคคลที่มีสภาพความเป็นอยู่หรือการอยู่อาศัยที่ไม่เหมาะสม ซึ่งรวมถึง สภาพแหล่งที่พักอาศัยที่ไม่สมบูรณ์ ไม่เพียงพอที่จะพิจารณาว่าเป็นบ้านได้ หรือไม่มีกรรมสิทธิ์ ไม่มีสิทธิ์ในพื้นที่ที่อยู่ รวมทั้งสิทธิและความสัมพันธ์ทางสังคม	Department for Child Protection and Family Support (2016, หน้า 8), ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2560, หน้า 5-5)
ญี่ปุ่น Japan		Special Measures Law Concerning Assistance for the Rehabilitation of the Homeless ที่ขับเคลื่อนโดยกระทรวงสาธารณสุข แรงงาน และสวัสดิการ ได้ให้นิยามคนไร้บ้านไว้อย่างกว้างๆ คือ คนที่ไม่สามารถอยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง ใช้ชีวิตประจำวันในสวนสาธารณะของเมือง ริมน้ำ ถนน ในสถานีรถไฟ ฯลฯ	อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2559, หน้า 27)
อินเดีย India		<p>-The Census of India, Ministry of home Affairs ได้ให้นิยามอย่างกว้าง ว่าคนไร้บ้าน คือ คนที่ไม่ได้อยู่อาศัยในบ้านตามลักษณะสำมะโนประชากร เช่น โครงสร้างที่มีหลังคา</p> <p>- Ministry of Urban Development ได้ให้นิยามละเอียดลงไปอีกว่า คือ กลุ่มคน ผู้คน ซึ่งไม่มีบ้านทั้งที่เป็นของตนเองหรือเช่าผู้อื่น แต่อยู่อาศัยและหลับนอนบนทางเท้า สวนสาธารณะ สถานีรถไฟ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ภายนอกร้านค้าและโรงงาน อยู่อาศัยในสถานที่ก่อสร้าง ได้สะพาน ท่อระบายน้ำ และที่อื่นๆ, ใช้ชีวิตในตอนกลางคืนในที่พักพิงชั่วคราว ที่พักไม่เป็นหลักแหล่ง ที่พักกระยะสั้น ที่อยู่ของขอทาน และบ้านพักของเด็ก เป็นต้น, ใช้ชีวิตอยู่ในโครงสร้างชั่วคราวที่ไม่มีผนังและหลังคา เช่น หลังคา</p>	อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2559, หน้า 28)

ประเทศ	นิยามคนไร้บ้าน	สรุปนิยามคนไร้บ้าน	ที่มา
		แผ่นพลาสติก ผ้าคลุมหรือหลังคาหญ้าแฝกซึ่งอยู่บนทางเท้า สวนสาธารณะ เตี้ยผ้าใบ และที่อื่น ๆ ที่เหมือนกัน	
ชิลี Chile	People who sleep in public or private places without an infrastructure that can be characterized as housing, even if its house is in a precarious state. This excludes families and people living in squatter settlements. People that lacking a fixed, regular and adequate accommodation for the night, find a one-night residence , paying or not for this night-service, in places run by public or private entities that provide temporary shelter. This group incorporates people who stay in nursing homes and hospices, run by charity or business.	คนที่หลับนอนในพื้นที่สาธารณะหรือที่ของเอกชนซึ่งปราศจากโครงสร้างพื้นฐานเพียงพอที่จะเป็นบ้านหรือเป็นบ้านที่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมไม่ปลอดภัย ทั้งนี้ไม่นับรวมครอบครัวหรือคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ดินไม่มีกรรมสิทธิ์ นอกจากนี้ยังรวมถึงคนที่ไม่มียที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งในยามค่ำคืน รวมไปถึงบุคคลที่ไม่สามารถเข้าถึงการให้บริการที่พักอาศัยชั่วคราวที่ดำเนินการโดยรัฐหรือเอกชน กลุ่มดังกล่าวนี้ไม่ได้รวมบุคคลที่พักอยู่ในสถานที่พักพิงสำหรับผู้ป่วยที่ดำเนินการโดยองค์กรทางการแพทย์หรือธุรกิจ	OECD (2017, หน้า 9)
สาธารณรัฐเช็ก Czech Republic	Homeless is a general term for the heterogeneous group of population covering both visible homeless people, i.e. persons sleeping rough (roofless), and people who are not able to procure any dwelling and hence live in accommodation for the homeless, as well as people living in insecure accommodation and people staying in conditions which do not fulfil the minimum standards of living in the particular cultural and social environment.	บุคคลไร้บ้านเป็นคำนิยามทั่วไปของกลุ่มบุคคลทั้งที่ไร้ที่พักอาศัยอย่างชัดเจน เช่น ผู้ที่อาศัยหลับนอนในพื้นที่สาธารณะ และบุคคลผู้อาศัยในสถานที่ซึ่งปราศจากโครงสร้างพื้นฐานเพียงพอต่อการดำรงชีพ รวมทั้งอาศัยในสิ่งแวดล้อมที่อันตรายและไม่มีความปลอดภัยในการดำรงชีวิตในสังคม	OECD (2017, หน้า 9)
เดนมาร์ก Denmark	People are considered homeless if they do not have a dwelling (owned or rented) or room, but are forced to use temporary housing alternatives, or live temporarily without a lease contract with relatives, friends or acquaintances. People with no place to stay the	คนไร้บ้าน คือ บุคคลผู้ไร้ที่อยู่อาศัย (ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ไม่ได้เช่าบ้าน หรือห้องพัก) เป็นบุคคลที่พักอาศัยในที่พักชั่วคราว หรือพักอาศัยชั่วคราวโดยปราศจากสัญญาในการพักอาศัย ญาติ เพื่อน หรือคนรู้จัก ในกรณีนี้รวมถึงบุคคลผู้ที่ไม่มียุ่สถานที่พักพิงในยามค่ำคืนด้วย	OECD (2017, หน้า 9-10)

ประเทศ	นิยามคนไร้บ้าน	สรุปนิยามคนไร้บ้าน	ที่มา
	coming night are also considered homeless.		
เอสโตเนีย Estonia	A homeless person is a person, who has no legal relationship (ownership, lease agreement, permanent accommodation agreement) to any buildings, rooms or parts there of that would qualify as housing and who has no source of income necessary for acquiring a place to live and no social skills to change his or her status in the given circumstances.	คนไร้บ้าน คือ บุคคลที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางกฎหมายในการเช่าพักพิงในตึก ห้อง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สามารถระบุได้ว่าเป็นที่อยู่อาศัย และบุคคลผู้ที่ไม่มียารายได้เพียงพอในการหาที่พักอาศัยและไม่มีความสามารถทางสังคมในการยกระดับคุณภาพชีวิตตนจากสถานะที่เป็นอยู่	OECD (2017, หน้า 10)
ฟินแลนด์ Finland	Homeless people include those living outdoors, in various temporary shelters and night shelters and institutions due to lack of a dwelling (e.g. shelters, nursing homes, psychiatric hospitals, institutions for mentally handicapped). Also, former convicts with no known residence are included as well as persons living temporarily with friends and relatives.	คนไร้บ้าน คือ บุคคลที่อาศัยอยู่ในสถานที่กลางแจ้งที่พักพิงชั่วคราว และสถานที่พักพิงต่างๆ ที่มีไว้เพื่อช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนที่อยู่อาศัย ทั้งในที่อยู่อาศัยชั่วคราว สถานพยาบาล โรงพยาบาลจิตเวช รวมไปถึงบุคคลผู้ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำที่ไร้ที่พักพิง และบุคคลที่มาพักอาศัยชั่วคราวกับบุคคลที่รู้จักและเหล่าญาติมิตร	OECD (2017, หน้า 10)
เยอรมัน Germany	Persons who are do not hold a legal right to occupy a dwelling, either as tenant or owner occupier or through permission to occupy the dwelling from the owner.	บุคคลผู้ที่ไม่ได้มีสิทธิ์ตามกฎหมายในการครอบครองที่พักอาศัย ไม่ว่าจะเป็นผู้เช่าหรือเจ้าของในกรรมสิทธิ์ หรือได้รับอนุญาตให้ครอบครองที่อยู่อาศัยจากบุคคลผู้ซึ่งเป็นเจ้าของ	OECD (2017, หน้า 11)
ฮังการี Hungary	Homeless people are persons without any registered place of residence (except for persons whose registered places of residence are accommodation for homeless people), and any person who spends nights in public areas or premises not designed for housing purposes.	คนไร้บ้าน คือ บุคคลผู้ไร้ซึ่งที่พักอาศัยที่ได้มีการจดทะเบียน (ในกรณียกเว้นบุคคลที่อาศัยในที่พักที่ลงทะเบียนให้เป็นพักของคนไร้บ้าน) รวมไปถึงบุคคลที่หลบนอนยามค่ำคืนในพื้นที่สาธารณะหรือสิ่งปลูกสร้างที่ไม่ได้มีไว้เพื่อการอยู่อาศัยของบุคคล	OECD (2017, หน้า 11)
ไอร์แลนด์ Ireland	A person is regarded by a housing authority as being homeless if — (a) there is no accommodation available,	บุคคลจะถูกพิจารณาว่าเป็นบุคคลไร้ที่อยู่อาศัยเมื่อ (a) ไม่มีที่พักอาศัย	OECD (2017, หน้า 11)

ประเทศ	นิยามคนไร้บ้าน	สรุปนิยามคนไร้บ้าน	ที่มา
	or (b) he is living in a hospital, county home, night shelter or other such institution, and is so living because he has no accommodation of the kind referred to in paragraph (a)	(b) บุคคลที่อยู่ในโรงพยาบาล สถานที่พักพิง ที่พักชั่วคราวตอนกลางคืน หรืออื่น ๆ เนื่องจากไม่มีที่อยู่อาศัยด้วยสาเหตุในข้อ (a)	
ลัตเวีย Latvia	Primary homeless persons include persons living in streets or without a shelter or living quarter.	คนไร้บ้าน รวมไปถึงบุคคลที่อยู่อาศัยตามพื้นที่สาธารณะ ท้องถนน โดยไม่มีที่พักพิงหรือที่อยู่อาศัย	OECD (2017, หน้า 12)
ลักเซมเบิร์ก Luxemburg	The definition of homeless covers: roofless people, houseless people, people living in insecure housing and people living in inadequate housing.	คำนิยามของคนไร้บ้านได้รวมไปถึง ผู้ที่ไม่มีที่พักได้ รมกบ้าง ผู้ที่ไร้บ้านพักอาศัย บุคคลผู้ที่พักอาศัยในที่พักที่อันตรายไม่ปลอดภัย และผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านที่ขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐาน	OECD (2017, หน้า 12)
นิวซีแลนด์ New Zealand	Homelessness is defined as living situations where people with no other options to acquire safe and secure housing: are without shelter, in temporary accommodation, sharing accommodation with a household or living in uninhabitable housing.	ภาวะไร้บ้าน คือ ภาวะการดำเนินชีวิตของบุคคลที่ไร้ซึ่งทางเลือกในการพักอาศัย ซึ่งได้แก่ บุคคลที่ไร้บ้าน ไร้สถานที่พักพิง พักอาศัยในที่พักชั่วคราว ที่พักที่ใช้ร่วมกับผู้อื่น หรือพักอาศัยอยู่ในสถานที่ที่ซึ่งไม่สามารถอาศัยอยู่ได้	OECD (2017, หน้า 12)
นอร์เวย์ Norway	The person lacks shelter for the coming night, the person has been referred to emergency or temporary accommodation, the person is in prison or an institution and is going to be released/discharged within two months and does not have a place of residence upon release/dischage, the person is temporarily living with friends, acquaintances or relatives	คนไร้บ้านคือบุคคลผู้ขาดแคลนที่พักอาศัยในค่าคืนที่กำลังจะมาถึง, คนที่เกิดปัญหาเร่งด่วน ต้องการที่พักอาศัยและความช่วยเหลือชั่วคราว, คนที่จะได้รับการปล่อยตัวออกจากคุกหรือสถานบำบัดภายในระยะเวลาสองเดือนข้างหน้าโดยยังไม่มีสถานที่อยู่อาศัยรองรับ, บุคคลที่ขอพักอาศัยชั่วคราวร่วมกับคนรู้จัก ทั้งเพื่อนหรือญาติมิตร	OECD (2017, หน้า 13)
โปแลนด์ Poland	A homeless person is a person who does not stay in “living accommodation” and who is not registered for permanent residence, or a person who does not stay in “living accommodation” and is registered for permanent residence in a dwelling which is not adequate for living.	คนไร้บ้าน คือ บุคคลผู้ที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในที่พักอาศัย และไม่ได้จดทะเบียนในที่พักอาศัย หรือบุคคลที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในที่พักอาศัย และได้ทำการลงทะเบียนในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการพักอาศัย	OECD (2017, หน้า 13)

ประเทศ	นิยามคนไร้บ้าน	สรุปนิยามคนไร้บ้าน	ที่มา
สเปน Spain	People sleeping rough, people living in emergency accommodation provided by the local authority or an NGO, people staying in long-stay group accommodation provided by the local authority or an NGO (non-emergency centers, shelters for victims of domestic violence, centers for asylum seekers or irregular migrants), people living in buildings that would commonly be considered unsuitable for human habitation, people living in temporary accommodation such as pensions or guest houses, people living in squats.	คนไร้บ้าน รวมถึง บุคคลที่พักอาศัยในพื้นที่สาธารณะ บุคคลผู้ที่อาศัยอยู่ในสถานที่พักพิงฉุกเฉิน ทั้งภายใต้การดูแลขององค์กรส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGO) ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว บุคคลผู้อาศัยในที่พักพิงสำหรับผู้เป็นเหยื่อด้านความรุนแรง ศูนย์สำหรับผู้ลี้ภัยหรือผู้อพยพ บุคคลผู้ใช้ชีวิตอยู่อาศัยในอาคารที่ไม่เหมาะสมสำหรับการดำเนินชีวิตตามปกติของมนุษย์ บุคคลที่อยู่อาศัยในห้องพักชั่วคราว หรือสถานที่ที่ตนไม่มีกรรมสิทธิ์	OECD (2017, หน้า 14)
สหรัฐอเมริกา The United States		The United States Department of Housing and Urban Development (HUD) ได้ให้นิยามของคนไร้บ้านอันพอสรุปได้ คือปัจเจกบุคคลหรือครอบครัวที่ขาดแคลนที่อยู่อาศัยถาวรหรือที่เพียงพอ ในเวลากลางคืน, มีที่พักอาศัยเวลากลางคืนที่ผิดปกติวิสัย อาทิเช่น ในรถ ในสวน ตึกร้าง สถานีรถไฟ หรือบนพื้น, ที่พักอาศัยที่จัดทำให้ชั่วคราวโดยรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นสำหรับผู้มีรายได้น้อยหรือ จัดหาให้โดยองค์กรการกุศลต่างๆ, ที่พักอาศัยที่ไม่เหมาะสำหรับการอาศัยของมนุษย์ ตลอดจนปัจเจกบุคคลหรือครอบครัวที่มีความเสี่ยงในการจัดมีลักษณะการอยู่อาศัยในลักษณะดังกล่าว หรือ 'ไร้บ้าน' รวมถึง เยาวชนที่มีแนวโน้มจะกลายเป็นคนไร้บ้าน	อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2559, หน้า 26-27)
สหราชอาณาจักร United Kingdom		Department of Communities and Local Government ของสหราชอาณาจักร ได้ให้นิยามของคนไร้บ้านว่ามีผู้ใช้ที่อาศัยหลับนอนในพื้นที่สาธารณะหรือสถานพักพิงเป็นเวลาต่อเนื่อง 28 วัน เท่านั้น หากแต่รวมถึงกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงในการกลายเป็นคนไร้บ้าน อันได้แก่ กลุ่มที่เป็นผู้เช่าที่ถูกไล่ออก, เป็นเจ้าของบ้านที่กำลังจะถูกยึดโดยเจ้าหนี้, กรณีมีบ้าน แต่อยู่ไม่ได้จัดเป็นคนไร้บ้านด้วย, เป็นสถานที่พักชั่วคราว เช่น hostel, อาศัยอยู่กับเพื่อน	อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2559, หน้า 27)

ประเทศ	นิยามคนไร้บ้าน	สรุปนิยามคนไร้บ้าน	ที่มา
		หรือครอบครัว แต่อยู่ได้ชั่วคราว, การปราศจากการได้รับอนุญาตให้อยู่ในที่พักอาศัยปัจจุบันอย่างถูกต้อง, อาศัยอยู่ในบ้านที่มีความรุนแรง, อาศัยอยู่ในบ้านสภาพย่ำแย่ (poor condition), อาศัยอยู่ในบ้านเช่นโดยไม่มีความสามารถในการจ่าย, อาศัยอยู่ในบ้านที่เคลื่อนที่ไปมาได้	

จากการพิจารณาคำนิยามของคนไร้บ้านในต่างประเทศข้างต้น จะพบว่า คำนิยามของแต่ละประเทศจะมีจุดเหมือนในส่วนของการให้คำนิยามที่ตรงกันว่า คนไร้บ้าน คือ บุคคลซึ่งไร้ที่อยู่อาศัย เพียงแต่จะลักษณะของภาวะไร้บ้านหรือไร้ที่อยู่อาศัยนั้น จะให้ขอบเขตที่กว้างหรือแคบแตกต่างกันออกไป ซึ่งจากการวิเคราะห์คำนิยามในภาพรวม ทำให้พอที่จะสรุปลักษณะของภาวะไร้บ้าน ได้ทั้งหมด 5 รูปแบบ ดังนี้

หนึ่ง บุคคลที่หลับนอนหรือพำนักอาศัยในพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่โล่งแจ้ง (Open air) เช่น ถนน ริมหาด ใต้สะพานสาธารณะ ป้ายรถประจำทาง ฯลฯ

สอง บุคคลที่หลับนอนหรือพำนักอาศัยในสถานที่ที่ผิดปกติวิสัยหรือที่ตนไม่มีกรรมสิทธิ์ แม้จะมีหลังคาหรือไม่ใช่พื้นที่โล่งแจ้ง แต่สภาพแหล่งที่พำนักอาศัยไม่สมบูรณ์ ไม่เพียงพอที่จะพิจารณาว่าเป็นบ้านได้ เช่น ตึกหรืออาคารร้าง สิ่งปลูกสร้างชั่วคราว รวมทั้งบ้านหรือห้องพักที่มีสภาพไม่สมบูรณ์เพียงพอต่อการใช้ชีวิตอยู่อาศัย

สาม บุคคลที่หลับนอนหรือพำนักอาศัยอยู่ในสถานที่พักพิงสำหรับคนไร้บ้าน (accommodation/shelter for the homeless) กลุ่มนี้หมายถึง กลุ่มคนไร้บ้านที่พำนักอาศัยอยู่ตามที่พักพิงที่จัดตั้งเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คนไร้บ้าน ทั้งจากภาครัฐและเอกชน เช่น ที่พักชั่วคราว (Temporary shelter) โรงแรมราคาถูกสำหรับคนไร้บ้าน (Homeless hostel) ศูนย์พักคนไร้บ้าน (Homeless shelter) ฯลฯ

สี่ บุคคลที่หลับนอนหรือพำนักอาศัยอยู่ในสถานที่พักพิงหรือสถานที่ให้ความช่วยเหลือฉุกเฉินอื่น ๆ ทั้งที่เป็นสถานที่ชั่วคราว (Emergency accommodation) เช่น ค่ายอพยพ สถานที่ลี้ภัย หรือสถานที่พักพิงถาวร (Institution) เช่น สถานสงเคราะห์ หรือสถานบันต่าง ๆ ซึ่งในที่นี่รวมถึงผู้พลัดถิ่นที่ไร้บ้านหรือไร้ญาติ

ห้า บุคคลที่หลับนอนหรือพำนักอาศัยกับครอบครัว ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนเป็นการชั่วคราว เนื่องจากตนเองไม่มีที่พักอาศัย (Living temporarily with family or friends due to lack of housing)

ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า การให้คำนิยามของคนไร้บ้านจะกว้างหรือแคบนั้น ขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศว่าจะให้ความหมายของภาวะไร้บ้านครอบคลุมทั้ง 5 ลักษณะข้างต้นครบถ้วนหรือไม่ ซึ่งก็พบว่าส่วนใหญ่ก็จะมีคุณสมบัติที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ จากที่กล่าวไปทั้งหมดนี้ เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงคำนิยามคนไร้บ้านในมุมมองของแต่ละประเทศ ซึ่งช่วยทำให้เข้าใจความหมายของคนไร้บ้านในมุมมองที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ในหัวข้อถัดไปจะเป็นการนำเสนอานิยามของคนไร้บ้านในประเทศไทย ซึ่งจะประกอบด้วยนิยามตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง นิยามจากงานศึกษาด้านคนไร้บ้านในประเทศไทย และนิยามหรือเกณฑ์ในการคัดเลือกคนไร้บ้านของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ

2.2 นิยามของคนไร้บ้านในประเทศไทย

นิชาภัทร ไม้งาม

เมื่อพูดถึงคนไร้บ้านบ่อยครั้งคนทั่วไปอาจไม่รู้จักว่าพวกเขาคือใคร มีลักษณะแบบไหน ใช้ชีวิตอย่างไร แต่ถ้าเป็นการถามว่ารู้จักคนเร่ร่อนหรือไม่ หลายคนจะนึกถึงคนกลุ่มนี้ได้ เนื่องจากเคยเห็นพวกเขาแบกของเดินไปเดินมาอย่างไม่มีจุดจะไปที่ไหน หรือเคยเห็นพวกเขา นั่งหรือนอนอยู่ตามป้ายรถเมล์ ริมทางเท้า หรือในพื้นที่สาธารณะอย่างไม่มีจุดหมาย ถ้าเราลองถามถึงความนึกคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับคนไร้บ้าน คนส่วนใหญ่จะตอบว่าคนไร้บ้านคือ คนที่มีอาการป่วยทางจิต คนบ้า คนที่แต่งตัวสกปรกมอมแมม คนที่ดูไม่น่าไว้วางใจสามารถที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลอื่นได้ มุมมองต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ภาพของคนไร้บ้านสำหรับสังคมไทยนั้นมีความหมายในแง่ลบ พร่าเลือน และคลาดเคลื่อนไปจากความจริง คำที่เรียกพวกเขาจึงเหมือนทำให้พวกเขาถูกแบ่งแยก (discriminate) ออกไปจากคนโดยทั่วไป และดูเหมือนด้อยค่า (dehumanizing)

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544¹ ยังไม่มีการบัญญัติคำว่าคนไร้บ้านหรือการไร้บ้านไว้ มีเพียงการกำหนดความหมายของคำว่า “เร่ร่อน” ว่าหมายถึง “ไปไม่เป็นตำแหน่งแห่งที่” หรือ “ที่อยู่ไม่เป็นตำแหน่งแห่งที่” ซึ่งทั้งสองความหมายสามารถที่จะสะท้อนการกระทำและลักษณะของคนไร้บ้านได้ สำหรับคำว่าคนไร้บ้านถูกนำมาใช้ครั้งแรกในช่วงปลายทศวรรษ 2540 (อนรรฆ พิทักษ์ธานิน, 2559) จากการนิยามความหมายคนไร้บ้านของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) และต่อมาในปี พ.ศ. 2546 มีการศึกษาวิทยานิพนธ์ เกี่ยวกับคนไร้บ้าน ทำให้คำนี้เริ่มขยายวงเป็นที่รู้จักมากขึ้น ไม่ใช่เฉพาะคำว่า “คนไร้ที่พึ่ง” หรือ “กลุ่มคนเร่ร่อน” เท่านั้น

การนำเสนอในส่วนนี้จะเน้นไปที่การให้ความหมายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับคนไร้บ้านในประเทศไทย โดยผ่านมุมมองของผู้ที่ศึกษาประเด็นคนไร้บ้าน หน่วยงาน องค์กร หรือภาคประชาสังคมที่ทำงานเกี่ยวกับคนไร้บ้าน รวมถึงเนื้อหาที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การศึกษาจะใช้วิธีการค้นคว้ารวบรวมจากเอกสาร งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง พระราชบัญญัติ และวิธีการสัมภาษณ์ เพื่อทำการวิเคราะห์นิยามและมุมมองทั้งที่เป็นจุดร่วมและจุดต่างของแต่ละหน่วยงานที่มีต่อคนไร้บ้าน

¹ พจนานุกรมฉบับล่าสุดของราชบัณฑิตยสถานที่มีการเผยแพร่และใช้งานอยู่ในปัจจุบัน (พ.ศ.2554)

2.2.1 คำนิยามตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่ายังไม่มีกฎหมายที่ระบุคำว่าคนไร้บ้านไว้โดยตรงเป็นการเฉพาะ มีเพียงพระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557 ที่กล่าวถึง คนไร้ที่พึ่ง ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายกว้างครอบคลุมกลุ่มคนไร้บ้านและคนกลุ่มอื่น ๆ เอาไว้ด้วยกัน สำหรับคำว่า การไร้ที่พึ่ง หน่วยงานภาครัฐได้ใช้คำในภาษาอังกฤษว่า Destitution² ที่แสดงถึง ความอดอยาก ความขาดแคลน ความยากจน ความอึดอัด แต่เมื่อมีการนำมาใช้ตรากฎหมายแล้วนั้น ได้ใช้คำนี้เพื่อต้องการที่จะสื่อสารและบังคับใช้กฎหมายนี้โดยตรงกับกลุ่มคนไร้บ้านด้วย

คำว่า คนไร้ที่พึ่ง ตามนิยามที่ระบุในพระราชบัญญัติคนไร้ที่พึ่ง พ.ศ. 2557 หมายความว่า “บุคคลซึ่งไร้ที่อยู่อาศัยและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และให้รวมถึงบุคคลที่อยู่ในสภาวะยากลำบากและไม่อาจพึ่งพาบุคคลอื่นได้ ทั้งนี้ ตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด” คำว่าคนไร้ที่พึ่งจึงอาจหมายรวมไปถึงคนที่ขาดหลักประกันอย่างใดอย่างหนึ่งในชีวิต คนที่อยู่ในช่วงเวลาที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ หรือคนที่เข้าไม่ถึงการดูแล โดยตามประกาศของคณะกรรมการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งได้กำหนดเพิ่มเติมถึงบุคคลที่อยู่ในสภาวะยากลำบากและไม่อาจพึ่งพาบุคคลอื่นได้ไว้ 5 ประเภท³ ด้วยกัน ซึ่งใน 2 ประเภท ได้กล่าวถึงบุคคลที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตเหมือนกับคนไร้บ้าน คือ “คนเร่ร่อน หมายถึง บุคคลสัญชาติไทยที่ออกจากที่พักอาศัยเดิมมาอยู่ในที่สาธารณะหรือใช้ชีวิตแบบครอบครัวใหม่ในที่สาธารณะ และทั้งสองกลุ่มอาจจะย้ายที่พักไปเรื่อย ๆ หรืออาศัยอยู่ที่ใดที่หนึ่งในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดำรงชีวิตประจำวันในที่สาธารณะนั้น ๆ และอีกประเภทหนึ่งคือ บุคคลซึ่งอาศัยที่สาธารณะเป็นที่พักนอนชั่วคราว หมายถึง บุคคลที่มีสัญชาติไทยที่มาทำภารกิจบางอย่างและไม่มีที่พักไม่มีเงินเช่าที่พัก” จึงอาจกล่าวได้ว่าคนไร้บ้านถือเป็นรูปแบบหนึ่งของคนไร้ที่พึ่งตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ เพราะคนไร้บ้านต้องเผชิญกับการไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่สามารถเข้าถึงที่พักอาศัยราคาถูกลง นอนในที่สาธารณะ มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตเหมือนคนทั่วไป และไม่สามารถพึ่งพิงครอบครัวได้

สำหรับพระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2559⁴ อาจมีความเกี่ยวข้องกับคนไร้บ้านบ้างในกรณีที่คนไร้บ้านนั้นหารายได้มาจากการเป็นขอทาน เพื่อนำเงินมาใช้ในการดำเนินชีวิต ตามมาตรา 13 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ระบุถึงการขอทานว่า “(1) การขอเงินหรือทรัพย์สินจากผู้อื่นเพื่อเลี้ยงชีวิต ไม่ว่าจะ

² เป็นคำภาษาอังกฤษที่กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นำมาใช้แสดงชื่อภาษาอังกฤษของศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการขอทานและคนไร้ที่พึ่ง ซึ่งคือ Operation Center for Prevention and Resolution of Begging and Destitution

³ ประกาศคณะกรรมการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง เรื่องการกำหนดประเภทหรือลักษณะของบุคคลที่อยู่ในสภาวะยากลำบากและไม่อาจพึ่งพาบุคคลอื่นได้ ปี 2557 1. บุคคลที่ประสบความเดือดร้อน ประสบความยากลำบากในการดำรงชีพ เนื่องจากหัวหน้าครอบครัวหรือบุคคลหลักในครอบครัว (1) ตาย (2) ทอดทิ้งสาบสูญหรือต้องโทษจำคุก (3) ประสบอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยร้ายแรงจนไม่สามารถประกอบอาชีพได้ (4) ไม่สามารถดูแลครอบครัวได้ด้วยเหตุอื่นใด 2. บุคคลเร่ร่อน 3. บุคคลที่อาศัยที่สาธารณะเป็นที่พักนอนชั่วคราว 4. บุคคลที่มีสถานะทางทะเบียนราษฎรแค่ไร้สัญชาติ 5. บุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎร

⁴ ที่มาจาก http://library2.parliament.go.th/giventake/content_nla2557/law38-290459-1.pdf

การขอด้วยวาจา ข้อความ หรือการแสดงกิริยาอาการใด (2) การกระทำด้วยวิธีการใดให้ผู้อื่นเกิดความสงสารและ
ส่งมอบเงินหรือทรัพย์สินให้” ซึ่งเมื่อเข้าข่ายว่าเป็นการขอลานจะต้องถูกดำเนินการตามมาตรา 15 และ 19 คือจะ
ถูกส่งไปยังสถานคุ้มครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อทำการคัดกรอง และหากพบว่า เป็นเด็ก หลงมีครรภ์ ผู้
สูงอายุ คนพิการหรือ คนพิการหรือ ทูพพลภาพ ต้องดำเนินการตามกฎหมายเฉพาะ ถ้าในกรณีที่ไม่ยินยอมเข้าสู่
สถานคุ้มครองและการพัฒนาชีวิตต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำ
ทั้งปรับ

2.2.2 คำนิยามคนไร้บ้านตามงานศึกษาในประเทศไทย

ที่ผ่านมาในแวดวงวิชาการมีงานศึกษาเกี่ยวกับคนไร้บ้านอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งถือว่ามีจำนวนไม่มากนักเมื่อ
เปรียบเทียบกับงานศึกษาของกลุ่มคนกลุ่มอื่นในสังคม งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ และบทความทางวิชาการ ได้ช่วย
สะท้อนถึงคนไร้บ้านในด้านต่าง ๆ และได้พาให้สังคมเข้าไปรู้จักกับคนไร้บ้านในประเทศไทยว่าพวกเขา คือใคร งาน
ศึกษาแต่ละชิ้นจะให้ความหมายคนไร้บ้านที่คล้ายคลึงกันแต่อาจแตกต่างกันบ้างในบางแง่มุม

งานศึกษาแรกเป็นงานวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโทของบุญเลิศ วิเศษปรีชา (2546) เรื่อง เปิดพรมแดน
โลกของคนไร้บ้าน ที่ต่อมาได้จัดทำเป็นหนังสือชื่อ โลกของคนไร้บ้าน งานชิ้นนี้ได้กล่าวถึงคนไร้บ้านว่า “เป็น
รูปแบบของคนจนเมืองที่รุนแรงที่สุด” มีลักษณะคือ “คนที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดอาศัยพักค้างแรมคืนสองคืน
ไม่ใช่คนพิการแต่เป็นคนที่มีร่างกายจิตใจปกติ และไม่ต้องรอเวลาค่าคืนที่จะพบเห็นพวกเขา ในสภาพสวม
เสื้อผ้าเก่า มีกระเป๋า ถูสัมภาระ นั่งตามเก้าอี้ริมถนนรายด้าน ตามสวนหย่อมรอบ ๆ สนามหลวง หรือพื้นที่ใต้
สะพานข้ามทางแยกหลายจุดในกรุงเทพมหานคร” ซึ่งเป็นนิยามและภาพคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะ
เป็นส่วนใหญ่

รายงาน “สถานการณ์คนไร้บ้าน” ของอนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2559) ที่ทำงานร่วมกับเครือข่ายวิชาการ
เพื่อสังคมที่เป็นธรรม (JustNet) ได้สรุปแกนความหมายของคนไร้บ้านไว้คือ “กลุ่มคนที่ไร้ที่อยู่อาศัยถาวร และ
สามารถพบได้บนท้องถนนหรือพื้นที่สาธารณะ ศูนย์พักพิง และสถานที่ทั่วไปที่แจกจ่ายอาหาร”

งานของ เหมพรรณษ บุญย้อยหยัด และเพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ (2555) เรื่อง สิทธิมนุษยชนกับกระบวนการ
ต่อสู้ของคนไร้บ้านในเขตพระนคร ได้พูดถึงคนไร้บ้านว่า “เป็นคนกลุ่มหนึ่งที่ถูกจัดว่าเป็นผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ
โดยคนที่อยู่ในที่สาธารณะจะมีลักษณะและรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ซ้อนทับกันซึ่งสามารถจำแนกเป็นกลุ่มหลัก ๆ
คือ ไร้บ้าน/ไม่มีบ้าน, เร่ร่อน, ครอบครัวแตกแยก, ดิตสุรา/ยาเสพติด, ผู้มีปัญหาสุขภาพ/ผู้ป่วย, ผู้ให้บริการทาง

เพศ, ผู้พันโทษ และชอบบิฮระ กล่าวคือ คนไม่มีบ้านอาจติดสุราด้วย หรือผู้ให้บริการทางเพศอาจเป็นคนเร่ร่อนด้วย เป็นต้น” ซึ่งเป็นการนิยามตามลักษณะทางกายภาพและปัญหาของการไร้บ้าน

จากรายงานสถานการณ์ความไม่เป็นธรรม เรื่อง “คน(ทำไม)ไร้บ้าน” ได้นิยามความหมายคนไร้บ้านว่า “กลุ่มคนที่ไร้ที่อยู่อาศัยถาวร และสามารถพบได้บนท้องถนนหรือพื้นที่ที่ตอบสนองความต้องการของคนไร้ที่อยู่อาศัย เช่น ศูนย์พักพิงหรือสถานที่แจกอาหาร เพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มคนไร้บ้านถาวรและคนไร้บ้านหน้าใหม่ รวมถึงกลุ่มคนที่กลับไปมาระหว่างภาวะ “มีบ้าน” และ “ไร้บ้าน”

นพพรธน พรหมศรี ศึกษาเรื่อง การศึกษาแนวทางช่วยเหลือบุคคลไร้ที่อยู่อาศัย (คนไร้บ้าน) : กรณีจัดศูนย์พักคนไร้บ้าน ภายใต้ชุดโครงการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านสิทธิที่เชื่อมโยงกับสุขภาวะสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้ด้อยโอกาส สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ (สท.) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) อธิบายว่า บุคคลเร่ร่อนหมายถึง ผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง กินอยู่หลับนอนในที่สาธารณะ ซึ่งมักมีความหมายครอบคลุมถึงคนไร้ที่พึ่ง คนขอทาน คนไร้บ้าน คนจำนวนไม่น้อยมักนิยามคนเร่ร่อนควบคู่ไปกับคนไร้บ้าน เพราะส่วนใหญ่ของคนเร่ร่อนมักไร้บ้าน และเช่นเดียวกันคนที่ไร้บ้านมักเร่ร่อนไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง อย่างไรก็ตาม ในหลายกรณีพบว่าบุคคลเร่ร่อนบางคนมีบ้านเป็นของตนเองเป็นหลักแหล่ง แต่เลือกที่จะไม่อยู่บ้านและมากินอยู่หลับนอนตามที่สาธารณะหรือมีกลุ่มคนเร่ร่อนหรือเด็กเร่ร่อนบางส่วนที่รวมตัวกันเช่าห้องพักหรืออาศัยอยู่ในบ้านร้างหรือบริเวณที่รกร้างว่างเปล่าที่ไม่มีผู้ดูแลโดยมิได้หลับนอนในที่สาธารณะ”

ส่วนอีกสำนักหนึ่งของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) คือ สำนักคุ้มครองสวัสดิภาพชุมชน กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ได้นิยามคนเร่ร่อน ไร้บ้าน ว่าหมายถึง 1.บุคคลที่ขาดผู้อุปการะ ไม่มีที่อยู่อาศัย พักหลับนอนในที่สาธารณะ อาจมีสภาพร่างกายจิตใจปกติหรือไม่ปกติก็ได้ ไม่ได้ประกอบอาชีพ หรือไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ไม่มีเครื่องมือในการขอทาน และ 2.บุคคลที่เร่ร่อนเนื่องจากอพยพเข้าไปประกอบอาชีพในเมือง กลายเป็นบุคคลเร่ร่อนชั่วคราว พักหลับนอนในที่สาธารณะ เป็นคนเร่ร่อนไร้บ้านเพื่อการประกอบอาชีพหารายได้ แต่เร่ร่อนเนื่องจากไม่มีที่พักอาศัยและไม่ได้เป็นขอทาน” (มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, 2553)

คณะทำงานด้านการมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการให้บริการและคุ้มครองทางสังคมแก่คนเร่ร่อนไร้บ้านนิยามว่า “คนเร่ร่อนไร้บ้าน หมายถึงคนที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตัวเอง ไม่มีงานทำเป็นหลักแหล่ง ไม่สามารถจ่ายค่าเช่าที่อยู่ได้ หลับนอนในที่สาธารณะ เช่น ริมทางเท้า ทางรถไฟ ใต้สะพาน ใต้ทางด่วน”

ดร. นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)⁵ ได้ให้นิยามคำศัพท์ทางมานุษยวิทยาว่าคนไร้บ้าน คือ คนที่ไร้ที่อยู่ หรือผู้ที่ไม่สามารถหาที่อยู่เป็นของตนเองได้ ซึ่งสาเหตุอาจจะมาจากหลายปัจจัย เช่น การถูกทอดทิ้ง การหนีออกจากบ้าน การไร้ที่พึ่ง ความยากจน เป็นต้น ผู้ที่ไร้ที่อยู่อาศัยจึงร่อนเร่พเนจรไปตามที่ต่าง ๆ ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ที่แน่นอน

จากรายงานวิจัย “การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง” ได้ให้นิยามศัพท์คำว่าคนไร้บ้าน คือ “กลุ่มคนที่ไร้ที่อยู่อาศัยที่พลัดภัยหรือมีที่กำบัง (rootlessness) และสามารถพบได้บนพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ที่ตอบสนองความต้องการของคนไร้ที่อยู่อาศัย อาทิ ศูนย์พักพิงหรือสถานที่แจกอาหาร และไม่อิงอยู่กับช่วงเวลาในการกลายเป็นคนไร้บ้าน”

งานศึกษาล่าสุดคืองานเรื่องการศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น ของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ได้ทำการศึกษาวิถีชีวิตคนไร้บ้านหน้าใหม่และได้ให้คำจำกัด คนไร้บ้านหน้าใหม่หรือคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น (New Homeless) ว่าเป็น “คนที่มีโอกาสจะตัดสินใจเป็นคนไร้บ้านหรือตัดสินใจเป็นคนไร้บ้านมาแล้วไม่เกิน 3 ปี ประกอบด้วย 1) คนที่มีโอกาสจะตัดสินใจเป็นคนไร้บ้าน เช่น คนที่เดินทางเข้าเมืองแบบไม่มีการวางแผน 2) คนไร้บ้านชั่วคราว เช่น คนที่มานอนฟรีตามหมอนขีตหรือหัวลำโพงไม่กี่วันเพื่อทำงาน โดยอาจจะได้งานหรือไม่ก็ได้ แต่ยังคงมีความตั้งใจจะกลับไปที่บ้าน และ 3) คนไร้บ้านที่ตัดสินใจไร้บ้านมาแล้วไม่เกิน 3 ปี”

2.2.3 นิยามและเกณฑ์ในการคัดเลือกคนไร้บ้านของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ

ในประเทศไทยมีหน่วยงานที่ทำงานดูแลและให้ความช่วยเหลือคนไร้บ้านอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นหน่วยงานทั้งภายใต้หน่วยงานของภาครัฐทั้งกระทรวงพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ และหน่วยงานของกรุงเทพมหานคร และองค์กรภาคประชาสังคม เช่น มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และมูลนิธิกระจกเงา ความช่วยเหลือที่เกิดขึ้นเป็นทั้งการให้ความช่วยเหลือด้านที่พักอาศัย อาหารการกิน ปัญหาด้านสิทธิและสุขภาพ

มูลนิธิกระจกเงา

ได้นิยามคนไร้บ้านว่า “คนที่ไม่ใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะอย่างเต็มรูปแบบ” โดยการทำงานของมูลนิธิจะมีกลุ่มเป้าหมายหลักที่ทำงานด้วย 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มที่ใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะและประสบต่อปัญหาคุณภาพชีวิต

⁵ ที่มาจาก <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/66>

จากการใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะ 2. กลุ่มที่มีเหตุปัจจัยบางอย่างที่เป็นปัญหา ทำให้ต้องมาใช้ชีวิตในพื้นที่สาธารณะ”⁶

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นองค์กรหนึ่งทำงานเรื่องคนไร้บ้าน ในปี 2544 ทางมูลนิธิได้ทำการสำรวจคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครบริเวณสนามหลวง หัวลำโพง และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ และได้ให้นิยามคนไร้บ้านว่าคือ "ผู้ที่อาศัยหลับนอนในพื้นที่สาธารณะ ไม่มีสิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่าบ้านหรือเพิงกระต๊อบใด ๆ อาจมีแหล่งที่นอนประจำ กึ่งประจำ หรือไม่ประจำก็ได้ อาจเร่ร่อนถาวรหรือตามฤดูกาลก็ได้ โดยลำดับความสำคัญกับผู้ที่พักนอนในพื้นที่สาธารณะมากกว่า 1 เดือน ไม่ใช่ผู้ที่หลับนอนสาธารณะชั่วคราวไม่เกิน 1 สัปดาห์ คนไร้บ้านในที่นี้ไม่ครอบคลุมถึงผู้ที่ประกอบอาชีพใด ๆ ก็ตามโดยใช้ถนนหรือที่สาธารณะในการประกอบอาชีพ เช่น ผู้ประกอบอาชีพขอทาน ขายบริการทางเพศ ร้อยพวงมาลัย งามสิ่งของตามลำคลอง ฯลฯ"

ต่อมาในปี 2553 เครือข่ายคนไร้บ้านร่วมกับมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยได้ทำการสำรวจคนไร้บ้านและได้ให้ความหมายคำว่าคนไร้บ้านใหม่ โดยนิยาม "คนไร้บ้าน หมายถึง คนที่พักอาศัยในหมู่สาธารณะ โดยมีเจตนาและมีพฤติกรรมกรออยู่อาศัยในหมู่อย่างชัดเจน เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความสามารถในการเข้าถึงที่อยู่อาศัยในรูปแบบใด ๆ ได้ ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะที่บ้านมาตรฐานหรือบ้านในสลัม ไม่มีความสามารถในการจ่ายค่าที่อยู่อาศัย แม้แต่ห้องเช่าราคาถูก จำเป็นต้องหลับนอนตามหมู่สาธารณะ ทั้งนี้ไม่รวมคนเดินทาง คนทำงานทำที่อาจต้องนอนพักค้างคืนชั่วคราว หรือคนทำงานทำตามฤดูกาล หรืออาจกล่าวได้ว่ากลุ่มคนที่ใช้ชีวิตในที่สาธารณะที่เข้าไม่ถึงระบบบริหารขั้นพื้นฐานของรัฐ"⁷

บ้านอ้อมใจ

เป็นสถานพักพิงสังกัดสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร มีหน้าที่จัดการและให้ความช่วยเหลือด้านสวัสดิการและการสงเคราะห์ให้แก่ผู้รับบริการ หนึ่งในงานที่ทำคือการให้ที่พักพิงกับคนไร้บ้านและคนที่ต้องการที่พักแบบชั่วคราวรูปแบบรายวัน ทางกรมพัฒนาสังคมในฐานะหน่วยงานผู้ให้ความช่วยเหลือคนไร้บ้านมีมุมมองเกี่ยวกับคนไร้บ้านว่า "คนไร้บ้าน ได้แก่ ผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง กินอยู่หลับนอนในที่สาธารณะ ไม่มีงานทำเป็นหลักแหล่งในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ทั้งที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด"⁸ ทั้งนี้สำนัก

⁶ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2561

⁷ ที่มาจาก <http://www.codi.or.th/attachments/article/15698/BMK25600827-1.pdf>

⁸ ประกาศสำนักพัฒนาสังคม เรื่องแนวทางและวิธีปฏิบัติในการเข้ารับบริการในบ้านอ้อมใจ

พัฒนาสังคมได้กำหนดเงื่อนไขของผู้ที่เข้าพักในบ้านอิมใจต้องประกอบด้วย เป็นผู้ที่มีสัญชาติไทยมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี มีความสมัครใจเข้าพัก ช่วยเหลือตัวเองได้ ไม่มีโรคติดต่อร้ายแรงหรือไม่ติดยาเสพติด ไม่วิกลจริตหรือสติฟั่นเฟือน ไม่เป็นผู้ต้องหาหรือมีคดี และต้องประสบปัญหาความเดือดร้อน ยากจน ไม่มีที่อยู่อาศัย ฯลฯ จึงทำให้สามารถเข้าพักอาศัยในบ้านอิมใจได้

กลุ่มเพื่อนคนไร้บ้าน จังหวัดขอนแก่น

กลุ่มคนที่ใช้ชีวิตประจำในพื้นที่สาธารณะ หรือมีสถานะที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง ไม่ถาวร ที่ผิดปกติวิสัย เช่น ในรถ ในสวน เต็นท์ ตึกร้าง สถานีรถไฟหรือสถานีรถไฟ หรือบนพื้น พักอาศัยที่จัดทำให้ชั่วคราวโดยรัฐหรือจัดทำให้โดยองค์กรการกุศลต่าง ๆ

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการให้คำนิยามเกี่ยวกับคนไร้บ้านที่ผ่านมายังคงมีความเหลื่อมกันในแง่ของความหมายซึ่งมักจะเป็นการให้คำนิยามใน 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก การอธิบายคนไร้บ้านถึงกลุ่มคนที่มีปัญหาเรื่องที่พักอาศัย ไม่มีที่พักอาศัย การขาดที่กำบังเพื่อกันแดดกันฝนกันลมหนาว หรือเป็นการพักอาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งการให้นิยามของผู้ที่ทำงานและหน่วยงานที่ทำงานในเรื่องนี้ส่วนใหญ่จะเน้นการให้นิยามถึงคนไร้บ้านในมิตินี้ เพราะเป็นลักษณะที่แสดงถึงวิถีชีวิตการอยู่อาศัยของคนกลุ่มนี้ซึ่งมีความโดดเด่นและแตกต่างไปจากกลุ่มคนทั่วไป อีกประการหนึ่งการให้นิยามในแง่ นี้ เป็นการให้ความหมายที่ตรงตัวกับคนเรียกในภาษาไทยที่เรียกว่า “คนไร้บ้าน”

ลักษณะที่สอง คือการแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบคนไร้บ้าน ไม่ว่าจะเป็นรูปลักษณะ การแต่งกาย การไม่มีงานทำหรือมีงานทำไม่เป็นหลักแหล่ง รวมถึงเรื่องสุขภาพจิต

ลักษณะที่สาม คือ สาเหตุของการไร้บ้าน จะเป็นการให้ภาพของการกลายเป็นคนไร้บ้านเข้าไปในนิยามเพื่อที่จะทำให้ทราบที่มาที่ไปของคนกลุ่มนี้ เช่น ไม่มีงานทำ ไร้ที่พึ่ง ครอบครัวแตกแยก ยากจน ถูกทอดทิ้ง หนีออกจากบ้าน เป็นต้น

จากลักษณะทั้ง 3 ลักษณะแรกจะถูกกล่าวถึงและนำมาใช้ในการให้ความหมายมากที่สุดเพราะเป็นการให้ภาพในเชิงกายภาพ ในขณะที่ลักษณะที่สองและลักษณะที่สามมีการนำมาใช้อธิบายบ้างแต่ไม่มากนัก

2.2.4 สรุปคำนิยามของคนไร้บ้านที่งานวิจัยฉบับนี้จะทำการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและตัวชี้วัดที่จะสามารถนำมาประเมินคนไร้บ้านถึงความพร้อมในการตั้งหลักชีวิตต่อไป

การศึกษาในครั้งนี้จะเป็นการศึกษาที่มีขอบเขตกว้างกว่าการศึกษาคนไร้บ้านที่ผ่านมา กล่าวคือ ไม่ใช่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคนไร้บ้านที่อยู่ในสภาวะไร้บ้านแล้วเท่านั้น แต่จะเป็นการศึกษาถึงกลุ่มคนที่มีโอกาสเสี่ยงที่จะกลายเป็นคนไร้บ้านด้วยเพราะสถานการณ์หรือมีปัจจัยอื่นบังคับให้ต้องเข้ามาอยู่ในสภาวะดังกล่าว ดังนั้นเพื่อให้ นิยามคนไร้บ้านบ่งบอกถึงคนไร้บ้านอย่างแท้จริง และแสดงถึงการไร้บ้าน จึงได้ให้ความหมายว่า

“คนไร้บ้าน หมายถึง คนที่ไม่มีที่พักอาศัยเป็นการถาวร”

เอกสารอ้างอิง

- ธานี ชัยวัฒน์, พีระ ตั้งธรรมรักษ์, รัฐวิศิษฎ์ ไพรวัน, และ นิชาภัทร ไม้งาม (2561). การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์
ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคอนไรบ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไรบ้านในช่วงเริ่มต้น.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ
- นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ. คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา: Homelessness. (ออนไลน์).
สืบค้นเมื่อ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2561
จาก <http://www.codi.or.th/attachments/article/15698/BMK25600827-1.pdf>
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา (2552). โลกของคนไรบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน).
- ประกาศสำนักพัฒนาสังคม. แนวทางและวิธีปฏิบัติในการเข้ารับบริการในบ้านอ้อมใจ. 16 ตุลาคม พ.ศ. 2557
- พระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไรที่พึ่ง พ.ศ. 2557. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนที่ 83 ก,
23 ธันวาคม พ.ศ. 2557.
- พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. 2559. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133 ตอนที่ 38 ก,
29 เมษายน 2559, สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2561. จาก
http://library2.parliament.go.th/giventake/content_nla2557/law38-290459-1.pdf
- มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (2553). คนไรบ้านคือใคร กับโจทย์ที่ยังท้าทายภาครัฐ. (ออนไลน์).
สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2561
จาก <http://ppvoice.thainhf.org/index.php?module=article&page=detail&id=866>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (ออนไลน์)
สืบค้นเมื่อ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2561
จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>
- สำนักบ้านมั่นคง สถาบันองค์กรพัฒนาชุมชน (องค์การมหาชน). ถอดบทเรียน...การพัฒนาคุณภาพชีวิต
คนไรบ้าน. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2561
จาก <http://www.codi.or.th/attachments/article/15698/BMK25600827-1.pdf>
- เหมพรรัช บุญย้อยหยัด และเพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. (2555). สิทธิมนุษยชนกับกระบวนการต่อสู้ของคนไรบ้าน
ในเขตพระนคร. ปารีชาติ, 25(3), 1-10.
- อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2559). รายงาน “สถานการณ์คนไรบ้าน”. เครือข่ายวิชาการเพื่อสังคมเป็นธรรม:
กรุงเทพฯ

อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559). การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขต กรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ

อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และ ขวัญประชา เชียงไชยสกุลไชย (2560). คน(ทำไม)ไร้บ้าน รายงานสถานการณ์ความ ไม่เป็นธรรม. เครือข่ายวิชาการเพื่อสังคมเป็นธรรม: กรุงเทพฯ

Department for Child Protection and Family Support. (2016). Homelessness in Western Australia. Australia: Department for Child Protection and Family Support.

สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2561 จาก

<https://www.dcp.wa.gov.au/servicescommunity/Documents/Homelessness%20strategy%20paper.pdf>

The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2017), HC3.1

HOMELESS POPULATION, OECD Affordable Housing Database. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2561 จาก <https://www.oecd.org/els/family/HC3-1-Homeless-population.pdf>

บทที่ 3 การทบทวนประเด็นด้านความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

นิชาภัทร ไม้งาม และ ณัฐรุศุภณ ดำชื่น

ความเปราะบางถือเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากความต่อเนื่องยาวนานของความเสี่ยง เมื่อความเสี่ยงมีระยะเวลามากขึ้นจะค่อย ๆ สะสมจนกลายเป็นความเปราะบางในที่สุด ความเปราะบางจึงถือว่าเป็นขั้นต่อมาของความเสี่ยง และนอกจากนี้ความเปราะบางยังมีความสัมพันธ์กับความยากไร้ เนื่องจากความเปราะบางในด้านหนึ่งแสดงถึงการขาดภูมิคุ้มกันที่จะสามารถประคับประคองชีวิตให้ดำเนินไปได้อย่างมั่นคง เช่น ขาดสารอาหาร มีสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง ขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ เข้าไม่ถึงการศึกษา รวมไปถึงสิทธิทางการเมืองถูกจำกัด ฯลฯ ซึ่งแต่ละสังคมจะมีความเปราะบางในเรื่องต่าง ๆ ไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมนั้นเป็นตัวกำหนด และในอีกด้านหนึ่งมนุษย์แต่ละคนมีโอกาสที่จะเจอกับความเปราะบางในแต่ละด้านไม่เท่ากันและไม่เหมือนกันอันเนื่องมาจากการมีต้นทุนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ที่แตกต่างกัน ซึ่งเราจะพบความเปราะบางอย่างชัดเจนในกลุ่มคนที่เป็นคนจนและคนเกือบจน ด้วยเพราะคนกลุ่มนี้มีข้อจำกัดในการต่อสู้กับความเสี่ยง เช่น มีสินทรัพย์ไม่มากนัก มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับต่ำ เป็นต้น

จากการนิยามความเปราะบางที่ผ่านมามีสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับปัจเจกบุคคล ส่วนใหญ่จะให้ความหมายของความเปราะบางที่แสดงให้เห็นจากการเผชิญหน้ากับช่วงเวลาที่ยากลำบากและไม่สามารถตั้งรับได้ เช่น

รายงานศึกษาของ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2549) ระบุว่า ความเปราะบาง (vulnerability) เป็นสถานการณ์ที่บุคคลไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ภายหลังจากการเกิดเหตุการณ์บางอย่าง เนื่องจากไม่ได้มีการเตรียมการจัดการหรือไม่มีการบริหารความเสี่ยงไว้ก่อนอย่างเพียงพอ ดังนั้นกลุ่มคนที่ไม่สามารถวัดหรือคาดการณ์ต่อสถานการณ์ใด ๆ หรือไม่สามารถจัดการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ถือว่าเป็นบุคคลเปราะบาง ซึ่งสอดคล้องกับงานของสำนักงานจริยธรรมการวิจัย คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้นิยามสภาพความเปราะบาง (vulnerability) ว่า “เป็นสภาพที่บุคคลขาดความสามารถในการตัดสินใจ (diminished autonomy) อันเกิดจากการเจ็บป่วยทางกาย จิตใจ หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ขาดอิสระในการตัดสินใจ

งานอีกจำนวนหนึ่งจะกล่าวเฉพาะถึงบุคคลที่เรียกว่าคนเปราะบาง และให้ความหมายถึงคนกลุ่มนี้ เช่น งานวิจัยโครงการ “ศึกษาแนวคิดและแนวทางปฏิบัติเพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพของประชาชน

กลุ่มเปราะบางในระดับพื้นที่ของประเทศไทย” ได้ให้ความหมายประชากรกลุ่มเปราะบาง คือ กลุ่มประชากรที่มีความอ่อนแอ มีความเสี่ยงสูงที่จะถูกชักจูง ครอบงำ และคุกคามจากปัจจัยเสี่ยงด้านต่าง ๆ เช่น วงจรชีวิต สุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และภัยพิบัติทางธรรมชาติต่าง ๆ อีกทั้งยังขาดศักยภาพในการจัดการกับปัจจัยเสี่ยงที่เผชิญอยู่และผลกระทบที่ตามมา และงานของสำนักงานจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ออนไลน์) ได้ให้ความหมายในลักษณะที่สอดคล้องกัน โดยกล่าวว่าบุคคลเปราะบาง (vulnerable Persons) คือ บุคคลที่ขาดความสามารถในการปกป้องสิทธิผลประโยชน์ของตนเองเนื่องจากขาดอำนาจ การศึกษา ทรัพยากร ความเข้มแข็ง หรืออื่น ๆ ในขณะที่งานของชาย โพธิสิตา ได้ให้รายละเอียดโดยแจกแจงกลุ่มคนที่เป็นกลุ่มเปราะบางไว้ด้วย คนเปราะบาง คือ คนที่มีข้อจำกัดในเรื่องการช่วยเหลือตัวเอง การตัดสินใจ และอำนาจต่อรองในหลายกรณี ต้องการความช่วยเหลือทางกาย จิต หรือทางสังคม จากผู้อื่น ตัวอย่างกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็ก ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ คนที่ถูกสังคมตีตรา ผู้ป่วยบางประเภท แรงงานต่างด้าวที่ผิดกฎหมาย ผู้ติดสารเสพติดที่ผิดกฎหมาย คนพิการ คนที่ทำผิดกฎหมาย/อาชญากร เป็นต้น

ในขณะที่งานการศึกษาของ ศยามล เจริญรัตน์ วิชัย สุวรรณประเสริฐ และไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2559) เรื่องความเหลื่อมล้ำและความเปราะบางที่เกิดจากหนี้ออกในระบบในสังคมไทย ศึกษาการเกิดความเปราะบางเมื่อประสบปัญหาหนี้ออกระบบ และพบว่า ผู้ที่มีรายได้ประจำไม่ถึง 20,000 บาท และกลุ่มที่มีรายได้ไม่ประจำต่ำกว่า 10,000 บาท คนกลุ่มนี้จะประสบปัญหาและเข้าสู่ภาวะที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้และกลายเป็นกลุ่มเปราะบางในที่สุด

2. ระดับโครงสร้าง เป็นการให้นิยามความเปราะบางในมิติที่กว้างโดยไม่ได้กล่าวเฉพาะเจาะจงไปที่บุคคล แต่เป็นการแสดงถึงความหมายในเชิงระบบ ได้แก่

ความเปราะบางคือ ผลของความเสี่ยงที่เกิดขึ้นถูกลดทอนด้วยวิธีการปรับตัวหรือแก้ปัญหา (Vulnerability = Risk – Adoption) หรือ ความเปราะบางคือ โอกาสที่จะตกอยู่ในภาวะยากลำบากในอนาคต ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะยังไม่เผชิญกับความยากลำบาก ส่วนโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ หรือ UNDP มองว่า ความเปราะบางเป็นเงื่อนไขทางประชากรหรือเป็นกระบวนการที่เป็นผลมาจากลักษณะทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนกำหนดให้การดำเนินชีวิตประจำวันได้รับผลกระทบที่เป็นอันตรายหรือก่อให้เกิดความเสียหาย

Timmerman (1981) (อ้างใน กาญจนนภา พงศ์นพรัตน์ และธีรโชติ ภูมิภมร, 2560 : 12) กล่าวว่า ความเปราะบางเป็นระดับที่ระบบตอบสนองในทางลบต่อการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ที่เป็นอันตรายและคุณภาพของอาการข้างเคียงที่มีเงื่อนไขโดยความยืดหยุ่นของระบบ

Bohle et al. (1994) (กาญจนนภา พงศ์นพรัตน์ และธีรโชติ ภูมิภมร, 2560 : 12) ได้ให้นิยามที่น่าจะทำให้เห็นภาพชัดเจนของงานศึกษาครั้งนี้โดยมองว่าความเปราะบางเป็นตัวชี้วัดสวัสดิการของมนุษย์ในมิติการบูรณาการด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และความเสี่ยงทางการเมืองในช่วงที่เป็นอันตรายต่อการดำรงชีวิต บนพื้นฐานของมนุษย์ ระบบนิเวศของการผลิต สิทธิในการแลกเปลี่ยนของตลาด และกระบวนการทางการเมือง เศรษฐกิจ ระหว่างชนชั้น

การศึกษาเรื่อง ความเปราะบางทางสังคมและการประเมินความเสี่ยงต่อภัยพิบัติของพื้นที่เมืองกรณีศึกษาเทศบาลนครอุดรธานี ของสุธี อนันต์สุขสมศรี และนิจ ตันติศิรินทร์ ก็มองความเปราะบางในมิติที่กว้างภายใต้บริบทของมิติทางสังคมในพื้นที่เขตเมือง โดยได้สร้างดัชนีความเปราะบางทางสังคม (Social Vulnerability Index) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผลจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม (social inequalities) อีกส่วนเป็นผลมาจากความเหลื่อมล้ำเชิงสถานที่ (place inequalities) ที่ลักษณะของชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ระดับความเป็นเมือง อัตราการเจริญเติบโตและความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชน มีผลต่อความเปราะบาง

นอกจากนิยามและลักษณะของความเปราะบางแล้ว การประเมินเพื่อสร้างความคุ้มครองก็เป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะช่วยป้องกันและบรรเทาสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหาที่มีแนวโน้มว่าจะเกิดมากขึ้นได้ รายงานการประเมินความเสี่ยงและความเปราะบางทางสังคม : การประเมินการคุ้มครองทางสังคมในองค์กรและสถาบันของประเทศไทย ซึ่งจัดทำโดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)¹ ได้ศึกษาเรื่องนี้ไว้ในภาพรวม โดยได้แบ่งการคุ้มครองทางสังคมออกเป็น 2 ช่วงด้วยกันคือ 1. ในช่วงก่อนเผชิญความเสี่ยง เป็นระยะที่สามารถเพิ่มภูมิคุ้มกันให้แก่ประชาชนหรือทำให้สามารถเผชิญความเสี่ยงได้อย่างเข้มแข็ง องค์กรที่มีหน้าที่ทำงานได้แก่ องค์กรด้านการพัฒนาฝีมือแรงงาน องค์กรหลักด้านการพัฒนาชุมชน ในการศึกษาเห็นว่าควรจะให้มีความสำคัญกับการประสานหน่วยงานอื่นอย่างเช่นสถาบันการเงินเข้ามาร่วมด้วย 2. ในช่วงที่ความเสี่ยงเกิดขึ้นแล้ว องค์กรหลักที่ทำหน้าที่คือกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จะทำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนจากความเดือดร้อน มีสวัสดิการและการคุ้มครอง เพื่อให้สามารถช่วยเหลือและพัฒนาตนเองได้ ทั้งนี้เมื่อเกิดปัญหาแล้วบุคคลเลือกที่จะเข้าหารัฐแสดงว่าบุคคลนั้นหมดหนทางในการได้รับความช่วยเหลือจากญาติหรือชุมชน แต่การช่วยเหลือที่เกิดขึ้น

¹ <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2012/12/h104.pdf>

ควรมีการจำกัดงบประมาณและลดจำนวนผู้ที่เข้ารับการสงเคราะห์ด้วย ดังนั้นงานศึกษาชุดนี้จึงมีประโยชน์ในแง่ที่สามารถเป็นข้อเสนอแนะให้กับหน่วยงานภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องที่สามารถหิยบายวิธีการไปใช้ในการทำงาน โดยแบ่งช่วงของวิธีการดำเนินการงานและเชื่อมโยงกับองค์กรภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวด้วย

ในการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าการวัดความเปราะบางของสังคมไทยเป็นการวัดในหลากหลายมิติ เช่น ความเปราะบางทางสังคม ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ ความเปราะบางทางสุขภาพ ฯลฯ ซึ่งเป็นการวัดในระดับมหภาคของประชากรโดยรวมทั้งประเทศหรือเป็นการวัดในระดับจุลภาคตามพื้นที่แต่ละแห่ง การออกแบบอีกส่วนหนึ่งเป็นการวัดในระดับกลุ่มประชากรด้วยโอกาสหรือกลุ่มเสี่ยง เช่น คนพิการ ผู้สูงอายุ ซึ่งยังไม่เคยมีการศึกษาในประชากรกลุ่มเฉพาะอย่างคนไร้บ้านมาก่อน

การเป็นคนไร้บ้านมีจุดเริ่มต้นนับตั้งแต่การเข้าสู่ภาวะไร้บ้านเป็นต้นมา ช่วงดังกล่าวจะเกิดขึ้นภายหลังจากการที่มนุษย์ไม่สามารถประคับประคองชีวิตของตนเองให้ดำเนินตามแนวทางทั่วไปได้ ก่อนที่คนไร้บ้านจะก้าวเข้าสู่ภาวะดังกล่าว คนไร้บ้านจะต้องเดินผ่านภาวะของการเปลี่ยนผ่านและสภาวะเสี่ยงมาก่อน ซึ่งทั้งสองภาวะนี้จะเกิดขึ้นในช่วงที่ใช้ชีวิตเหมือนกับคนอื่น ๆ แต่ในระหว่างนั้นต้องประสบกับสถานการณ์บางอย่างในชีวิต หรือบางสิ่งบางอย่างในชีวิตเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลง มีปัญหา หรือไม่สมดุล จนทำให้ช่วงเวลาดังกล่าวคือ ช่วงเปราะบางของชีวิต เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาการศึกษาแนวทางวิเคราะห์ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น ของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) พบว่า สาเหตุของการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านมีสองสาเหตุหลักซ้อนทับกันคือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและปัจจัยทางด้านครอบครัว ปัจจัยเศรษฐกิจถือเป็นปัจจัยหลัก ในขณะที่ปัจจัยทางด้านครอบครัวเป็นตัวเสริมให้เกิดสถานการณ์การไร้บ้าน เพราะเมื่อได้ก็ตามที่ชีวิตดำเนินไปถึงจุดที่ไม่สามารถทำงานต่อไปได้ เช่น ถูกเลิกจ้างงาน ได้รับบาดเจ็บจากการทำงาน งานที่ทำอยู่ปิดกิจการ หรือมีอายุมากขึ้น ประกอบกับที่ผ่านมานานที่ทำอยู่ไม่มั่นคง การได้รับผลตอบแทนไม่แน่นอน สม่่าเสมอ สวัสดิการดูแลจากนายจ้างและรัฐไม่มี ทำให้ไม่มีหลักประกันใด ๆ มาช่วยเหลือ บุคคลนั้นก็อาจจะกลายเป็นคนไร้บ้าน แต่สำหรับสังคมไทยครอบครัวถือเป็นทุนทางสังคมรูปแบบหนึ่งที่คอยค้ำจุนให้การพักพิงที่จะช่วยให้บุคคลสามารถกลับมาตั้งหลักและสนับสนุนการก้าวเดินอีกครั้งหนึ่ง แต่เมื่อไรแล้วที่ไม่มีครอบครัว โอกาสที่คน ๆ หนึ่งจะกลายเป็นคนไร้บ้านนั้นมีแนวโน้มสูงมาก

ในการศึกษานี้มองเห็นอีกว่า การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมทั้งระบบจะช่วยวัดความสำเร็จของการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้านได้ เนื่องจากคนไร้บ้านคือปลายทางของปัญหา การเปลี่ยนมาเป็นคนไร้บ้านหน้าใหม่เกิดจา

การตัดสินใจของคนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ในขณะที่ครอบครัวเป็นที่เปราะบางรองรับคนในสังคมก็เกิดปัญหา ทั้งสองสิ่งจึงเป็นการกระทำร่วมกัน อีกประการหนึ่งคืออาชีพสุดท้ายก่อนกลับบ้านเป็นอาชีพรับจ้างทั่วไปที่มีรายได้ไม่แน่นอน ถูกกดขี่และเอารัดเอาเปรียบจากระบบทุนนิยม อีกทั้งบางงานเป็นงานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย คนทำงานบางรายถูกว่าจ้างงานตามโอกาส ทั้งหมดจึงเป็นงานที่ไม่ได้คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทำให้คนไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างคนทั่วไป

งานศึกษากลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่เป็นคนไร้บ้าน ของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.)² ได้เริ่มทำการศึกษากลุ่มเสี่ยงที่มีเป้าหมายจะเป็นคนไร้บ้านโดยเฉพาะซึ่งแตกต่างจากงานศึกษาความเสี่ยงที่ผ่านมาที่จะดูประชาชนทั่วไปในภาพรวม การศึกษาชิ้นนี้จึงเป็นงานเชิงคุณภาพแบบสำรวจงานแรก โดยใช้วิธีการออกแบบสอบถามที่นำไปใช้กับชุมชนที่ทำงาน ภายในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 12 ชุมชน ได้แก่

- 1) ชุมชนภูมิใจ มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 16 ครัวเรือน จาก 135 ครัวเรือน
- 2) ชุมชนตลาดบ่อบัว มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 3 ครัวเรือน จาก 99 ครัวเรือน
- 3) ชุมชนลำภูรา มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 18 ครัวเรือน จาก 180 ครัวเรือน
- 4) ชุมชนใหม่ไทรทอง มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 4 ครัวเรือน จาก 82 ครัวเรือน
- 5) ชุมชนบ่อสีเสียด และ 6) ชุมชนควนดินแดง มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 16 ครัวเรือน จาก 100 ครัวเรือน
- 7) ชุมชนประชาอุทิศ 90 มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 4 ครัวเรือน จาก 49 ครัวเรือน
- 8) ชุมชนริมทางรถไฟสายใต้ – ตะวันตก มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 6 ครัวเรือน จาก 65 ครัวเรือน
- 9) ชุมชนอ่อนนุช 14 ไร่ มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 10 ครัวเรือน จาก 100 กว่าครัวเรือน
- 10) ชุมชนโรงหวาย มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 6 ครัวเรือน จาก 30 ครัวเรือน
- 11) ชุมชนท่านเลี่ยม มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 5 ครัวเรือน จาก 104 ครัวเรือน
- 12) ชุมชนหนองยวน 2 มีครัวเรือนที่เข้าข่ายกลุ่มเสี่ยงอยู่ 6 ครัวเรือน จาก 25 ครัวเรือน

ขั้นตอนการศึกษาเริ่มจากการเลือกชุมชนที่มูลนิธิทำงานด้วย หลังจากนั้นจะมีกระบวนการประชุมแกนนำชุมชนในพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจถึงความหมายของคำและแบบเก็บข้อมูล ขั้นต่อไปคือการกระจายแบบเก็บข้อมูลไปยังประชากรในชุมชนที่น่าจะเป็นกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้มาจากที่

---

² ผลจากงานการศึกษาของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่อยู่ระหว่างการดำเนินงาน

แกนนำในแต่ละชุมชนจะทราบสภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกแต่ละครอบครัว ดังนั้นการสำรวจจึงเป็นการศึกษาในระดับปัจเจกบุคคลที่อยู่ในครัวเรือนที่มีความเสี่ยงคือมีฐานะครอบครัวยากจน จากผลการสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็นใครบ้านพบว่า เมื่อแบ่งลักษณะของกลุ่มเสี่ยงโดยสัมพันธ์กับปัญหาจะพบว่า

หนึ่ง ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดคือ คนที่เป็นแกนหลักของครอบครัวทำงานที่ไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นงานไม่ประจำหรือเป็นงานรับจ้าง เช่น คนงานในโรงงาน งานก่อสร้าง ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง แม่บ้านทำความสะอาด หางของเก่า เก็บขยะ รับจ้างขับรถ ร้อยพวงมาลัย รับจ้างทั่วไป ฯลฯ บางรายไม่มีงานทำเลย บางรายต้องดำรงชีพจากเบี้ยคนพิการหรือเบี้ยผู้สูงอายุในการดูแลสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว จึงพบว่าเกือบทั้งหมดของการเก็บข้อมูลกลุ่มเปราะบางมีรายรับภายในบ้านไม่เพียงพอกับรายจ่าย

สอง ไม่มีความมั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย เช่น ที่ดินที่อาศัยอยู่เป็นที่ดินของเอกชนหรือเป็นที่ดินของหน่วยงานรัฐ เช่น ที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย ที่ดินการเคหะแห่งชาติ เป็นต้น ในบางรายที่พักอาศัยเป็นการเช่า จึงทำให้มีโอกาสที่จะไม่มีที่อยู่เพราะถูกไล่รื้อหรือถูกยึดบ้าน

สาม ปัญหาภาระหนี้สิน มีที่จากการกู้ยืมเงินนอกระบบมากที่สุด ส่วนการกู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์และเพื่อนบ้านนั้นมีบ้างแต่จำนวนไม่มาก

สี่ ภายในบ้านจะมีคนที่ทำงานหลักเพียง 1-2 คน และทำหน้าที่รับภาระเลี้ยงดูคนทั้งครอบครัวอีกอย่างน้อย 3-5 คน

ห้า ในรายที่มีปัญหาสุขภาพหรือมีความพิการจะส่งผลกระทบต่อการทำงานทั้งไม่สามารถไปทำงานได้หรือทำงานไม่สะดวก

นอกจากนี้พบว่าเมื่อเกิดปัญหาขึ้นมา บุคคลในกลุ่มเสี่ยงเลือกที่จะปรึกษาและขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน หรือคนในชุมชน หรือแกนนำชุมชน มากกว่าการปรึกษากันภายในครอบครัวหรือปรึกษาญาติพี่น้อง ส่วนการเข้าถึงการรักษาพยาบาลพบว่า มีหลักประกันสุขภาพที่รัฐจัดให้ บางรายทำงานประจำจะมีประกันสังคม ส่วนในกลุ่มที่เข้าไม่ถึงการรักษาพยาบาลคือ กลุ่มที่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ในบางชุมชนจะมีรูปแบบการช่วยเหลือพิเศษบางอย่าง เช่น ชุมชนอ่อนนุช 14 ไร่ มีรูปแบบที่ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของกลุ่มเปราะบางหรือคนอื่นภายในชุมชนด้วยการจัดตั้งร้านศูนย์บาทที่ให้คนในชุมชนเอาขยะมาแลกอาหารได้ แล้วชุมชนจะทำหน้าที่เป็นผู้นำของไปขายให้ การจัดตั้งรูปแบบนี้มีข้อดีเนื่องจากอาชีพหลักของคนในชุมชนคือหาของเก่า และช่วยให้บ้านที่ลำบากเดือดร้อนสามารถเข้าถึงอาหาร

ดังนั้นสถานการณ์คนไร้บ้านจึงไม่ได้เป็นแค่การสะท้อนปัญหาเรื่องการไร้บ้านเพียงอย่างเดียว ที่มากกว่านั้นคือการฉายภาพปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การแก้ไขปัญหานี้ทั้งระบบจะสามารถวัดความสำเร็จได้จากการนำเครื่องมือชี้วัดสถานการณ์คนไร้บ้านมาช่วยประเมิน ในการศึกษาครั้งนี้จึงเห็นว่าขั้นตอนการพิจารณาและประเมินกลุ่มเสี่ยงที่มีโอกาสจะกลายเป็นคนไร้บ้านมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลประการแรกคือ ทำให้รู้สถานการณ์และระดับความรุนแรงของปัญหาของกลุ่มเปราะบางที่มีโอกาสจะเข้าสู่ภาวะการไร้บ้าน ประการที่สองคือ ทำให้สามารถหาแนวทางป้องกันโดยออกมาตรการหรือนโยบายที่มีความเหมาะสมเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาคนไร้บ้านได้อย่างทันทั่วทั้งที่ ประการที่สามคือ สามารถกำหนดกรอบเพื่อการวางแผนหรือใช้ในการบริหารงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความมั่นคงทางมนุษย์ในระยะยาวได้ เพราะฉะนั้นงานศึกษานี้ได้ออกแบบและสร้างตัวชี้วัดความเปราะบางเพื่อคัดกรองกลุ่มคนที่มีโอกาสหรือมีแนวโน้มสูงที่จะกลายเป็นคนไร้บ้านในอนาคต โดยหวังว่าตัวชี้วัดนี้จะสามารถทำให้การคาดการณ์สถานการณ์ทางสังคมได้ถูกต้องและแม่นยำ ลดจำนวนคนที่จะก้าวเข้าสู่การเป็นคนไร้บ้านได้มากขึ้น และสุดท้ายจะบรรเทาปัญหาการไร้บ้านในประเทศไทยให้เบาบางลงในที่สุด

การทบทวนความเปราะบางในการไร้บ้าน โดยแบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็นคนไร้บ้าน

ภายใต้แผนงานสนับสนุนองค์ความรู้เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตคนไร้บ้าน มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การศึกษาตัวชี้วัดเพื่อใช้เป็นดัชนีเตือนก่อนที่บุคคลเปราะบางนั้นจะเข้าสู่สภาวะไร้บ้าน ทั้งนี้เมื่อศึกษางานศึกษาในประเทศไทยแล้ว ผู้วิจัยพบว่า **มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)** มีการพัฒนา **แบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงไร้บ้าน (ภาคผนวก ค)** โดยมีการเก็บข้อมูลของชุมชนเสี่ยงไร้บ้านในด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และความเกี่ยวข้องทางสังคมระหว่างบุคคลและชุมชน

ตัวอย่างข้อมูลด้านเศรษฐกิจของกลุ่มเสี่ยงไร้บ้านที่น่าสนใจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ เป็นงานประจำหรือไม่ มีความสม่ำเสมอของงานหรือไม่ และรายได้ต่อวันเป็นเท่าไร รวมทั้งการสำรวจรายจ่ายของบุคคลในชุมชน ได้แก่ ภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน รายจ่ายเฉลี่ยต่อวัน มีหนี้สินหรือไม่ และยืมจากแหล่งใด สำหรับตัวอย่างข้อมูลด้านสุขภาพเบื้องต้น เช่น มีโรคประจำตัวหรือไม่ มีความพิการทางร่างกายหรือไม่ รวมทั้งมีสิทธิการรักษาพยาบาลหรือไม่ และเก็บข้อมูลด้านสังคมและครอบครัว ดังนี้ จำนวนสมาชิกครอบครัว ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัย และเวลาพบปัญหาในการดำเนินชีวิตจะหันไปพึ่งใคร

ทั้งนี้ลักษณะของแบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงไร้บ้าน โดย มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และ สสส. ในเบื้องต้นได้ครอบคลุมปัญหาพื้นฐานในสังคมไทย ทั้งนี้ในงานศึกษาของ ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) พบว่าปัญหาหลักที่ผลักดันให้เข้าสู่สภาวะไร้บ้านคือปัญหาเศรษฐกิจและปากท้อง โดยมีปัจจัยด้านสังคมเป็นปัจจัยสนับสนุน ตัวอย่างเช่น ถ้าบุคคลประสบปัญหาปากท้อง และสังคมรอบข้างไม่สามารถช่วยรองรับปัญหานี้ได้ จะส่งผลให้บุคคลนั้นเข้าสู่สภาวะไร้บ้านสูง

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของแบบสำรวจนี้ในชุมชนเสี่ยงไร้บ้าน ทั้งสิ้น 10 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนภูมิใจ ชุมชนตลาดบ่อบัว ชุมชนลำภูรา ชุมชนใหม่ไทรทอง ชุมชนประชาอุทิศ 90 ชุมชนริมทางรถไฟสายใต้-ตะวันตก ชุมชนอ่อนนุช 14 ไร่ ชุมชนโรงหวาย ชุมชนบ่อสี่เสียด และชุมชนควนดินแดง โดยจากข้อมูลการสำรวจพบว่าสมาชิกในชุมชนสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้ความมั่นคงในที่ดินแล้ว และกลุ่มที่ยังไม่มีความมั่นคงในที่ดิน ทำให้พบปัญหาในแต่ละกลุ่มแตกต่างกันออกไป แต่ทั้งนี้ผลการสำรวจในเบื้องต้นของทุกชุมชนล้วนชี้ไปที่ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจหรือปัญหาปากท้อง แต่ยังคงพบว่ายังพอมีการช่วยเหลือกันเองภายในชุมชนอยู่บ้างจึงยังพอตั้งไม่ไห้บุคคลนั้นก้าวไปสู่สภาวะไร้บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ ธาณี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561)

ในส่วนการนำข้อมูลจากแบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงไร้บ้าน โดย มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และ สสส. ไปใช้พัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางในการเข้าสู่สภาวะไร้บ้าน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่มีในทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพ และความเกี่ยวข้องทางสังคมระหว่างบุคคลและชุมชน ไปร่างปัจจัย/ดัชนีชี้วัดความเปราะบางร่วมกับฐานข้อมูลการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) และข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยจะแสดงปัจจัย/ดัชนีชี้วัดที่ใช้ในการศึกษานี้ในบทถัดไป

เอกสารอ้างอิง

กาญจน์นภา พงศ์นพรัตน์ และ ชีร์โชติ ภูมิภมร (2560). เยาวชนกับการพนัน : ปัจจัยเสี่ยง ความเปราะบาง

และผลกระทบทางสังคม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ

ชาย โปธิสิตา (ออนไลน์). ประเด็นทางจริยธรรมในกลุ่มคนเปราะบางและการขอรับการรับรองจริยธรรมการวิจัย สืบค้นเมื่อ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561

จาก http://www.irb.ipsr.mahidol.ac.th/download_article/fragile_man.pdf

ธานี ชัยวัฒน์, พีระ ตั้งธรรมรักษ์, รัฐวิชญ์ ไพรวิน, และ นิชาภัทร ไม้งาม (2561). การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2558). โครงการศึกษาระบบการคุ้มครองทางสังคมเพื่อจัดการปัญหาการขอทาน. รายงานฉบับสมบูรณ์

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ออนไลน์). การประเมินความเสี่ยงและความเปราะบางทางสังคม: การประเมินความคุ้มครองทางสังคมในระดับองค์กรและสถาบันของประเทศไทย สืบค้นเมื่อ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561

จาก <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2012/12/h104.pdf>

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2549). การประเมินความเสี่ยงความเปราะบางทางสังคม การจัดสถานะความยากไร้และความเปราะบางสังคมสู่แนวทางนำไปปฏิบัติได้ในประเทศไทย. รายงานวิจัย

สุธี อนันต์สุขสมศรี และนิจ ตันติศิรินทร์. (2561). ความเปราะบางทางสังคมและการประเมินความเสี่ยงต่อภัยพิบัติของพื้นที่เมือง กรณีศึกษาเทศบาลนครอุดรธานี. วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง, 15(1), 69-86

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ออนไลน์). เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 “ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย : 5 ปีหลังวิกฤติเศรษฐกิจ” สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561

จาก <http://www.nesdb.go.th/images/content/book33-45.pdf>

สำนักงานจริยธรรมการวิจัย คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ออนไลน์). จริยธรรมการวิจัย

สำหรับนักวิจัย สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561 จาก

http://www.med.cmu.ac.th/research/ethics/doc/ethic_guide/Vulnerable%20person.pdf

ศยามล เจริญรัตน์ วิชัย สุวรรณประเสริฐ และไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2559) ความเหลื่อมล้ำและความเปราะบางที่เกิดจากนัยนอกระบบในสังคมไทย ศึกษาการเกิดความเปราะบางเมื่อประสบปัญหาหนั นอกระบบ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 4(1), 188-208

Social Protection Floor Initiative (ออนไลน์). การเจรจาระดับชาติบนฐานของการประเมินเรื่องการคุ้มครองทางสังคมในประเทศไทย สืบค้นเมื่อ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2561 จาก

<https://www.social-protection.org/gimi/gess/RessourcePDF.do?ressource.ressourceId=24900>

บทที่ 4 ตัวชี้วัดโอกาส (ความเปราะบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ และ ณิชฎฐ์ศุภณ คำชื่น

4.1 กรอบแนวคิด

ในการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน มีความจำเป็นที่จะต้องนำข้อมูลที่สำคัญ 2 ชุดมาเปรียบเทียบกัน ซึ่งได้แก่ หนึ่ง ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมของคนที่มีที่อยู่อาศัยแต่มีปัจจัยเสี่ยงหรือโอกาสที่จะเป็น คนไร้บ้าน (กลุ่มคนเปราะบาง) และสอง ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมของคนไร้บ้าน หรือกล่าวโดยง่าย คือ ต้องมีการ เปรียบเทียบระหว่างภาวะก่อนที่ไร้บ้าน และภาวะหลังจากที่เป็นคนไร้บ้านแล้ว ทั้งนี้หากมีข้อมูลทั้งสองชุดนี้ นักวิจัยก็จะสามารถเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งปัจจัยอื่นๆระหว่างกลุ่มคน สองกลุ่ม เพื่อที่จะหาปัจจัยที่ส่งผลให้คนสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวสามารถ นำพิจารณาเป็นตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ ดังนั้นหากกล่าวในทางทฤษฎี การพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสใน การเข้าสู่ภาวะไร้บ้านอาจทำได้ 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่หนึ่ง การนำฐานข้อมูลประชากรทั่วไปที่มีที่อยู่อาศัยแต่เป็นกลุ่มที่มีปัจจัยเสี่ยงหรือโอกาสที่จะเป็น คนไร้บ้าน มาเปรียบเทียบกับฐานข้อมูลของคนไร้บ้าน วิธีการนี้มีข้อได้เปรียบ คือ ถ้าฐานข้อมูลทั้งสองเป็นฐานข้อมูล เดียวกันที่มีการเก็บรายละเอียดของข้อมูล รวมทั้งระยะเวลาหรือปีที่เก็บข้อมูลสอดคล้องกัน ก็จะสามารถ เปรียบเทียบและประมาณการ (Estimate) ตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้มี ข้อจำกัด คือ ในการประมาณการนั้นย่อมต้องมีส่วนที่แบบจำลองไม่สามารถอธิบายได้หรือความคลาดเคลื่อน (Error) นั้นเอง

หรือ วิธีสอง คือ การสำรวจข้อมูลคนไร้บ้านในปัจจุบันเพื่อรวบรวมข้อมูลภาวะไร้บ้าน ในขณะที่นอกจาก รวบรวมข้อมูลในปัจจุบันแล้ว แบบสำรวจดังกล่าวควรที่จะถามถึงภาวะหรือสถานการณ์ก่อนจะไร้บ้านของคนไร้ บ้านคนดังกล่าว เพื่อที่จะได้มาซึ่งฐานข้อมูล 2 ชุด ทั้งในส่วนของภาวะไร้บ้าน และก่อนไร้บ้าน วิธีการนี้มีข้อ ได้เปรียบ คือ หากสามารถเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างได้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลมีความ เที่ยงตรงและไม่มีอคติ (Biasness) ก็จะสามารถประมาณการตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านได้ แต่วิธีการ ดังกล่าวก็มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เนื่องจากการวัดเรื่องราวก่อนเป็นคนไร้บ้านนั้นเป็นการถามถึงเรื่องราวใน อดีตของบุคคลซึ่งการเล่าเรื่องราวในอดีตย่อมมีโอกาสที่จะเกิดอคติในการให้ข้อมูล ส่งผลให้ข้อมูลขาดความแม่นยำ

รวมทั้งกลุ่มคนไร้บ้านนับเป็นหนึ่งในกลุ่มประชากรที่มีความเปราะบาง การเก็บข้อมูลโดยถามถึงเรื่องราวบางอย่างที่ละเอียดอ่อนอาจจะทำให้ไม่สามารถได้มาซึ่งข้อมูลได้

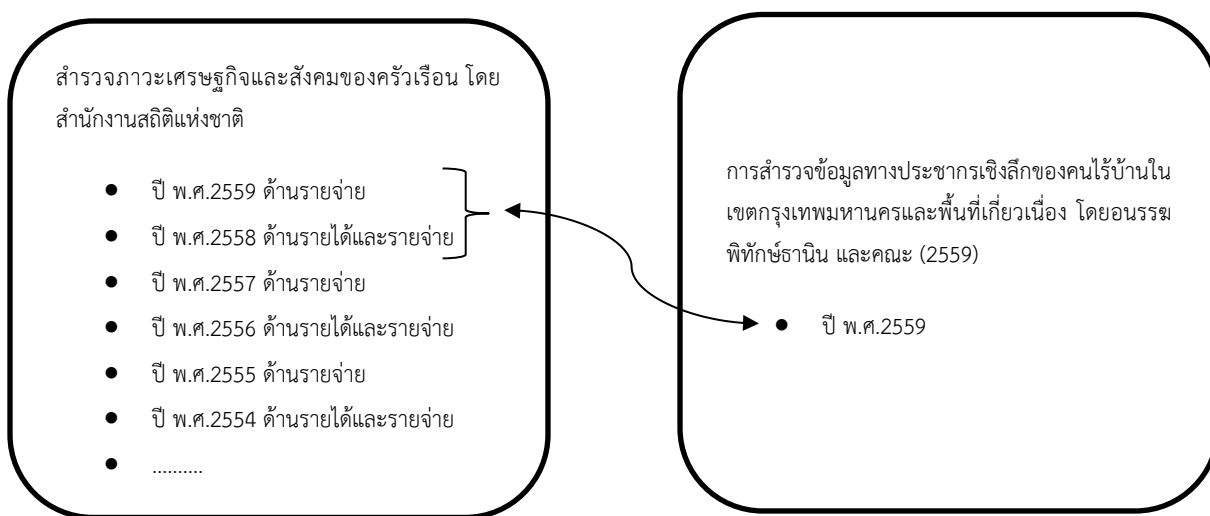
ทั้งนี้ในทางปฏิบัติ กรณีประเทศไทย ยังไม่มีฐานข้อมูลที่เพียงพอจะสนับสนุนทั้งสองวิธีข้างต้น จึงนับเป็นข้อจำกัดสำคัญในการพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางหรือตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน โดยข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรที่สมบูรณ์ที่สุด ได้แก่ สสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นฐานข้อมูลสำรวจรายปีที่รวบรวมข้อมูลสำคัญด้านเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน เช่น รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้สิน ทรัพย์สิน โครงสร้างของสมาชิกในครัวเรือน ลักษณะที่อยู่อาศัย การย้ายถิ่นและการส่งเงิน ตลอดจนการได้รับสวัสดิการ/ความช่วยเหลือจากรัฐ เป็นต้น (ปีที่ เป็นเลขคู่จะสำรวจทั้งรายได้และค่าใช้จ่าย ในขณะที่ปีที่ เป็นเลขคี่จะสำรวจด้านค่าใช้จ่ายเท่านั้น) อย่างไรก็ตาม ข้อมูลสำรวจดังกล่าวเป็นการเก็บระดับครัวเรือนส่วนบุคคล ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งไม่สามารถจำแนกได้ว่าการสำรวจดังกล่าวมีกลุ่มคนไร้บ้านรวมอยู่ด้วยหรือไม่ หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะตั้งสมมติฐานเบื้องต้นว่า คนไร้บ้านอาจจะไม่อยู่ในการสำรวจดังกล่าว

ในส่วนของฐานข้อมูลของคนไร้บ้าน พบว่า ในประเทศไทยไม่มีการจัดเก็บฐานข้อมูลของคนไร้บ้านอย่างเป็นทางการ เนื่องจากยังไม่มีระบบการลงทะเบียนคนไร้บ้านเหมือนในต่างประเทศ โดย ณ ปัจจุบัน แหล่งข้อมูลที่สำคัญที่มีการเก็บรวบรวมและบันทึกรายละเอียดพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของคนไร้บ้าน ได้แก่ การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนรรฆ พัทธกษธานี และคณะ (2559) ที่ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ.2559 จำนวน 371 คน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลชุดดังกล่าวเน้นการสำรวจภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม ณ ช่วงเวลาที่เป็นคนไร้บ้าน ในขณะที่การบันทึกรายละเอียดสถานการณ์ก่อนที่จะเป็นคนไร้บ้านยังมีไม่มากพอ ดังนั้นจึงทำให้มีตัวแปรสถานการณ์ก่อนไร้บ้านไม่เพียงพอที่จะเปรียบเทียบกับสถานการณ์ตอนไร้บ้าน

แม้ว่าในปัจจุบันยังไม่มีฐานข้อมูลที่สมบูรณ์ในการประมาณการตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน แต่ฐานข้อมูลที่มีอยู่ทั้งจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ และการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนรรฆ พัทธกษธานี และคณะ (2559) สามารถนำมาใช้ประกอบกันเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะในเบื้องต้นได้ ภาพที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่า เราสามารถนำสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ.2558 และ พ.ศ.2559 มาเทียบเคียงกับฐานข้อมูลคนไร้บ้านในปี พ.ศ. 2559 ได้ ทั้งนี้เนื่องจากสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ.2558 มีการบันทึกข้อมูลทั้งด้าน

รายรับและรายจ่ายซึ่งมีรายละเอียดมากกว่าปี พ.ศ.2559 ทางคณะผู้วิจัยจึงเลือกใช้สำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ.2558 มาเปรียบเทียบกับข้อมูลคนไร้บ้านในปี พ.ศ.2559 แม้ว่าจะมีความเหลื่อมกันของช่วงเวลาประมาณ 1 ปี แต่ก็คาดว่าจะส่งผลต่อการวิเคราะห์ไม่มากนัก

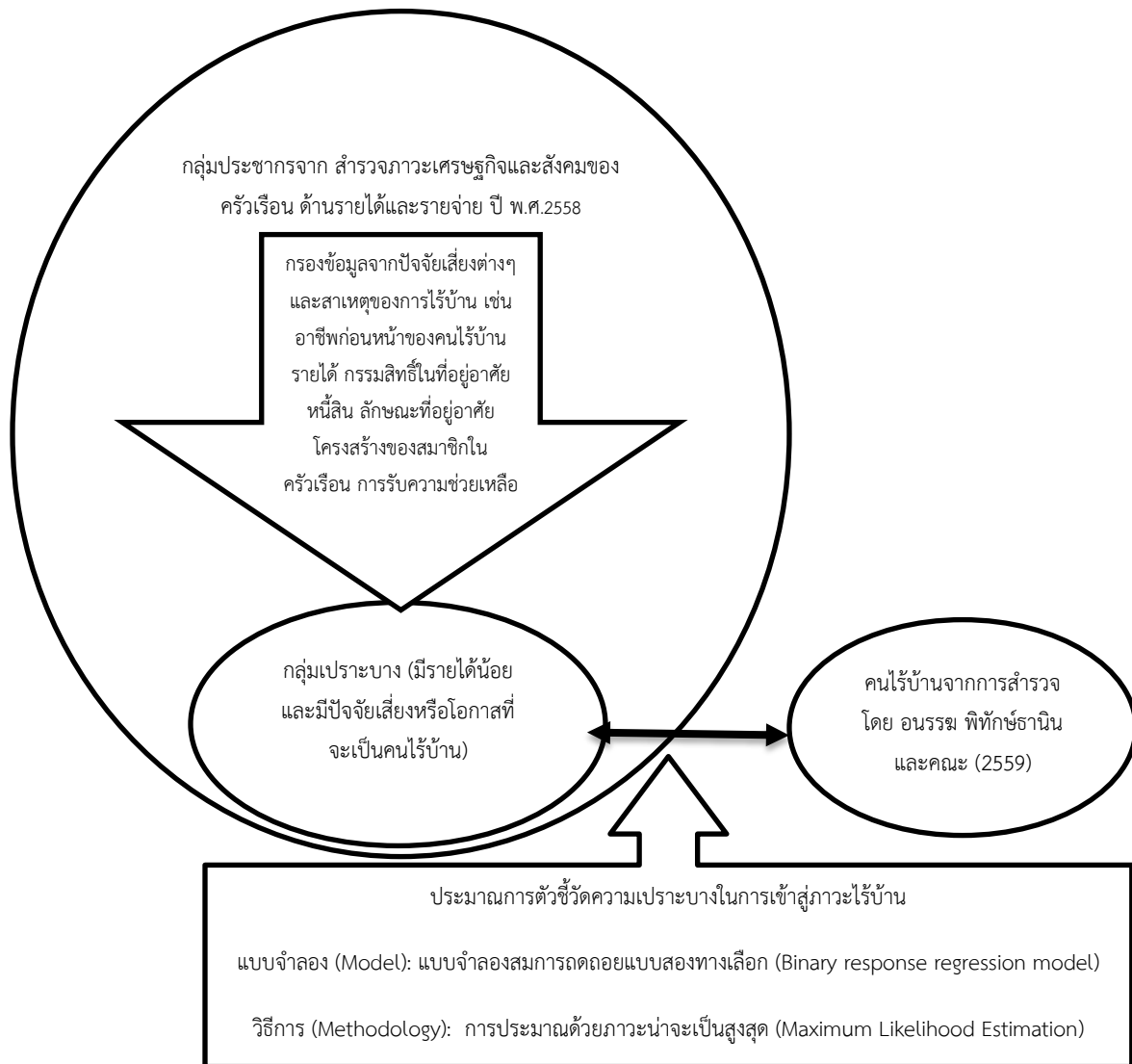
ภาพที่ 4.1 ฐานข้อมูลในการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

โดยผู้วิจัยจะดำเนินการกรอง (filter) ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จากหน่วยตัวอย่างทั้งหมดให้เหลือกลุ่มที่มีปัจจัยเสี่ยงหรือโอกาสที่จะเป็น คนไร้บ้าน โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการกรอง ได้แก่ หนึ่ง การมุ่งไปเจาะกลุ่มอาชีพที่ก่อนหน้านี้จะเป็นคนไร้บ้าน ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มอาชีพที่มีความเสี่ยง โดยจากงานของ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) และ ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ต่างระบุไปในทางเดียวกันว่า ก่อนที่จะเป็น คนไร้บ้าน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ลูกจ้างเอกชน รับจ้างไม่ประจำ และรับจ้างทั่วไป สอง การพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น รายได้ รายจ่าย กรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่อยู่อาศัย หนี้สิน หนี้สิน ลักษณะที่อยู่อาศัย โครงสร้างของสมาชิกในครัวเรือน การรับความช่วยเหลือจากรัฐ การบริโภคสุรา และปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ฯลฯ โดยหลังจากที่ได้กลุ่มครัวเรือนส่วนบุคคลที่มีที่อยู่อาศัยแต่มีปัจจัยเสี่ยงที่จะเข้าสู่ภาวะไร้บ้านแล้ว ทางคณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการทางสถิติเพื่อเลือกชุดข้อมูลอย่างสุ่ม (random sampling) และถ่วงน้ำหนัก (weight) เพื่อให้สอดคล้องกับขนาดของประชากร ก่อนจะนำข้อมูลชุดนี้มาใช้ เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ที่มีที่อยู่อาศัยเปรียบเทียบกับฐานข้อมูลคนไร้บ้านของ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) (ภาพที่ 4.2) สำหรับแบบจำลองและวิธีการประมาณการจะอธิบายในหัวข้อที่ 4.2 ต่อไป

ทั้งนี้แม้ว่าแบบจำลองอาจจะมีข้อจำกัดในด้านของความสมมาตรระหว่างข้อมูลสองชุด รวมทั้งคลาดเคลื่อนบางส่วนในการประมาณการ แต่ตัวชี้วัดที่ประมาณการได้จากงานวิจัยฉบับนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของการออกแบบมาตรการเตือนทางสังคม (Social Warning) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในแนวทางการป้องกัน (Prevention) ปัญหาคนไร้บ้านได้ต่อไป

ภาพที่ 4.2 กรอบแนวคิดในการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

4.2 แบบจำลอง

สำหรับแบบจำลอง (Model) ที่ใช้ในการประมาณการ (Estimate) ตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน คือ แบบจำลองสมการถดถอยแบบสองทางเลือก (Binary response regression model) ซึ่งเป็นแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometric) ที่ใช้การประมาณด้วยภาวะน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimation) ในการประมาณการหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ (Independent variables) หรือปัจจัยหลายๆปัจจัยที่เราสนใจ ต่อตัวแปรตาม (Dependent variable) ในกรณีนี้ที่ตัวแปรตามที่เราทำการศึกษาเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ซึ่งได้แก่ ภาวะไร้บ้าน หรือกล่าวโดยง่าย คือ แบบจำลองดังกล่าวจะสามารถประมาณการออกมาได้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม หรือตัวชี้วัดที่ศึกษานั้น ส่งผลให้ต่อภาวะไร้บ้านอย่างไร

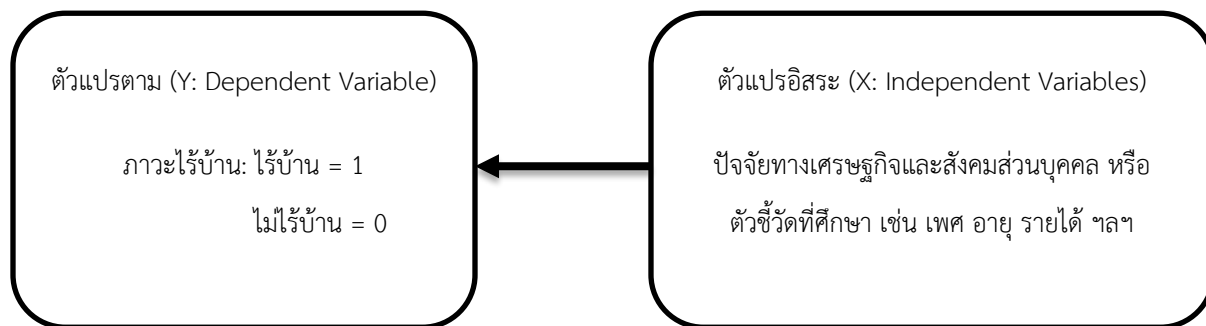
ทั้งนี้เนื่องจากข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามาจากฐานข้อมูลสองชุดที่แตกต่างกัน ได้แก่ ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และ การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนุธรรม พิทักษ์ธานี และคณะ (2559) ดังนั้นในการเลือกตัวแปรอิสระซึ่งเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนบุคคล นอกจากจะพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะไร้บ้านแล้ว ยังมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่มีตรงกันหรือสามารถเทียบเคียงกันได้ระหว่างสองฐานข้อมูล ดังนั้นในกรณีที่ฐานข้อมูลทั้งสองเก็บปัจจัยเดียวกันแต่มีข้อความหรือวิธีการเก็บที่ต่างกัน ผู้วิจัยจึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวแปรโดยใช้ตัวแปรตัวแทน (Proxy) ข้อมูลชุดใดชุดหนึ่งเพื่อให้สามารถเทียบเคียงกับข้อมูลอีกชุดได้ โดยการตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นถึงรายละเอียดของตัวแปรอิสระการหรือตัวชี้วัดภาวะไร้บ้านเปรียบเทียบตัวแปรระหว่างสองฐานข้อมูล

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบตัวแปรที่สอดคล้องกันระหว่างสองฐานข้อมูล

การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่องของ อนุรักษ์ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) - ช่วงเวลาที่สำรวจ: มีนาคม 2559 - รายคน จำนวน 371 ตัวอย่าง	สำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ - จำนวน 43,400 ครัวเรือน คิดเป็นรายคนได้ 125,346 ตัวอย่าง
1. เพศ (ชาย/หญิง)	1. เพศ (ชาย/หญิง)
2. อายุ (ปี)	2. อายุ (ปี)
3. ศาสนา	3. ศาสนา
4. ลักษณะทางกายภาพ ความพิการทางร่างกาย	4. เป็นผู้พิการหรือไม่
5. ระดับการศึกษา	5. การศึกษา
6. อาชีพ/ระดับรายได้ 6.1 แหล่งรายได้ 6.2 รายได้หลักมาจากไหน	6. อาชีพ/ระดับรายได้ 6.1 อาชีพหลัก/สถานภาพการทำงาน 6.2 รายได้ของครอบครัว
7. การรับความช่วยเหลือจากรัฐ 7.1 การรับเบี้ยยังชีพคนชราหรือไม่ 7.2 การรับเงินสงเคราะห์คนพิการหรือไม่	7. การรับความช่วยเหลือจากรัฐ 7.1 การรับเบี้ยยังชีพคนชราหรือไม่ 7.2 การรับเงินสงเคราะห์คนพิการหรือไม่
8. สิทธิการรักษาพยาบาล 8.1 มีสิทธิ/ไม่มีสิทธิ 8.2 ใครเป็นผู้รับผิดชอบค่ารักษาพยาบาล	8. มีสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลหรือไม่
9. ต้มหรือไม่ต้มเหล้าเปียร์ 9.1 ต้มเปียร์ 9.2 ต้มเหล้า	9. ค่าใช้จ่ายหมวดที่ 13 เครื่องดื่มแอลกอฮอล์

ภาพที่ 4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยหรือตัวชี้วัดต่างๆ ต่อภาวะไร้บ้าน

จากภาพที่ 4.3 การศึกษาดังกล่าวเป็นการพิจารณาว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนบุคคล หรือตัวแปรอิสระ (X) แต่ละตัวส่งผลต่อตัวแปรตาม Y หรือภาวะไร้บ้านอย่างไร โดยเราสามารถเขียนความสัมพันธ์ระหว่าง ภาวะไร้บ้าน (Y) และ ปัจจัยหรือตัวชี้วัดต่างๆ (X) ออกมาในรูปของฟังก์ชันคณิตศาสตร์ (Mathematic function) ในเบื้องต้น ได้ดังนี้

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \beta_5 X_5 + \beta_6 X_6 + \beta_7 X_7 + \beta_8 X_8 + \beta_9 X_9 + u_i$$

โดยที่

Y คือ ภาวะไร้บ้าน เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ในกรณีนี้จะถูกปรับให้มีค่าเท่ากับ 1 ถ้าเป็นคนไร้บ้านจากฐานข้อมูลการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร ของ อนุธรรม พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) และมีค่าเท่ากับ 0 ในกรณีที่เป็นกลุ่มเปราะบางที่ไม่ใช่คนไร้บ้าน จากสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

X_1 คือ เพศ เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ซึ่งจะถูปรับเป็นตัวแปรหุ่น (Dummy) ให้มีค่าเท่ากับ 1 ถ้าเป็นเพศชายและมีค่าเท่ากับ 0 ในกรณีที่เป็นเพศหญิง

X_2 คือ อายุ เป็นตัวแปรเชิงปริมาณ มีหน่วยเป็นปี แสดงให้เห็นถึงอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

X_3 คือ ลักษณะทางกายภาพในด้านความพิการทางร่างกาย เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ซึ่งจะถูปรับเป็นตัวแปรหุ่นให้มีค่าเท่ากับ 1 ถ้าเป็นผู้พิการ และมีค่าเท่ากับ 0 ในกรณีที่เป็นคนปกติ

X_4 คือ ระดับการศึกษา เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ซึ่งจะถูปรับเป็นตัวแปรหุ่นแบบต่อเนื่อง เนื่องจากมีระดับการศึกษาที่ต่างกัน โดยผู้วิจัยจะกำหนดให้ การไม่ได้รับการศึกษาเป็นตัวแปรฐาน

X_5 คือ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน เป็นตัวแปรเชิงปริมาณที่เป็นการประมาณการรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่าง มีหน่วยเป็นบาท ทั้งนี้จากการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) ไม่ได้เก็บข้อมูลรายได้เป็นตัวเงินของคนไร้บ้าน แต่เก็บแหล่งที่มาของรายได้และอาชีพที่คนไร้บ้าน ทางผู้วิจัยใช้วิธีการประมาณการรายได้นี้ดังกล่าวโดยเทียบเคียงรายได้ของคนไร้บ้านจากงานของ ธาณี ชัยวัฒน์ และ คณะ (2561) ที่ศึกษาต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น โดยงานดังกล่าวมีการเก็บข้อมูลรายได้ที่ตัวเงินของคนไร้บ้าน จากอาชีพและแหล่งที่มาของรายได้ของคนไร้บ้าน ในขณะที่รายได้ของกลุ่มเปราะบางจากสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จะประมาณการจากการนำรายได้ สถานะการทำงาน อาชีพ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

X_6 คือ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนยกกำลังสอง เนื่องจากคณะผู้วิจัยตั้งข้อสมมติฐานว่า อิทธิพลของรายได้เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อภาวะไร้บ้าน ดังนั้นนอกจากรายได้จะส่งผลต่อภาวะไร้บ้านเป็นสมการเส้นตรงแล้ว ยังมีโอกาสที่รายได้จะส่งผลต่อภาวะไร้บ้านเป็นสมการเส้นโค้งแบบฟังก์ชันเอกซ์โพเนนเชียล (Exponential)

X_7 คือ การรับความช่วยเหลือจากรัฐ ในด้านของเบี้ยยังชีพคนชราหรือเงินสงเคราะห์คนพิการ เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ซึ่งจะถูปรับเป็นตัวแปรหุ่นแบบให้มีค่าเท่ากับ 1 ถ้าเป็นกลุ่มตัวอย่างรับเบี้ยยังชีพคนชราหรือเงินสงเคราะห์คนพิการ และมีค่าเท่ากับ 0 ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างไม่ได้รับเบี้ยยังชีพคนชราหรือเงินสงเคราะห์คนพิการ

X_8 คือ สิทธิในการรักษาพยาบาล เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ซึ่งจะถูปรับเป็นตัวแปรหุ่นแบบให้มีค่าเท่ากับ 1 ถ้าเป็นกลุ่มตัวอย่างมีสิทธิหรือสวัสดิการในการรักษาพยาบาล และมีค่าเท่ากับ 0 ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างไม่มีสิทธิหรือสวัสดิการในการรักษาพยาบาล

X_9 คือ พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ซึ่งจะถูปรับเป็นตัวแปรหุ่นให้มีค่าเท่ากับ 1 ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างคนไร้บ้านของ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) ระบุว่าดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือกลุ่มตัวอย่างจากสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ มีค่าใช้จ่ายในหมวดของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในทางกลับกันตัวแปรนี้จะมีค่าเท่ากับ 0 ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างไม่ได้ดื่มแอลกอฮอล์หรือไม่มีค่าใช้จ่ายในหมวดดังกล่าว

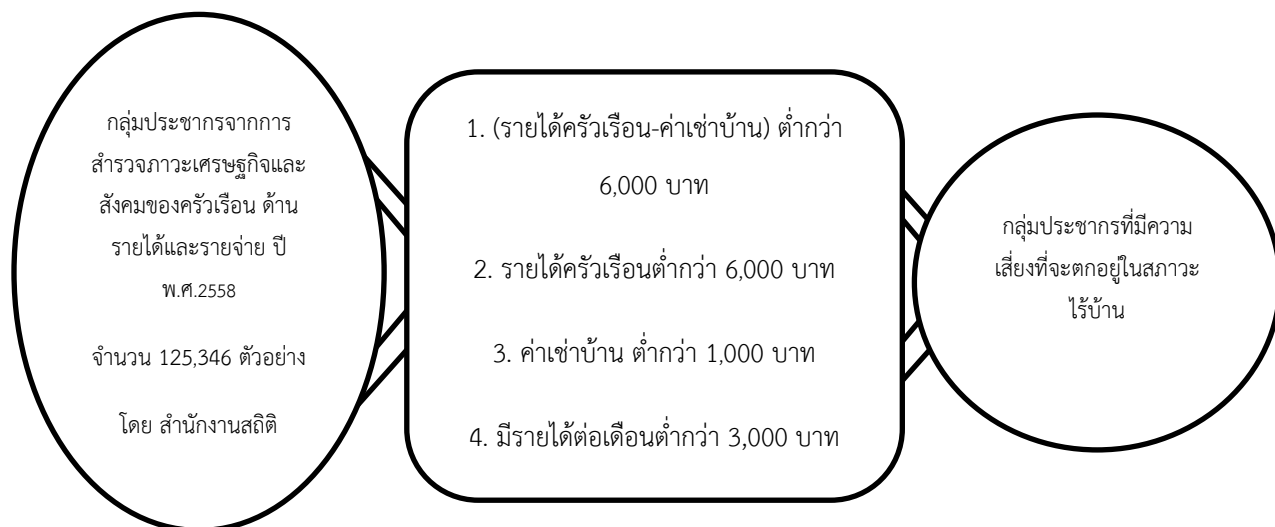
u_i คือ ค่าความคลาดเคลื่อน (Error) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในการประมาณการสมการถดถอยย่อมต้องมีความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้น ดังนั้น u_i คือ ส่วนที่อธิบายไม่ได้ (Unexplained) หรือ ค่าความผิดพลาดหรือความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากการประมาณการ

และเนื่องจากมากกว่าร้อยละ 80 ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนเปราะบางและคนไร้บ้านต่างนับถือศาสนาพุทธ ผู้วิจัยจึงนำเอาปัจจัยศาสนาออกจากแบบจำลองเพื่อเป็นการแก้ปัญหาความสัมพันธ์เชิงเส้นของตัวแปรอิสระ (Multicollinearity Problem)

4.3 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาได้มีการใช้ข้อมูลจากสองแหล่งที่มาคือ 1. การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559) จำนวน 371 ตัวอย่าง เป็นตัวแทนประชากรคนไร้บ้าน 1,307 คน ในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง และ 2. ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวน 125,346 ตัวอย่าง ซึ่งเป็นตัวแทนประชากรประเทศไทย สำหรับข้อมูลจากแหล่งแรกเป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่อยู่ในสภาวะไร้บ้านซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักในการศึกษา แต่สำหรับข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นตัวแทนของสภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทย ซึ่งไม่มีการสำรวจกลุ่มบุคคลที่ตกอยู่ในสภาวะไร้บ้าน ดังนั้น ชุดข้อมูลทั้งสองชุดไม่สามารถนำมาใช้ร่วมกันได้โดยตรง ผู้วิจัยจึงต้องตั้งเกณฑ์ในการคัดกรองผู้ที่มีสภาวะเสี่ยงที่จะกลายเป็นบุคคลไร้บ้านจากชุดข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ เพื่อที่จะทำให้ชุดข้อมูลทั้งสองมีจุดร่วมที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งเกณฑ์คัดกรองผู้ที่มีสภาวะเสี่ยงที่จะกลายเป็นบุคคลไร้บ้าน ดังที่แสดงในแผนภาพที่ 4.4

ภาพที่ 4.4 เกณฑ์ในการคัดกรองกลุ่มผู้มีสถานะเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสถานะไร้บ้าน

จากแผนภาพที่ 4.4 แสดงเกณฑ์ที่ใช้ในการคัดกรอง 4 เกณฑ์ ดังนี้ **1. เกณฑ์ รายได้ครัวเรือนหักค่าเช่าบ้านแล้วมีรายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 6,000 บาท** ในเกณฑ์นี้ผู้วิจัยตั้งเป็นเกณฑ์พื้นฐานที่ควรเผื่อหวังผู้ที่มีโอกาสที่จะมีสถานะไร้บ้าน (กลุ่มเปราะบาง) เนื่องจากอัตราค่าจ้างขั้นต่ำของประเทศไทยอยู่ที่ประมาณ 6,000 บาท/เดือน (300 บาท * 20 วัน) ซึ่งรายได้ของครัวเรือนที่เหลือนี้เทียบเท่ากับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่สามารถเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือนได้อีกอย่างน้อย 2 คน (รวม 3 คน) และจากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ. 2558 พบว่า หนึ่งครัวเรือนในประเทศไทยมีสมาชิกเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 2.8 คน เท่ากับว่าภายใต้เกณฑ์ที่ 1 เปรียบเสมือนมีสมาชิกทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเพียง 1 คนเท่านั้น **2. เกณฑ์ รายได้รวมของครัวเรือนต่ำกว่า 6,000 บาท** ในเกณฑ์ที่ 2 จะมีความเข้มข้นมากกว่าเกณฑ์ที่ 1 เนื่องจากในเกณฑ์ที่ 2 คัดเฉพาะกลุ่มเปราะบางที่มีรายได้ครัวเรือนที่ 6,000 บาท/เดือน หรือกลุ่มเปราะบางนี้มีความสามารถที่จะหารายได้เข้าครัวเรือนเทียบเท่ากับหรือน้อยกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ เสมือนมีสมาชิกหารายได้เลี้ยงครัวเรือนเพียงคนเดียว **3. เกณฑ์ ครัวเรือนที่มีจ่ายค่าเช่าบ้านต่ำกว่า 1,000 บาท** สำหรับเกณฑ์ที่ 3 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลค่าเช่าบ้านจากข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558 พบว่า ณ ระดับค่าเช่า 1,000 บาท เป็นระดับค่าเช่าที่สะท้อนลักษณะบ้านเช่าที่มีลักษณะสินค้าด้อย (หรือสินค้าของผู้ที่มีรายได้น้อย) เนื่องจากเป็นระดับที่ค่าเช่าที่ถูกลงแต่มีปริมาณการเช่าที่ลดลง ซึ่งขัดกับกฎของอุปสงค์ ดังที่แสดงในแผนภาพที่ 4.5 และสำหรับ **4. เกณฑ์ บุคคลที่มีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน (150 บาท * 20 วัน)** ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานว่ากลุ่มเปราะบางในเกณฑ์นี้มีความสามารถเพียงพอที่จะหาเลี้ยงตัวเองได้เท่านั้น โดยบุคคลในกลุ่มนี้มีความสามารถหารายได้เทียบเท่าหรือน้อยกว่าระดับเส้นความ

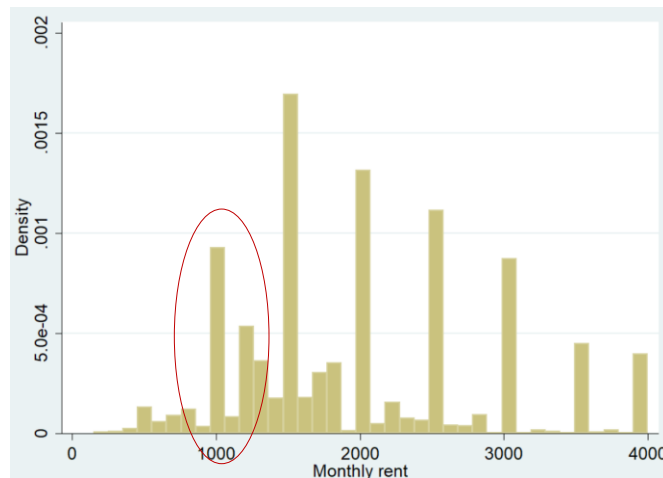
ยากจนหรือประมาณครึ่งหนึ่งของค่าแรงขั้นต่ำ หรือต่ำกว่าเส้นความยากจน (จากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระดับเส้นความยากจนของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2558 อยู่ที่ประมาณ 2,600 บาท และภาคกลางที่ 2,800 บาท)

ตารางที่ 4.2 ข้อมูลกลุ่มประชากรที่มีสภาวะเปราะบางที่จะไร้บ้านที่ได้คัดกรองแล้ว

พื้นที่	การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2558	ประชากรประเทศไทย ปี พ.ศ. 2558	กลุ่มเปราะบางหลังคัดกรอง	ประมาณการประชากรกลุ่มเปราะบาง
ทั่วประเทศ	125,346	67,288,600	1,622	870,727
ภาคกลาง	41,684	19,239,400	821	378,936

จากตารางที่ 4.2 ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ด้านรายได้และรายจ่าย ปี พ.ศ. 2558 มีจำนวน 125,346 ตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ทำการคัดกรองกลุ่มเปราะบางโดยใช้เกณฑ์ทั้ง 4 เกณฑ์ข้างต้นถ้ากลุ่มตัวอย่างอยู่ในเกณฑ์อย่างน้อย 1 จากทั้ง 4 เกณฑ์ จะถูกนิยามว่าเป็นกลุ่มประชากรที่มีสภาวะเปราะบางที่จะไร้บ้าน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการกรองข้อมูลเพิ่มอีก 1 ชั้น คือ กรองข้อมูลในพื้นที่ภาคกลางเพิ่มเติม เนื่องจากข้อมูลของ อนุธรรม พิทักษ์ธานี และคณะ (2559) จำนวน 371 ตัวอย่าง เป็นข้อมูลการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของ คนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง และกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 90 มาจากพื้นที่ภาคกลางและ จังหวัดใกล้เคียงกรุงเทพมหานคร ดังนั้นจากข้อมูล 125,346 ตัวอย่าง พบกลุ่มที่ประชากรทั่วประเทศที่มีสภาวะเปราะบางที่จะไร้บ้านทั้งสิ้น 1,622 ตัวอย่าง และภาคกลาง 821 ตัวอย่าง หรือคิดเป็นประชากรกลุ่มเปราะบางประมาณ 869,950 คน และ 378,936 คน ตามลำดับ หลังจากนี้ผู้วิจัยได้กลุ่มเปราะบางที่มีความเสี่ยงเป็นบุคคลไร้บ้าน ผู้วิจัยจะนำข้อมูลการสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ของ อนุธรรม พิทักษ์ธานี และคณะ (2559) จำนวน 371 ตัวอย่าง มาใช้ในการประมาณแบบจำลองโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และในส่วนแบบจำลองและผลการศึกษาจะแสดงเฉพาะแบบจำลองเฉพาะของพื้นที่ภาคกลางเท่านั้นเนื่องจากข้อจำกัดด้านฐานข้อมูลคนไร้บ้านของ อนุธรรม พิทักษ์ธานี และคณะ (2559) เก็บข้อมูลคนไร้บ้านในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เท่านั้น

ภาพที่ 4.5 แผนภาพแสดงปริมาณสัดส่วนการเช่าบ้านเมื่อเทียบกับราคาเช่าบ้านต่อเดือน

ที่มา: จำนวนจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558

4.4 แบบจำลองและผลการศึกษา

สำหรับการศึกษาด้านนี้ชี้โอกาส (ความเปราะบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ผู้วิจัยได้ทำการประมาณแบบจำลองดัชนีที่ส่งผลต่อสภาวะไร้บ้าน ด้วยแบบจำลองโลจิส (Logit Model) เนื่องจากแบบจำลองโลจิสสามารถอธิบายค่าประมาณ ในแบบจำลองว่าปัจจัยต่างๆ นั้นส่งผลต่อโอกาสการเกิดสภาวะไร้บ้านอย่างไร โดยผู้วิจัยได้แบ่งแบบจำลองออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนแรกคือ แบบจำลองโอกาส (ความเปราะบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ระดับจุลภาค (Logit Model) มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของปัจจัยที่ศึกษานั้นกระทบต่อโอกาสหรือความเสี่ยงที่คนเปราะบางจะเข้าสู่สภาวะไร้บ้านในระดับบุคคล (Individual or micro estimation) และส่วนที่สอง คือ แบบจำลองโอกาส (ความเปราะบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ระดับมหภาค (Weighted Logit Model) มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบของปัจจัยที่ศึกษาต่อจำนวนประชากรคนไร้บ้าน (Macro estimation)

4.4.1 แบบจำลองความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ระดับจุลภาค (Logit Model)

ผลการศึกษาที่แสดงในตารางที่ 4.3 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้แบบจำลองโลจิส (Logit Models) เนื่องจากในทางเศรษฐศาสตร์สามารถแปลงค่าสัมประสิทธิ์จากแบบจำลองโลจิสให้เป็น ผลหน่วยสุดท้าย (Marginal Effect) หรือแปลว่าเมื่อตัวแปรต้นที่สนใจเปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย นั้นส่งผลต่อโอกาสเข้าสู่สภาวะไร้บ้านอย่างไร

ตารางที่ 4.3 ผลการประมาณการ (Binary Logistic Estimation Results ระดับภาคกลาง)

ตัวชี้วัด/ปัจจัย	โอกาสในการเป็นคนไร้บ้านของกลุ่ม เปราะบาง หรือกลุ่มเสี่ยง
เพศ: 1= ผู้หญิง	-0.9940%
อายุ	0.0631%
มีความพิการ: 1= มีความพิการ	1.1493%
การศึกษา: 1= ได้รับการศึกษา	-6.9215%
รายได้ (บาท)	-0.0001%
การรับเบี้ยยังชีพคนชราหรือคนพิการ : 1= มีการรับเบี้ยยังชีพ	-0.9405%
สิทธิการรักษาพยาบาล: 1= มีสิทธิการรักษาพยาบาล	-2.4035%
ดื่มเหล้าเบียร์: 1= ดื่มเหล้าเบียร์	1.5857%

หมายเหตุ: ผลการประมาณแบบจำลองและค่าสถิติ ในภาคผนวก ก.1

จากตารางที่ 4.3 ผลการประมาณการแบบจำลอง ระดับจุลภาค มีตัวชี้วัด/ปัจจัยทั้งหมด 7 ตัว และสามารถอธิบายความหมายได้ ดังนี้

ตัวแปรเพศ พบว่ากลุ่มตัวอย่างเพศหญิงมีความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้านต่ำกว่าผู้ชายร้อยละ 0.99

ตัวแปรอายุ พบว่าเมื่อกลุ่มตัวอย่างมีอายุเพิ่มขึ้น 1 ปี จะเพิ่มโอกาสที่จะเข้าสู่สภาวะไร้บ้านร้อยละ 0.063

ตัวแปรความพิการ พบว่าสภาวะพิการในกลุ่มตัวอย่าง จะเพิ่มโอกาสที่จะเข้าสู่สภาวะไร้บ้านร้อยละ 1.14

ตัวแปรการศึกษา พบว่าในกลุ่มตัวอย่างหากได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษาขึ้นไป หรือเคยเข้าระบบการศึกษาของรัฐ จะช่วยลดความเสี่ยงที่จะไร้บ้านลงร้อยละ 6.92

ตัวแปรรายได้ พบว่าถ้ารายได้ของกลุ่มตัวอย่างเพิ่มขึ้นทุกๆ 1,000 บาท จะลดความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้านร้อยละ 0.1 ทั้งนี้ตัวแปรการศึกษามีความสัมพันธ์กับความสามารถในการหารายได้จึงทำให้ผลของรายได้ต่อความเสี่ยงที่จะไร้บ้านมีขนาดน้อย

ตัวแปรการรับเบี้ยคนพิการหรือคนชรา และการเข้าถึงสิทธิการรักษาพยาบาล พบว่าหากกลุ่มตัวอย่างสามารถเข้าถึงบริการหรือนโยบายของรัฐสามารถช่วยลดความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้านได้ร้อยละ 0.94 และร้อยละ 2.4 ตามลำดับ

ตัวแปรการดื่มเหล้า พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ดื่มเหล้าจะเพิ่มโอกาสที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้านร้อยละ 1.58

การประมาณค่าดัชนี/ปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสและความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้าน

ทั้งนี้จากการประมาณค่าดัชนี/ปัจจัยที่ส่งผลต่อโอกาสหรือความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้านในตารางที่ 4.3 นั้นสามารถนำมาใช้ในการทำนายสภาวะเสี่ยงที่จะไร้บ้านของตัวอย่างที่สนใจได้ เช่น หากคณะผู้วิจัยนำข้อมูลกลุ่มเปราะบางจากสำนักงานสถิติแห่งชาติมาจำนวน 3 ราย คือ นางเอ นายบี และนายซี (นามสมมติ) ผู้วิจัยสามารถแปลงข้อมูลให้เป็นตัวเลข และใช้แบบจำลองในการทำนายโอกาสหรือความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้านของบุคคลนั้นได้ โดยทั้งสามคนมีข้อมูล ดังนี้

นางเอ อายุ 52 ปี มีรายได้เดือนละ 3,500 บาท ไม่ดื่มเหล้า ไม่เคยได้รับการศึกษา แต่มีภาวะพิการ ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพและเบี้ยคนพิการจากรัฐบาล แต่มีสิทธิในการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาล

นายบี อายุ 42 ปี มีรายได้เดือนละ 3,900 บาท ไม่ดื่มเหล้า ไม่เคยได้รับการศึกษา ไม่มีภาวะพิการ ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพและเบี้ยคนพิการจากรัฐบาล ไม่มีสิทธิในการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาล

นายซี อายุ 42 ปี มีรายได้เดือนละ 7,500 บาท ดื่มเหล้า เคยได้รับการศึกษา ไม่มีภาวะพิการ ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพและเบี้ยคนพิการจากรัฐบาล แต่มีสิทธิในการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาล

เมื่อแปลงข้อมูลของ นางเอ นายบี และนายซี เป็นตัวเลขดังที่แสดงในตารางที่ 4.4 ผู้วิจัยสามารถแทนค่าตัวแปรต่าง ๆ ลงไปในแบบจำลองเพื่อให้แบบจำลองทำนายค่าความเสี่ยงของแต่ละบุคคล ซึ่งหลังจากผู้วิจัยได้ใช้ค่าสถิติควอไทล์ (Quartile) เทียบกับค่าประมาณของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด พบว่า หากความเสี่ยงมีความใกล้เคียงค่าร้อยละ 50 หรือมากกว่า จัดว่าเป็นระดับความเสี่ยงที่จะเป็นคนที่ไร้บ้านสูง ดังนั้นจากตัวอย่างที่แสดงในตาราง 4.4 สามารถตีความว่า นางเอ เป็นผู้ที่มีความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้านอยู่ที่ร้อยละ 43 หรือมีความเสี่ยงในระดับปานกลาง นายบี เป็นผู้ที่มีความเสี่ยงที่จะไร้บ้านร้อยละ 68 หรือเป็นผู้ที่มีความเสี่ยงสูงที่จะไร้บ้าน ขณะที่นายซี เป็นผู้ที่มีความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้านร้อยละ 1 หรือมีความเสี่ยงต่ำมากที่จะเป็นคนที่ไร้บ้าน

ตารางที่ 4.4 ตัวอย่างข้อมูลและผลการทำนายความเสี่ยงที่จะเป็นผู้มีสภาวะไร้บ้าน ระดับจุลภาค

	เพศ	อายุ	มีความพิการ	เคยได้รับการศึกษา	รายได้ (บาท)	สิทธิการรักษาพยาบาล	เงินชดเชยคนพิการและคนชรา	ดื่มเหล้า เบียร์	ความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในสภาวะไร้บ้าน
นางเอ	1	52	1	0	3,500	0	1	0	0.43
นายบี	0	42	0	0	3,900	0	0	0	0.68
นายซี	0	42	0	1	7,500	0	1	1	0.01

หมายเหตุ: ผลการทำนายความเสี่ยงที่จะไร้บ้านมากกว่า 0.5 เท่ากับเป็นผู้ที่มีความเสี่ยงสูง และน้อยกว่า 0.5 คือผู้ที่มีความเสี่ยงต่ำ

4.4.2 แบบจำลองความแปรปรายบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ระดับมหภาค (Weighted Logit Model)

ในส่วนแบบจำลองโอกาส (ความแปรปรายบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ระดับมหภาค (Weighted Logit Model) ผู้วิจัยได้ประมาณแบบจำลองโลจิสติกแบบถ่วงน้ำหนักประชากรเพื่อใช้ในการประมาณประชากรคนไร้บ้าน ในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง (ผลการประมาณแบบจำลองแบบจำลองในภาคผนวกที่ ก.2) ผู้วิจัยได้ทำการประมาณประชากรคนไร้บ้าน โดยการนำข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาแทนค่าเข้าไปในแบบจำลอง และแบบจำลองจะทำการทำนายสภาวะไร้บ้านของกลุ่มตัวอย่าง ดังที่แสดงในตารางหลักสุดท้ายในตารางที่ 4.5 การทำนายจากแบบจำลองมีความแม่นยำอยู่ที่ประมาณร้อยละ 74.9 คือ การทำนายว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนไร้บ้านว่าเป็นคนไร้บ้าน และทำนายกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เป็นคนไร้บ้านว่าไม่ได้เป็นคนไร้บ้าน ทั้งนี้สามารถตีผลการทำนายนี้ผ่านการถ่วงน้ำหนักประชากร โดยพบว่าแบบจำลองทำนายประชากรคนไร้บ้านในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีประมาณ 1,484 คน ซึ่งใกล้เคียงกับการสำรวจคนไร้บ้านจริงของ อนุธรรม พิทักษ์ธานี และคณะ (2559) ที่พบว่ามึประชากรคนไร้บ้านในพื้นที่กรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่องประมาณ 1,307 คน

ตารางที่ 4.5 ตัวอย่างข้อมูลและผลการทำนายความเสี่ยงที่จะเป็นผู้มีสภาวะไร้บ้าน ระดับมหภาค

เพศ	อายุ	มีความพิการ	การศึกษา	รายได้ (บาท)	สิทธิการ รักษาพยาบาล	เงินชดเชยคนพิการ และคนชรา	ดื่มเหล้า เบียร์	ตัวแปรตาม (Y): สภาวะไร้บ้าน = 1	การทำนายจากแบบจำลอง: สภาวะไร้บ้าน = 1
0	59	1	0	2,361	1	0	0	1	1
1	50	0	0	3,597	0	0	1	1	1
0	73	0	1	2,111	0	0	0	1	1
0	70	0	1	500	0	1	0	1	1
0	65	0	1	5,659	1	1	0	0	0
0	24	0	1	4,050	1	0	0	0	0
0	34	0	1	4,169	1	0	0	0	0
0	49	0	1	6,833	0	0	1	0	0
1	26	0	1	10,757	1	0	0	0	0
1	29	0	1	13,046	1	0	0	0	0
1	42	0	1	5,556	1	0	1	0	0
0	32	0	1	3,500	1	0	0	1	0
0	49	1	1	2,000	0	0	0	1	0

หมายเหตุ: ผลการประมาณแบบจำลองแบบจำลองในภาคผนวกที่ ก.2

การจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อประชากรคนไร้บ้าน

ในส่วนนี้ผู้วิจัยต้องการวัดจำนวนของประชากรคนไร้บ้านกับอิทธิพลเหตุการณ์/สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากสาเหตุหลักของการเกิดปัญหาคนไร้บ้าน คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวผลักดันให้เกิดสภาวะไร้บ้าน และปัจจัยสนับสนุนคือปัจจัยด้านครอบครัว (ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ, 2561) ดังนั้นผู้วิจัยได้ทำการคาดการณ์ประชากรคนไร้บ้านเมื่อมีเหตุการณ์/สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมขึ้น โดยผู้วิจัยได้ทำการจำลอง 3 สถานการณ์ ภายใต้ข้อจำกัดด้านตัวแปร/ข้อมูลของแบบจำลอง ดังนี้

สถานการณ์ที่ 1 การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ เช่น วิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 อันเนื่องมาจากการเปิดเสรีทางการเงินในปี พ.ศ. 2535 ทำให้ประเทศไทยกู้เงินระยะสั้น (1 - 5 ปี) จากต่างประเทศมาลงทุนในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ และนำมาปล่อยกู้ต่อในประเทศในอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่า และเมื่อใกล้ถึงกำหนดชำระหนี้ ประเทศไทยได้ถูกโจมตีค่าเงินจากนายทุนต่างชาติทำให้อินาการกลางต้องประกาศลอยตัวค่าเงินบาททำให้ค่าเงินบาทเพิ่มขึ้นประมาณ 2 เท่า เมื่อเทียบกับตอนที่กู้มา ทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยตกต่ำอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อผลผลิตประชาชาติต่อหัวลดลง โดย จากข้อมูลของ World Bank (online) ในปี พ.ศ. 2539 ประเทศไทยมีระดับผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัวอยู่ที่ประมาณ 91,287 บาท (ค่าเงินปัจจุบัน) ลดลงเหลือ 74,024 บาท คิดเป็นลดลงร้อยละ 20 หรือรายได้ต่อหัวของคนไทยลดลงประมาณร้อยละ 20 ในปีที่เกิดวิกฤตต้มยำกุ้ง ดังนั้นในสถานการณ์ที่ 1 ผู้วิจัยจะทำการลดระดับรายได้ของประชากรลงร้อยละ 20 เพื่อจำลองผลกระทบให้ใกล้เคียงกับช่วงเกิดวิกฤตการณ์ต้มยำกุ้ง และเปรียบเทียบจำนวนของประชากรคนไร้บ้านผ่านแบบจำลองในช่วงก่อนเกิดวิกฤต

สถานการณ์ที่ 2 การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เป็นหนึ่งในสถานการณ์ทางสังคมที่น่าจับตามอง เนื่องจากสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรไทย มีอัตราส่วนที่สูงขึ้นในทุกปี จากข้อมูลของกรมกิจการผู้สูงอายุ (2561) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ใน พ.ศ. 2561 จำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 16 ของประชากรทั้งประเทศ และจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุ ในปี พ.ศ. 2559 ของสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ (มส.ผส.) พบว่าในปี พ.ศ. 2562 จะเป็นปีที่ประชากรวัยเด็ก (น้อยกว่า 15 ปี) มีสัดส่วนน้อยกว่าประชากรผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) และจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปีพ.ศ. 2564 คือมีประชากรผู้สูงอายुर้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด โดยมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุอยู่ที่ร้อยละ 4 ต่อปี และมีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ๆ และจะขึ้นสู่ระดับสูงสุดในปี พ.ศ. 2574 ที่ระดับร้อยละ 28 ของ

ประชากรทั้งประเทศ ดังนั้นในสถานการณ์ที่ 2 ผู้วิจัยจะเปลี่ยนโครงสร้างอายุของกลุ่มตัวอย่างให้มีสัดส่วน ประชากรผู้สูงอายุที่ระดับร้อยละ 28 เพื่อศึกษาผลกระทบต่อจำนวนประชากรคนไร้บ้านผ่านแบบจำลอง

สถานการณ์ที่ 3 การจำลองสถานการณ์ทางนโยบายผ่านนโยบายของภาครัฐ โดยแบ่งเป็น 3 นโยบายที่ พบในฐานข้อมูล หรือสามารถจำลองสถานการณ์ผ่านฐานข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1. การจำลองการยกเลิก นโยบายสิทธิการรักษาพยาบาล 2. การจำลองการยกเลิกนโยบายให้เงินชดเชยคนพิการและคนชรา และ 3. การ จำลองการบังคับใช้นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ สำหรับนโยบายที่ 1 และ 2 สาเหตุที่ต้องจำลองการยกเลิก นโยบายเนื่องจาก เป็นนโยบายที่ได้ประกาศใช้แล้ว พบข้อมูลในฐานข้อมูล และเป็นนโยบายกับคนเฉพาะกลุ่ม ดังนั้นจำลองให้ทุกคนเข้าถึงนโยบายจึงไม่สมเหตุสมผล ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องจำลองการบังคับยกเลิกนโยบาย เพื่อศึกษาผลกระทบต่อจำนวนประชากรคนไร้บ้าน ในขณะที่นโยบายที่ 3 เป็นนโยบายที่ยังไม่มีการบังคับใช้ใน ช่วงเวลาของฐานข้อมูล แต่มีข้อมูลเพียงพอที่ทำให้สามารถจำลองผลของนโยบายได้ ซึ่งเงื่อนไขการบังคับใช้ นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐได้ใช้ฐานรายได้เป็นเกณฑ์คัดเลือก โดยนโยบายกำหนดให้ผู้ที่มียาได้ต่ำกว่า 100,000 บาทต่อปี ได้รับเงิน 200 บาทต่อเดือน และผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 30,000 บาทต่อปี ได้รับ 300 บาทต่อ เดือน และมีข้อสมมติให้กลุ่มตัวอย่างที่ผ่านเงื่อนไขสามารถเข้าถึงนโยบายได้ทั้งหมด ผู้วิจัยจึงสามารถจำลอง สถานการณ์นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐและศึกษาผลกระทบต่อจำนวนประชากรคนไร้บ้านผ่านแบบจำลอง

ตารางที่ 4.6 ผลการจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม

สถานการณ์จำลอง	ประมาณประชากร คนไร้บ้านจาก แบบจำลอง	ประมาณประชากรคน ไร้บ้านหลังเกิด สถานการณ์	ร้อยละการ เปลี่ยนแปลง
สถานการณ์ที่ 1 รายได้ลดลงร้อยละ 20	1,484	2,507	68.95%
สถานการณ์ที่ 2 เมื่อประชากรร้อยละ 28 มีอายุ 60 ปี		2,343	57.90%
สถานการณ์ที่ 3.1 ยกเลิกนโยบายให้สิทธิการ รักษาพยาบาล		8,914	500.69%
สถานการณ์ที่ 3.2 ยกเลิกนโยบายให้เงินชดเชยคน พิการและคนชรา		1,621	9.23%
สถานการณ์ที่ 3.3 การใช้นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ		1,190	-19.80%

ตารางที่ 4.6 แสดงผลการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรคนไร้บ้านภายหลังการจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยก่อนเกิดการจำลองสถานการณ์แบบจำลองได้ทำนายว่ามีคนไร้บ้านทั้งสิ้นจำนวน 1,484 คน (สำรวจจริง 1,307 คน (อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ, 2559)) และเมื่อเกิดสถานการณ์จะส่งผลกระทบต่อประชากรคนไร้บ้านอย่างไร จากตารางที่ 4.6 พบว่าสถานการณ์ที่ 3.1 การยกเลิกนโยบายสิทธิการรักษาพยาบาลมีผลกระทบต่อจำนวนประชากรคนไร้บ้านรุนแรงที่สุด ประชากรคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นจาก 1,484 คน เป็น 8,914 คน หรือเพิ่มขึ้น 500% ทั้งนี้มีความเป็นไปได้ว่าในมุมมองสุขภาพหรือความคุ้มครองในด้านการรักษายามป่วย คือ สิ่งที่มีมูลค่ามากในแง่ของประชาชนทั่วไป ดังนั้น การยกเลิกสิทธิการรักษาพยาบาลจึงส่งผลกระทบต่อจำนวนคนไร้บ้านเป็นจำนวนมาก รองลงมา คือ สถานการณ์ที่ 1 ผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ส่งผลกระทบต่อระดับประชากรคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นเป็น 2,507 คน หรือเพิ่มขึ้น 68% อันดับสาม คือ สถานการณ์การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ จะกระทบต่อประชากรคนไร้บ้านเพิ่มขึ้นเป็น 2,343 คน หรือเพิ่มขึ้น 57% ซึ่ง ในส่วนของนโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และนโยบายการให้เงินชดเชยคนพิการและคนชรา และส่งผลกระทบต่อประชากรอยู่ที่ -19% และ 9% ตามลำดับ ส่งผลกระทบต่อสัดส่วนประชากรคนไร้บ้านน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนโยบายทั้งสองเป็น

นโยบายที่มีเนื้อหาคล้ายกัน คือ การเพิ่มเงินหรือการอัดฉีดเงินให้กับคนเฉพาะกลุ่ม จึงทำให้ส่งผลต่อจำนวนประชากรคนไร้บ้านในสัดส่วนที่ต่ำ อย่างไรก็ตามในกรณีของนโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐเป็นการแสดงให้เห็นว่าหากกลุ่มที่มีรายได้น้อยและมีความเดือดร้อนได้เข้าถึงการช่วยเหลือจากรัฐทางด้านรายได้อย่างทั่วถึงแล้ว นโยบายดังกล่าวก็จะสามารถลดจำนวนคนไร้บ้านลงได้

แต่ทั้งนี้หากต้องการเปรียบเทียบระดับความรุนแรงของแต่ละสถานการณ์ควรต้องทำการเปรียบเทียบผลของแต่ละสถานการณ์ ณ ผลที่ 1% เหมือนกัน ดังที่แสดงในตารางที่ 4.7 ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบผลของแต่ละสถานการณ์ 3 สถานการณ์แรกที่ต้องให้ความสำคัญเพื่อป้องกันประชากรเปราะบางตกอยู่สถานะไร้บ้าน คือ 1. การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เพราะประเทศไทยมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องและเริ่มรุนแรงขึ้นทุกปี 2. การรักษาระดับรายได้ของประชาชนให้มีระดับความกินดีอยู่ดีขึ้น ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของภาครัฐที่ควรจะดำเนินเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอยู่แล้ว และ 3. การสนับสนุนให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิการรักษาพยาบาล ไม่ว่าจะประกันสุขภาพของรัฐหรือประกันสุขภาพของเอกชนในราคาที่ผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงได้ จะช่วยลดโอกาสในการเข้าสู่การก้าวมาเป็นคนไร้บ้านของกลุ่มเปราะบางในประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 4.7 ผลการจำลองสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม (Normalize at 1%)

สถานการณ์จำลอง	ประมาณประชากรคนไร้บ้านจากแบบจำลอง	ประมาณประชากรคนไร้บ้านหลังเกิดสถานการณ์	ร้อยละการเปลี่ยนแปลง
สถานการณ์ที่ 1 รายได้ลดลง 1 %	1,484	1,520	2.41%
สถานการณ์ที่ 2 ประชากรอายุ 60 ปีเพิ่มขึ้น 1 %		1,581	6.54%
สถานการณ์ที่ 3.1 ยกเลิกนโยบายให้สิทธิการรักษาพยาบาล (ณ 1 %)		1,503	1.26%
สถานการณ์ที่ 3.2 ยกเลิกนโยบายให้เงินชดเชยคนพิการและคนชรา (ณ 1 %)		1,490	0.41%
สถานการณ์ที่ 3.3 การใช้นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ (ณ 1 %)		1,477	-0.47%

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ (2561) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.). ข้อมูลสถิติจำนวน

ผู้สูงอายุ ประเทศไทย ปี 2561. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2562 จาก

<http://www.dop.go.th/th/know/1/153>

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ประจำปี 2559. สืบค้นเมื่อ 10

มีนาคม 2562 จาก <http://thaitgri.org/?p=38427>

ธานี ชัยวัฒน์, พีระ ตั้งธรรมรักษ์, รัฐวิชญ์ ไพรวิน, และ นิชาภัทร ไม้งาม (2561). การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์

ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558). ข้อมูลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2558

อนรรฆ พิทักษ์ธานิน (2559). รายงาน “สถานการณ์คนไร้บ้าน”. เครือข่ายวิชาการเพื่อสังคมเป็นธรรม: กรุงเทพฯ

อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และคณะ (2559). การสำรวจข้อมูลทางประชากรเชิงลึกของคนไร้บ้านในเขต

กรุงเทพมหานครและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ

The World Bank. Gross Domestic Product per Capita (current US\$). สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2562 จาก

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=TH&view=chart>

บทที่ 5 การทบทวนตัวชี้ความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อเตรียมคืนสู่สังคมของคนไร้บ้าน

5.1 ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

อาจารย์ ดร.เจนนิเฟอร์ ชวโนวานิช

การคืนสู่สังคม (Reintegration หรือ Social reintegration) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนสภาพ (Transition) ของบุคคลจากสถานะของการเป็นสมาชิกในสังคมที่ไม่สามารถปฏิบัติตามหน้าที่ได้ ไปยังสถานะของการเป็นบุคคลที่สามารถควบคุมกำกับชีวิตของตนเองได้ในสังคม การคืนสู่สังคมถูกนำมาใช้ศึกษาการคืนสู่สังคมในภาพกว้างของกลุ่มคนเปราะบางเช่น ผู้อพยพ ผู้พันโทช และคนไร้บ้าน สำหรับการศึกษาภาวะไร้บ้าน การคืนสู่สังคมไม่ได้อธิบายถึงการคืนสู่ภาวะการมีบ้านเพียงอย่างเดียว แต่ยังประกอบไปด้วยการมีงานทำและมีรายได้ที่มั่นคง มีสุขภาพทางกายและใจที่ดี มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคนในชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากคนในสังคม (Busch-Geertsema, 2007) ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยสนับสนุนให้คนไร้บ้านสามารถปรับตัว มีคุณภาพชีวิตที่ดี และใช้ชีวิตได้อย่างสำเร็จในสังคม อย่างไรก็ตาม การตั้งหลักถือเป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญที่จะนำคนไร้บ้านไปสู่จุดหมายปลายทางของกระบวนการคืนสู่สังคม ถ้าคนไร้บ้านสามารถตั้งหลักได้อย่างมั่นคง คนกลุ่มนี้ก็มีโอกาสที่จะเดินหน้าต่อไปให้ถึงเป้าหมายท้ายสุดของกระบวนการคืนสู่สังคมได้มากขึ้น

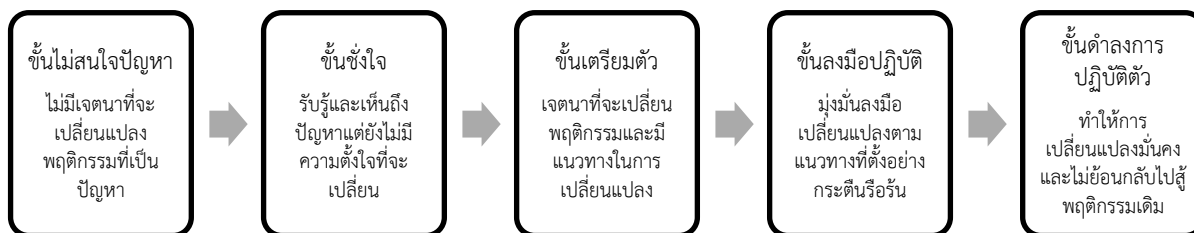
5.1.1 ความพร้อมในการตั้งหลัก

ในขั้นตอนของการตั้งหลัก ความพร้อม (Readiness) เป็นตัวตั้งต้นด้านสติปัญญา (Cognitive precursor) ของพฤติกรรมที่นำไปสู่การพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง (Lewin, 1951) หรือสามารถอธิบายได้ว่า ความพร้อมเป็นตัวกระตุ้นหรือแรงจูงใจที่ทำให้บุคคลเห็นและเชื่อในความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลง และพยายามที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ความพร้อมเป็นปัจจัยแรกที่บุคคลต้องมีเพื่อบรรลุเป้าหมายได้อย่างสำเร็จ โดยเฉพาะในเรื่องของการแก้ปัญหาทางสังคม จิตใจ และพฤติกรรม ดังนั้น ความพร้อมในการตั้งหลักเป็นตัวบ่งชี้หนึ่ง que แสดงให้เห็นว่า บุคคลนั้นสนใจและมั่นใจที่จะเปลี่ยนจะสถานะของคนไร้บ้านไปยังอีกสถานะหนึ่ง

โมเดลขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง (Trans-theoretical) ของ Prochaska และ DiClemente (1983) อธิบายการเปลี่ยนแปลงไว้ 5 ขั้น ได้แก่ ขั้นไม่สนใจปัญหา (Precontemplation) ขั้นชั่งใจ (Contemplation) ขั้นเตรียมตัว (Preparation/determination) ขั้นลงมือปฏิบัติ (Action) และขั้นดำรงการปฏิบัติตัว (Maintenance) ตามลำดับดังที่แสดงในภาพที่ 5.1 นอกจากนั้น ความพร้อมที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูสามารถประกอบไปด้วย 6 ด้านย่อยคือ (1) การรับรู้ถึงความจำเป็นในการฟื้นฟูเพื่อช่วยแสวงหาเป้าหมายในชีวิต (2) รับรู้ว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา (3) การเปิดใจกว้างต่อการสร้างความสัมพันธ์ (4) มีความเข้าใจในตัวเองเพียงพอ (5) ความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างมีความหมาย และ (6) มีคนสำคัญที่ให้กำลังใจและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง

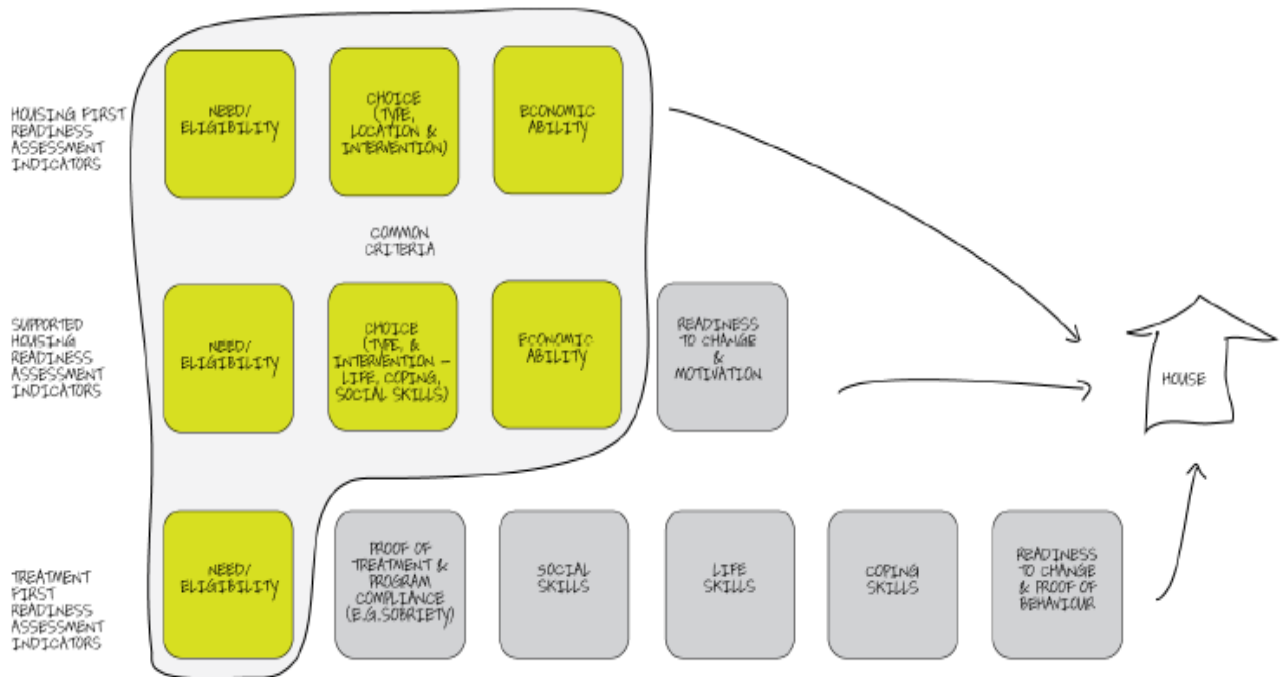
ภาพที่ 5.1 กระบวนการของโมเดลขั้นตอนการเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 5.1 แสดงให้เห็นว่า ในขั้นที่ 3 ขั้นเตรียมตัวเกี่ยวข้องกับขั้นของความพร้อมในการตั้งหลัก ที่แสดงถึงความตั้งใจที่จะตั้งหลักและกำหนดแผนการในการเปลี่ยนแปลง ซึ่งนำไปสู่การลงมือเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง และคงไว้ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางภาวะใหม่ที่ได้ออกมาเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกลับไปสู่ภาวะคนไร้บ้านอย่างเดิม ความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงเป็นปัจจัยที่เป็นพลวัต สามารถพัฒนาให้บุคคลมีความพร้อมในระดับที่มากขึ้นผ่านโปรแกรมการแทรกแซง (Intervention) ที่เหมาะสม ความพร้อมที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมการแทรกแซงมุ่งเน้นไปยังความพร้อมในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และพฤติกรรมที่ตั้งไว้ สามารถชิวัดได้โดย ความมีสติไม่เมา (Sobriety) ทักษะด้านการใช้ชีวิต หรือการตั้งใจในการเปลี่ยนแปลง (Keast, Waterhouse, Pickernell & Brown, 2011)

รายงานกระบวนการให้บริการที่พักอาศัยของรัฐบาลควีนแลนด์ ออสเตรเลีย (Keast et al., 2011) เสนอกระบวนการประเมินความพร้อมในการคืนสู่บ้านของคนไร้บ้าน (Housing) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทาง ได้แก่ ความพร้อมของการมีบ้านก่อน (Housing first readiness) ความพร้อมของการมีบ้านที่ได้รับการสนับสนุน (Supported housing readiness) และ ความพร้อมของการรักษาก่อน (Treatment first readiness) ภาพที่ 5.2 สรุปตัวชี้วัดหลักในกระบวนการประเมินความพร้อมของ 3 แนวทาง จะเห็นได้ว่า ความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของกระบวนการความพร้อมของการมีบ้านที่ได้รับการสนับสนุน และ ความพร้อมของการรักษา ก่อน แต่ไม่ได้เป็นตัวชี้วัดในแนวทางความพร้อมของการมีบ้านก่อน เพราะแนวทางนี้มุ่งเน้นไปยังความต้องการในการมีบ้าน ตัวเลือก และความสามารถทางเศรษฐกิจ ซึ่งขึ้นอยู่กับตัวเลือกของบ้านที่ได้รับการเสนอ และตกลงเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึงทักษะ แรงจูงใจ หรือความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงของคนไร้บ้าน

ภาพที่ 5.2 ตัวชี้วัดความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงในแนวทางการประเมินความพร้อมคืนสู่การมีบ้าน

(แหล่งอ้างอิง Keast et al., 2011, p. 55)

5.1.2 สุขภาวะทางกายของคนไร้บ้านและความพร้อมในการตั้งหลัก

การมีสุขภาพกายที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินชีวิต สุขภาพกายที่แย่ไม่ได้เป็นผลลัพธ์ของภาวะไร้บ้านเพียงอย่างเดียว แต่ยังสามารถทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลที่อยู่ในกลุ่มเปราะบางเข้าสู่ภาวะคนไร้บ้านได้อีกด้วย โดยเฉพาะเมื่อบุคคลนั้นไม่สามารถไปทำงานได้ตามความต้องการหรือไม่สามารถจ่ายค่ารักษาพยาบาลได้ ในการทำงาน ปัญหาทางสุขภาพกายถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อโอกาสในการรับเลือกเข้าทำงานรวมทั้งต่อประสิทธิภาพในการทำงาน ยกตัวอย่างเช่น โรคพิษสุราเรื้อรังที่ส่งผลต่อสุขภาพกาย ได้แก่ อารมณ์หงุดหงิด ตัวสั่นมือสั่น การอักเสบของระบบประสาทส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของความจำและการให้เหตุผล ระบบทางเดินอาหาร ตับ หัวใจ และหลอดเลือดอีกด้วย ผู้ป่วยที่ประสบกับปัญหาโรคพิษสุราเรื้อรังมีโอกาสที่จะล้มป่วยหรือไม่สามารถไปทำงานได้ตามที่กำหนดไว้ (นรากร สารีแท้ และ เสรี ชัดเข้ม, 2561) ดังนั้นการมีสุขภาพทางกายที่ดีเป็นสิ่งสำคัญที่มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อความพร้อมในการตั้งหลักของคนไร้บ้าน

5.1.3 ปัจจัยทางจิตของคนไร้บ้านและความพร้อมในการตั้งหลัก

สถิติที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงปัญหาสุขภาพทางจิตของคนไร้บ้านในประเทศไทย การสำรวจคนไร้บ้านมากกว่า 1,500 คนในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ และขอนแก่นพบว่า คนไร้บ้านร้อยละ 71 มีปัญหาสุขภาพจิต และคนไร้บ้านร้อยละ 30 มีปัญหาสุขภาพจิตในระดับรุนแรง (กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2561) ซึ่งความผิดปกติทางประสาทหรือทางจิต (Mental or psychological disorders) แบ่งออกได้หลายกลุ่ม ยกตัวอย่าง กลุ่มโรคจิต (Psychotic disorders) เช่น โรคจิตเภท (Schizophrenia) ที่ส่งผลให้บุคคลนั้นเกิดภาพหลอน รับรู้สิ่งเร้าต่าง ๆ ผิดไปจากความเป็นจริง และอาจเกิดพฤติกรรมก้าวร้าวหรือเก็บตัวปลีกแยกออกจากสังคม ซึ่งทำให้บุคคลเหล่านี้เผชิญปัญหาในการประสานสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น เข้าถึงการรักษาได้ยาก และอาจไม่สามารถคงสภาพการถูกจ้างการไว้ได้ (National Alliance to End Homelessness, 2015)

การทบทวนวรรณกรรมยังแสดงให้เห็นว่า นอกเหนือจากปัจจัยทางนโยบายที่สนับสนุนด้านที่พักอาศัย อีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการตั้งหลักคือ ปัจจัยส่วนบุคคลที่เชื่อมโยงกับความพร้อมในการตั้งหลักที่เป็นขั้นตอนในระยะต้น ๆ ของการคืนสู่สังคมคือ ปัญหาการใช้สารเสพติดหรือพฤติกรรมเสี่ยงเป็นอุปสรรคหลักที่ทำให้คนไร้บ้านไม่สามารถตั้งหลักได้ ซึ่งสอดคล้องกับภาพ 5.2 ที่เสนอให้เห็นว่า การทำตามการรักษาหรือโปรแกรมการรักษา (Compliance to treatment) เช่น การเลิกสุรา (Sobriety) เป็นตัวชี้วัดหนึ่งในแนวทางการเตรียมความพร้อมแบบเน้นการรักษา ดังนั้น งานส่วนใหญ่ที่ผ่านมามักจะศึกษาวิธีการลดปัญหาเหล่านี้เพื่อเตรียมความพร้อมให้คนไร้บ้านได้ก้าวไปสู่ขั้นเตรียมตัวของการคืนสู่สังคมได้

งานวิจัยของ Kim และคณะ (2018) ได้ศึกษาบาดแผลทางใจ (Trauma) และภาวะป่วยทางจิตจากเหตุการณ์รุนแรง (Posttraumatic stress disorder) ของคนไร้บ้านที่อยู่ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (18-25 ปี) ผลของงานวิจัยพบว่า คนไร้บ้านที่มีภาวะป่วยทางจิตจากเหตุการณ์รุนแรงรายงานระดับของการรับรู้ความสามารถของตน (Self-efficacy) และการเชื่อมต่อกับสังคม (Social connectedness) ในระดับที่ต่ำ จากกลุ่มคนไร้บ้านทั้งหมด 437 คนนี้ คนส่วนมากที่มีบาดแผลทางใจและรับรู้ความสามารถของตนได้ในระดับต่ำคือคนที่มีภาวะป่วยทางจิตจากเหตุการณ์รุนแรงและมีประสบการณ์ถูกทารุณทางเพศในช่วงวัยเด็ก งานวิจัยนี้ได้เสนอแนะในเชิงปฏิบัติให้ควรมีการจัด Intervention ที่มุ่งเน้นการสร้างการรับรู้ความสามารถของตนและการเชื่อมต่อกับสังคมเพื่อลดอาการของภาวะป่วยทางจิตจากเหตุการณ์รุนแรงในกลุ่มคนไร้บ้าน

ในงานวิจัยของ Tischler (2008) ที่สำรวจประเด็นทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในการคืนกลับบ้าน (Resettlement) ของกลุ่มผู้หญิงแม่เลี้ยงเดี่ยวในอังกฤษที่เคยประสบภาวะคนไร้บ้านพบว่า กลุ่มผู้หญิงที่ได้กลับคืนสู่ภาวะการมีบ้านอธิบายถึงความรู้สึกของการมีอิสระ พึ่งพาตนเองได้ มีความเจริญงอกงามในตน (Personal growth) และรับรู้ถึงการเรียนรู้เพื่อเพิ่มความสามารถ (Mastery) และสะท้อนว่าประสบการณ์ช่วงภาวะคนไร้บ้านเปิดโอกาสให้เขาได้รับรู้ถึงความแข็งแกร่งภายใน ความสามารถในการขอความช่วยเหลือได้ด้วย

ตนเอง และความสามารถที่จะช่วยเหลือคนอื่น ผลของงานวิจัยชี้แนะถึงปัจจัยภายในจิตใจด้านบวกที่สำคัญต่อการเปลี่ยนสภาพระหว่างภาวะไร้บ้าน (Homeless) ไปยังภาวะมีบ้าน (Housed)

นอกจากนี้ Brown และ Mueller (2014) อธิบายว่า ปัจจัยทางจิตสังคมอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มคนไร้บ้านผู้หญิงเอาชนะความท้าทายต่าง ๆ ที่พบเจอในสภาพแวดล้อมและทำให้ข้ามผ่านภาวะพึ่งพาคนอื่น เพื่อที่จะได้รับการว่าจ้างที่มั่นคง งานวิจัยนี้จึงได้ศึกษาตัวแปรทำนายการรับรู้ถึงความสามารถที่จะได้รับการจ้างงานของคนไร้บ้านเพศหญิงที่อาศัยอยู่ในศูนย์ในประเทศอเมริกา ตัวแปรทำนาย 4 ปัจจัยได้แก่ การดูแลสนับสนุนทางสังคม ความพึงพอใจในชีวิต การรับรู้ถึงความสามารถทางด้านสังคม และวิถีคิดแบบมีความหวัง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า การได้รับการดูแลทางสังคมโดยเฉพาะการรับรู้ถึงการเป็นส่วนหนึ่งทางสังคมเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้คนไร้บ้านรับรู้ถึงความสามารถในการได้งานทำ ฉะนั้น ปัจจัยทางจิต เช่น ความพร้อมเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการตั้งหลักได้ แต่การได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มคน เช่น การได้รับโอกาสจากสังคมในการสัมภาษณ์งานยังเป็นปัจจัยที่สำคัญควบคู่ไปกับความพร้อมทางจิตใจของคนไร้บ้าน

ในส่วนของความพร้อมที่เกี่ยวข้องกับงาน Schultz-Krohn และคณะ (2018) วัดความพร้อมในการทำงานด้วยแบบวัดการบรรลุเป้าหมาย (Goal-attainment) และ การรับรู้ความสามารถของตน ผลการวิจัยเบื้องต้นพบว่าคนไร้บ้านที่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้แสดงการรับรู้ความสามารถของตนในระดับสูง ฉะนั้น การรับรู้ความสามารถของตนอาจเป็นตัวชี้วัดที่สามารถบ่งชี้ความพร้อมในการตั้งหลัก โดยเฉพาะในประเด็นของความพร้อมด้านทักษะที่จำเป็นต่อการจ้างงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Rew และคณะ (2017) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งปัจจัยทางจิตอาจเป็นตัวชี้วัดของความพร้อมในการเป้าหมายต่าง ๆ

5.1.4 ปัจจัยจิตวิทยาเชิงบวกและความพร้อมในการตั้งหลักของคนไร้บ้าน

ใน 5 ปีที่ผ่านมา งานวิจัยที่ศึกษาคนไร้บ้านในต่างประเทศให้ความสนใจในทรัพยากร (Resources) และคุณลักษณะที่เป็นจุดแข็ง (Strengths and characters) ของคนไร้บ้านมากขึ้น ซึ่งทรัพยากรหรือคุณลักษณะทางบวกเหล่านี้สามารถพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตที่ช่วยให้คนไร้บ้านเผชิญอุปสรรค พึ่งพาตนเองได้ และกลับคืนสู่ตลาดงานและมีงานทำได้อย่างมั่นคงในท้ายที่สุด ซึ่งความคิดนี้มีกรอบแนวคิดมาจากจิตวิทยาเชิงบวกหรือ Positive psychology (Luthans & Youssef-Morgan, 2017) ซึ่งเป็นการศึกษาจุดแข็งหรือความเข้มแข็งที่สามารถนำพาบุคคลและชุมชนให้เติบโตและพัฒนาก้าวหน้าได้ โดยอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ต้องการนำตนเองไปสู่ชีวิตที่มีความหมายและมีเป้าหมาย ผักผ่อนให้ตนเองดึงศักยภาพที่ดีที่สุดที่ตนมีออกมาใช้ และเพิ่มประสบการณ์ด้านบวกในชีวิต โดยเน้น 3 องค์ประกอบหลักของชีวิต คือ (1) ชีวิตที่พึงพอใจ (Pleasant life) เน้นอารมณ์ทางบวกที่เกี่ยวข้องกับอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังนั้น ชีวิตที่พึงพอใจคือ ชีวิตที่มีอารมณ์บวกมากที่สุดและมีความเจ็บปวดรวมทั้งอารมณ์ลบน้อยที่สุด (2) ชีวิตที่มีส่วนร่วม (Engaged life) โดยการใช้คุณลักษณะของบุคคลด้านบวก และจุดแข็งของคุณลักษณะทางบุคคลและความสามารถ เช่น การมีเมตตา ความ

ชื่อเสียง ความฉลาด หรือความสามารถที่จะรักคนอื่นรวมไปถึงการได้รับความรัก (3) ชีวิตที่มีความหมาย (Meaningful life) หมายถึง การเป็นส่วนหนึ่งและรับใช้สถาบันหรือหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว ชุมชน หรือประชาธิปไตย

ถึงแม้ว่าแนวคิดของทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกได้ริเริ่มมาจากบริบทองค์การการทำงาน แต่ด้วยประโยชน์และประสิทธิภาพของจิตวิทยาเชิงบวกในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านพัฒนาสุขภาพะ ด้านการใช้ชีวิตตามหน้าที่หรือด้านเสริมสร้างความสามารถในการทำให้บุคคลตระหนักรู้ถึงศักยภาพด้านบวกของตน ทำให้นักวิจัยและนักปฏิบัตินำเอาแนวคิดทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกไปแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาทางจิตของบุคคลด้วย เช่น นักจิตวิทยาคลินิกได้นำจิตวิทยาเชิงบวกมาผสมผสาน (Duckworth, Steen, & Seligman, 2005; Warlick, Nelson, Krieshok & Frey, 2018) เพื่อช่วยบำบัดความผิดปกติหรือปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะการนำแนวคิดของจิตวิทยาเชิงบวกมาใช้พัฒนาโปรแกรมการแทรกแซง (Intervention)

จากการศึกษาการรับรู้ความแข็งแกร่งของคนไร้บ้านในประเทศแคนาดาในงานของ Tweed และคณะ (2012) พบว่า คนไร้บ้านส่วนใหญ่สามารถรับรู้จุดแข็งของตนเอง ถึงแม้ว่าคนไร้บ้านจะเคยถูกวินิจฉัยว่ามีโรคทางจิต จุดแข็งที่พบเป็นจุดแข็งด้านคุณลักษณะ เช่น การมีความหวัง การให้อภัย และความกล้าหาญ ด้านทักษะ และด้านปัญญา ดังนั้น คนไร้บ้านสามารถรับรู้จุดแข็งหรือคุณลักษณะด้านบวกของตนได้ นอกจากนี้ งานวิจัยของ Rew et al. (2017) ที่นำแนวคิดทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก (Positive psychological capital; PsyCap) มาศึกษาประสิทธิภาพของโปรแกรมการแทรกแซงที่สร้างขึ้นเพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพของกลุ่มคนไร้บ้านวันรุ่งแพศหญิงที่อาศัยอยู่ในศูนย์ของประเทศอเมริกา โดยใช้วิธีพัฒนาทุนทางจิตเพื่อให้คนไร้บ้านสามารถบรรลุเป้าหมายในการลดพฤติกรรมเสี่ยงในการใช้สารเสพติดและพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของคนไร้บ้าน โดยใช้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุเป้าหมาย (Goal-attainment) เพื่อช่วยให้คนไร้บ้านมองถึงอนาคต ช่วยระบุและตั้งเป้าหมาย ลดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา รวมไปถึงพัฒนาวิธีการสื่อสารที่ช่วยให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งเป้าหมายนี้ต้องเป็นเป้าหมายในระยะสั้นที่สามารถเพิ่มคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนนี้ให้ดียิ่งขึ้น หลังจากนั้น Rew และคณะ (2019) ศึกษาทุนและคุณลักษณะทางจิตเชิงบวกต่อความพึงพอใจในชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงอายุ 18-24 ปี ทุนและคุณลักษณะในการศึกษานี้ได้แก่ ความหวัง การมองโลกในแง่ดี ความยืดหยุ่นทางจิตใจ Future time perspective และ Gratitude ซึ่งผลงานวิจัยแสดงว่า คนไร้บ้านที่มีความหวัง มองโลกในแง่ดี และมี Gratitude มีแสดงความพึงพอใจในชีวิตในระดับที่สูงกว่า

5.2 กรณีศึกษา การกลับคืนสู่สังคมในด้านการทำงานของคนไร้บ้านในต่างประเทศ

นิชาภัทร ไม้งาม

คนไร้บ้านต้องเผชิญกับข้อจำกัดนานัปการที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการเข้าสู่การทำงานและระบบการจ้างงาน องค์กร FRENTSA (The European Federation of National Organisations Working with the Homeless AISBL.,2007) ซึ่งได้รับการสนับสนุนการเงินในการดำเนินกิจกรรมจากสหภาพยุโรปเพื่อช่วยเหลือคนที่เผชิญกับสถานะการเป็นคนไร้บ้าน เห็นว่า การค้นหาตัวเองของคนไร้บ้านทำได้ยากในสถานการณ์ที่มีการกีดกันทางสังคมอย่างรุนแรง การเข้าถึงงานในตลาดแรงงานถูกขัดขวางด้วยอุปสรรคต่าง ๆ เช่น อุปสรรคจากตัวเองในด้านจิตสังคม และปัญหาทางสุขภาพ อุปสรรคจากสังคม การตีตราและจัดประเภทการไร้บ้าน การเสนองานให้กับคนไร้บ้านเพียงช่วงระยะสั้น ๆ เท่านั้น การขาดข้อมูล ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายสวัสดิการสังคม อุปสรรคกฎหมายและระบบราชการ เช่น ระบบงบประมาณ การมีรายได้น้อยกว่าการทำงาน หนี้สิน ปัญหาทั้งหมดนี้เป็นอุปสรรคลดประสิทธิภาพและความต้องการของคนไร้บ้านในการเข้าไปสู่การจ้างงานตามกฎหมาย

ในขณะที่องค์กร National Coalition Homeless (2018) มองว่ากำแพงที่ขวางกั้นการมีงานทำสำหรับคนไร้บ้านประกอบด้วย

1. การมีระดับการศึกษาที่ต่ำ
2. มีเด็กเล็กที่ไม่สามารถเข้าถึงการดูแลด้านเด็กได้
3. มีข้อจำกัดหรือไม่มีประสบการณ์การทำงานในอดีต หรือไม่มีทักษะงานของตลาดแรงงาน
4. ปัญหาสุขภาพจิต และปัญหาการติดสารเรื้อรัง
5. ปัญหาสุขภาพเรื้อรัง หรือความพิการ
6. การขาดแคลนการเข้าถึงระบบขนส่งมวลชน
7. มีหลักประกันที่แย่ ทำให้หางานและบ้านได้ยาก
8. ประวัติอาชญากรรม

กำแพงเหล่านี้จะลดประเภทงานของคนไร้บ้านลงไป การขาดแคลนเทคโนโลยีทำให้คนไร้บ้านไม่สามารถหางานได้ และทักษะความรู้เรื่องคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีบางอย่างจำเป็นสำหรับงานทุกงาน ดังนั้นการสิ้นสุดการไร้บ้านคือการหมดลงของช่องว่างระหว่างรายได้และราคาของที่พักอาศัย

จึงเห็นได้ว่าการไร้บ้านได้ก่อให้เกิดข้อจำกัดและคนไร้บ้านก็มีข้อจำกัดในตนเอง ทั้งอุปสรรคที่มาจากร่างกายและจิตใจ อุปสรรคที่มาจากสังคม เช่น การกีดกันการเข้าถึงบริการและสวัสดิการ การได้รับการศึกษาน้อย ถูกเลือกปฏิบัติไม่ได้รับการยอมรับในสังคม ฯลฯ อุปสรรคที่มาจากสภาพแวดล้อม เช่น ไม่มีที่พักอาศัยที่ถูกสุขลักษณะ ขาดปัจจัยสี่ในการดำรงชีพ เป็นต้น

หลายประเทศจึงได้พยายามศึกษาค้นคว้าและออกแบบกระบวนการที่จะช่วยให้คนไร้บ้านกลับไปมีงานทำได้อีกครั้งหนึ่งโดยก้าวผ่านอุปสรรคต่าง ๆ เนื่องจากมองว่าการมีงานทำคือขั้นตอนแรกเริ่มที่คนไร้บ้านจะได้คืนสู่สังคมและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่วนการขาดแคลนบ้านที่มั่นคงจะสร้างผลกระทบทำให้การหางานและทำงานนั้นเกิดขึ้นได้ยากมาก จากรายงาน Supporting homeless people into work ในปี 2015 ในประเทศอังกฤษพบว่า คน 7% ที่องค์กรการกุศล St. Mungo's ดูแล มีงานที่ทำอยู่ ในขณะที่องค์กร crisis ที่ให้การช่วยเหลือพบว่ามีเพียง 2% ที่ทำงานแบบเต็มเวลา และอีก 5% ที่ทำงานแบบ part-time ฉะนั้นการไร้บ้านทำให้ยากที่จะมีงานที่มั่นคงทำ ในขณะที่เดียวกันการไม่มีงานทำได้ลดโอกาสที่จะมีที่อยู่อาศัยแบบปลอดภัยถาวรลงไปด้วย (Clarkson, 2018)

ในการสำรวจคนไร้บ้านจำนวน 400 คนที่อาศัยที่ Sacramento County รัฐ California ปี 2010 พบผลสรุปที่น่าสนใจคือ 90% ของคนไร้บ้านไม่ได้ทำงาน คนกลุ่มนี้ต้องการได้รับการศึกษาเพิ่มเติม และต้องการได้รับการฝึกอบรมเพื่อให้แข่งขันและเป็นที่ต้องการของตลาด demand-driven ได้ นอกจากนี้การทำงานยังเป็นเครื่องมือในการป้องกันการไร้บ้านและช่วยเพิ่มการมีสุขภาพที่ดีด้วย ขณะที่หน่วยงานซึ่งทำงานร่วมกันแก้ปัญหาการไม่มีงานทำของคนไร้บ้านในประเทศสหรัฐอเมริกา มองว่า งานนอกจากจะทำให้คนไร้บ้านมีเงิน งานยังช่วยให้คนไร้บ้านสร้างความหมายในชีวิต และนำไปสู่การยอมรับและเติมเต็มในสังคมได้อีกด้วย

กระบวนการแก้ไขปัญหาเรื่องการมีงานทำของคนไร้บ้านจึงพัฒนาขึ้น โดยการออกแบบของแต่ละประเทศตั้งอยู่บนพื้นฐานการมองคนไร้บ้านในหลากหลายด้าน ทั้งลักษณะของคนไร้บ้าน ความต้องการ สิ่งจำเป็นสำหรับการได้งานทำ และการเข้าทำงาน โดยทั้งหมดจะสัมพันธ์กับปัจจัยและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างหน่วยงานที่รับผิดชอบหรือองค์กรภาคี เช่น หน่วยงานรัฐที่ทำงานเรื่องทรัพยากรมนุษย์หรือแรงงาน หน่วยงานภาคประชาสังคมที่ทำงานเรื่องคนไร้บ้านและการไร้บ้าน องค์กรภาคเอกชนที่ทำงานด้านธุรกิจเพื่อสังคม ที่เข้ามาเป็นองค์กรหลักหรือองค์กรร่วมในการบูรณาการการทำงานเพื่อให้คนไร้บ้านประสบความสำเร็จในการกลับสู่เส้นทางการประกอบอาชีพและสามารถดูแลตนเองได้

ประเทศสหรัฐอเมริกา

กระบวนการทำให้คนไร้บ้านกลับไปมีงานทำของประเทศสหรัฐอเมริกามีขั้นตอนการประมวลและพิจารณาอย่างรอบด้าน หลักสูตรส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลโดยหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่ด้านแรงงานเป็นผู้ดำเนินการหลักสูตรต่าง ๆ

1. United State Interagency Council on Homelessness (USICH) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ NTJN's Working to End Homelessness series ได้คิดค้นต้นแบบหลักสูตรการจ้างงานสำหรับคนที่เผชิญกับการไร้บ้าน โดยเป็นหลักสูตรที่ให้การงานแบบเปลี่ยนผ่าน (Transitional Jobs) ซึ่งเป็นวิธีการจ้างงานคล้ายกับการจ้างงานจริง เพราะผสมผสานการทำงานจริง เข้ากับการได้รับรายได้ มีการพัฒนาทักษะและบริการให้ความช่วยเหลือ ตัวหลักสูตรจะช่วยให้โอกาสพวกเขาไปสู่การจ้างงานและมีบ้านที่มั่นคงจากรายได้ที่ได้รับ มีประวัติการทำงานและ

สามารถอ้างอิงการทำงานได้ นอกจากนี้ยังสามารถที่จะเข้าถึงสิทธิประโยชน์อย่างประกันการว่างงาน ความปลอดภัยทางสังคม ฯลฯ ส่วนกลยุทธ์การทำงานจะมองหาอุปสรรคการจ้างงานในกลุ่มคนไร้บ้าน และจะเปลี่ยนผ่านคนจากอุปสรรคที่มีในตลาดแรงงานสู่การทำงานที่มีค่าจ้าง ในช่วงระยะเวลาระยะเวลาอันสั้น

ประสบการณ์จากโครงการการทำงานแบบเปลี่ยนผ่าน (Transitional Jobs) นี้ คนไร้บ้านจะผ่านการจ้างงานตามที่ตั้งใจไว้ เช่น การจ้างงานในลักษณะเป็นกลุ่ม การทำงานที่บ้านซึ่งเป็นสถานที่ที่จัดไว้สำหรับธุรกิจเพื่อสังคม (social enterprise)

สำหรับตัวหลักสูตรจะประกอบด้วย

1. ชั้นเตรียมและประเมินลักษณะของผู้เข้าร่วมทั้งจุดแข็งและอุปสรรค
2. ความพร้อมในการทำงานและมีห้องทักษะชีวิตที่จะสนับสนุนพฤติกรรมที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในการทำงาน
3. การจัดการคนที่มุ่งไปที่การจ้างงาน ซึ่งจะรวมบริการและการจัดการอุปสรรคด้วย
4. การเปลี่ยนผ่านงาน คนไร้บ้านจะได้ทำงานจริง มีประสบการณ์การทำงานที่จ่ายค่าจ้าง ซึ่งที่นี้จะได้เรียนรู้ฝึกหัดงาน และมีบทเรียนความพร้อม
5. มีบริการให้ความช่วยเหลือผู้ที่เข้าร่วมให้เข้าถึงและอยู่ในระบบการจ้างงาน รวมถึงตำแหน่งงานที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือรวมอยู่ด้วย
6. เชื่อมโยงการศึกษาและการฝึกงานที่จะช่วยสร้างทักษะพื้นฐานและสนับสนุนการพัฒนาด้านอาชีพในงานที่มีคุณภาพ

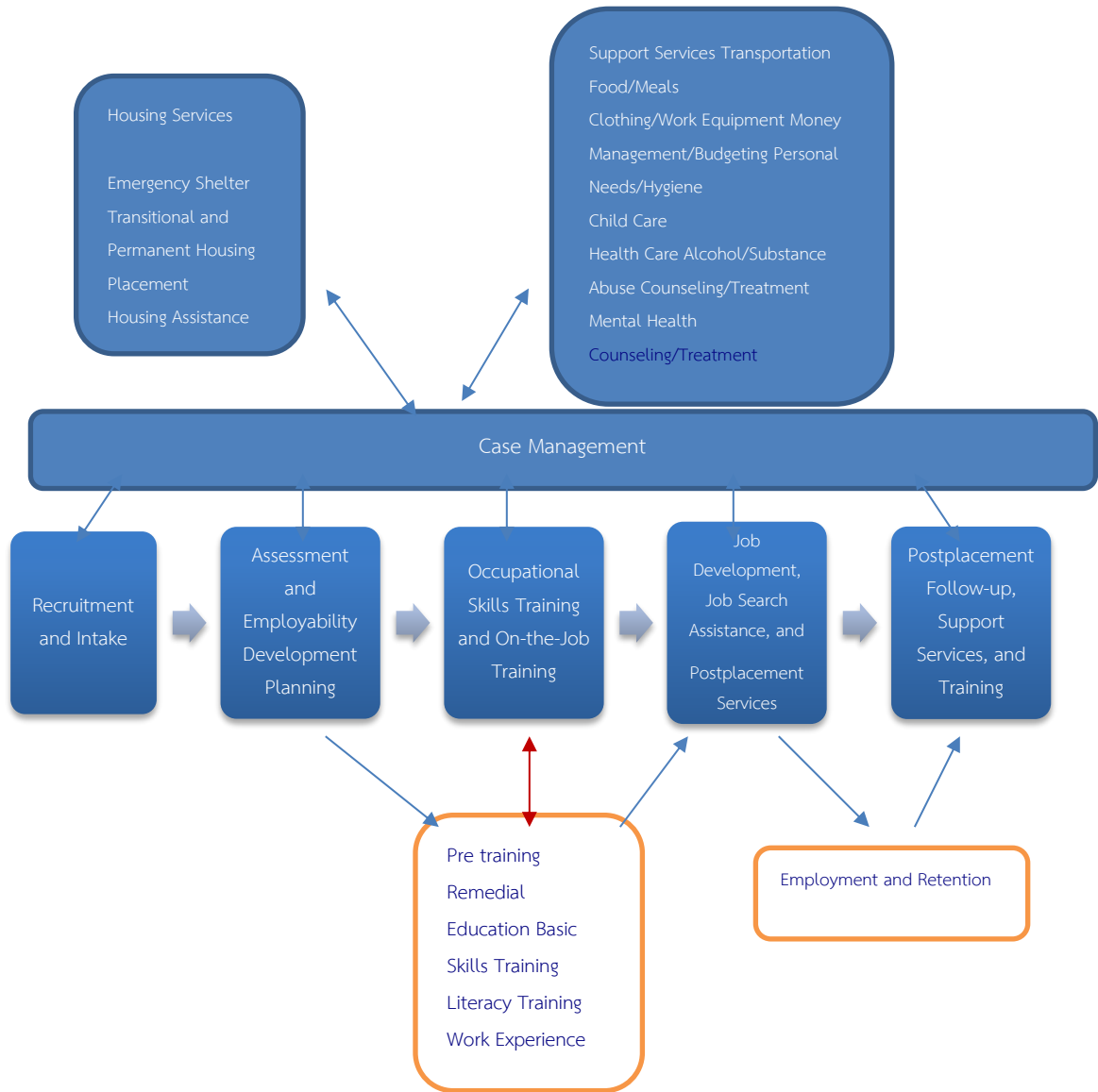
นอกจากนี้ในหลักสูตรยังประกอบด้วย การสนับสนุนการหาความป่วยทางจิตรายบุคคล เพื่อช่วยให้สามารถทำงานในตลาดแรงงานซึ่งเต็มไปด้วยแข่งขันได้ อีกทั้งให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการพึ่งตัวเองสำหรับคนป่วยทางจิตให้กลับสู่ตลาดแรงงานอย่างรวดเร็วที่สุด (Summit, n.d.)

2. หลักสูตร the Job Training for the Homeless Demonstration Program หรือ JTHDP เป็นหลักสูตรที่จัดการและดำเนินการโดยภาครัฐและหน่วยงานในสังกัดของสหรัฐอเมริกา หลักสูตรเบื้องต้นเกี่ยวข้องกับการจัดหางานและการฝึกอาชีพ ซึ่งรวมไปถึงกิจกรรมพิเศษและบริการรับเข้า การประเมิน การฝึกและบริการทางการศึกษา การบรรจุเข้าทำงาน การฝึกอบรมความพร้อมในการทำงาน การบริการที่พักและการสนับสนุนต่าง ๆ เช่น อาหาร เสื้อผ้า สำหรับการสนับสนุนในระยะยาวจะให้ความช่วยเหลือทางการเงินและสุขภาพ กลุ่มเป้าหมายในการให้บริการจะให้บริการกับคนไร้บ้านทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นคนทำงานที่ไม่มีที่อยู่ คนที่ถูกย้ายบ้านและครอบครัว คนที่ไร้บ้านเป็นระยะเวลานานแล้ว คนพิการทางร่างกาย คนที่มีอาการป่วยทางจิต คนที่ต้องพึ่งยารักษา และกลุ่มที่ยังเผชิญกับกำแพงของการทำงาน

โครงการนี้เป็นความร่วมมือของหน่วยงานภายใต้รัฐบาลท้องถิ่น องค์กรที่ทำงานด้านสุขภาพจิต สถานพักพิง คณะกรรมการชุมชน หน่วยงานด้านการศึกษา

ภาพที่ 5.3 ภาพแสดงโครงสร้างการออกแบบของกระบวนการหลักสูตร JTHDP

อ้างอิง: Herman, Uhalde and Fiala, (1998)

1. Recruitment Intake and Assessment ในขั้นแรกจะดูความสนใจของสมาชิกใหม่ที่เข้ามาใช้บริการ เพื่อระบุสิ่งที่เหมาะสม ประเมินการฝึกอบรม และบริการที่ต้องการ เจ้าหน้าที่จะเริ่มจากการเก็บข้อมูลส่วนบุคคล ประวัติการศึกษา การจ้างงาน ประวัติสุขภาพ ข้อมูลทางประชากร ร่วมกับการสัมภาษณ์และการเขียนบันทึกลงในระบบ การประเมินจะเริ่มตั้งแต่การรับต่อเนื่องมาจนถึงจุดแข็งและทักษะของแต่ละบุคคล การตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานการสัมภาษณ์คนไร้บ้านหรือเครื่องมือที่มี ซึ่งได้แก่ การทดสอบความถนัดและความชอบทางอาชีพ ระดับ

การศึกษา ทักษะพื้นฐาน สุขภาพกายและจิต หรืออาจจะประเมินจากสองสิ่งควบคู่กัน ในบางที่การรับเข้าและกระบวนการประเมินจะดูแรงจูงใจที่มีว่าเพียงพอหรือไม่ เช่น ความตรงต่อเวลา หรือโอกาสที่พวกเขาสามารถทำงานได้ในช่วงเวลาฝึกอบรมและจ้างงาน

2. Case Management and Employability Development Planning การจัดการบุคคลโดยยึดผู้รับบริการเป็นศูนย์กลาง จุดมุ่งหมายมาจากการประเมินความต้องการของผู้เข้าร่วมและช่วยให้พวกเขาก้าวข้ามอุปสรรคการจ้างงาน และบรรลุความพึงพอใจในตนเองระยะยาว ในแต่ละศูนย์บริการอาจจะดูเรื่องความบ่อยในการเข้ามาร่วมหลักสูตรที่จะสามารถประเมินได้ว่าจะให้ผ่านหรือไม่

3. Education and Training Service เป็นการออกแบบจากทักษะที่ยังบกพร่องอยู่และยกระดับการทำงานของผู้ร่วมหลักสูตรในระยะยาว บริการที่จัดไว้ให้ ดังนี้ 1) การปรับปรุงเรื่องการศึกษา ฝึกอบรมทักษะพื้นฐานและการเรียนการสอน เช่น ฝึกการอ่าน การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการคำนวณ ฝึกภาษา การแก้ปัญหา ทักษะการใช้เหตุผล เป็นต้น 2) ค้นหางานและฝึกเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับงาน จะออกแบบช่วยเหลือลักษณะในเชิงบุคคลในการพัฒนาและเพิ่มทักษะการทำงาน 3) การปรึกษาเรื่องอาชีพ 4) ฝึกทักษะเรื่องอาชีพ 5) ฝึกอบรมเกี่ยวกับงาน 6) ประสพการณ์การทำงาน

4) Job Development and Postplacement Service เป็นการพัฒนานิสัยในการทำงาน การเขียนประวัติส่วนบุคคล และออกแบบเพื่อให้แน่ใจว่าการอบรม การจ้างงานที่จะเกิดขึ้น จะเป็นไปอย่างราบรื่น และสามารถสนับสนุนสิ่งจำเป็นเพื่อให้ทำงานได้

5) Housing Service มีการให้บริการช่วยเหลือด้านที่พักอาศัยที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งที่เป็นที่พักอาศัยเบื้องต้น ที่พักพิงเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับส่งผ่าน การอยู่กันเป็นกลุ่มบ้าน การให้คำปรึกษาด้านที่อยู่อาศัย การฝึกอบรมทักษะการจัดการบ้าน การช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหรือค่าเช่า การไกล่เกลี่ยกับเจ้าของบ้าน รวมถึงการพัฒนาที่พักอาศัยราคาไม่แพงในชุมชนท้องถิ่น

6) Support Service การอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น เสื้อผ้าสำหรับไปสัมภาษณ์งาน ช่วยหารถเพื่อไปสัมภาษณ์งาน ช่วยหาเครื่องมือที่ต้องใช้สำหรับการประกอบอาชีพ ฯลฯ (Herman, Uhalde and Fiala, 1998)

3. ในสหรัฐอเมริกาเมืองครีครภาคประชาสังคมอีกหลายแห่งที่ทำงานเรื่องคนไร้บ้าน โดยศูนย์ Chronic Homelessness Employment Technical Assistance Center เป็นหนึ่งในศูนย์ที่มีจุดมุ่งหมายในการทำงานและวางกลยุทธ์ให้คนไร้บ้านมีรายได้ที่จะนำไปสู่กิจกรรมที่เป็นความพึงพอใจ เพราะในบริบทที่มีความซับซ้อนการจะหางานทำต้องอาศัยกลวิธีการทำงานเฉพาะที่เหมาะสมกับคนไร้บ้าน ซึ่งต้องมาจากความสนใจ ความต้องการ และความสามารถที่จะรับได้ของคนไร้บ้าน ดังนั้นกระบวนการส่วนบุคคล คือ การสร้างแรงบันดาลใจในการหางานทำ

ของคนไร้บ้าน การพัฒนาแรงกระตุ้นการทำงาน การนำทักษะความสามารถที่มีอยู่มาใช้ จนกระทั่งการพัฒนาทักษะที่ต้องการสำหรับงานที่พวกเขาเสนอ (Shaheen and Rio, 2006)

4. One-Stop Career Center เป็นระบบที่เกิดขึ้นจากพระราชบัญญัติการประเมินการใช้แรงงาน ปี 1998 ที่จะให้บริการกับคนทุกคนรวมถึงคนไร้บ้าน One-Stop Career Center มีบทบาทในการวางแผนด้วยการค้นหาประสบการณ์และจุดมุ่งหมายสำหรับงาน และมีบริการทดลองให้พบกับการจ้างงาน ให้ฝึกงานตามความต้องการของคนไร้บ้านด้วยการพัฒนาตามความต้องการของตลาดแรงงานอเมริกัน หรือช่วยให้ประชาชนเปลี่ยนผ่านจากคนไร้บ้านไปสู่การมีบ้านที่มั่นคงและมีงานที่พวกเขาสนใจ อีกทั้งการมีสังคมของตนเอง โดยการให้บริการแบ่งออกเป็น 3 ระดับ เริ่มตั้งแต่

1.) Core Service จะเป็นการฝึกอบรม การประเมินในขั้นต้น การช่วยหางาน และช่วยหาที่พัก รับประทาน อาชีพ ข้อมูลที่เป็นบริการสนับสนุน ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดแรงงานและการติดตาม กิจกรรมการเขียนใบสมัครงาน และการสัมภาษณ์งาน เป็นต้น ซึ่งในระดับนี้จะให้บริการกับคนทุกคน

2.) Intensive Services จัดบริการให้กับคนที่มีความเหมาะสม จะทำการประเมินอย่างครอบคลุมทั้งเรื่องของระดับทักษะและบริการที่ต้องการพัฒนา การวางแผนการทำงานรายบุคคล การปรึกษาเฉพาะบุคคลและรายกลุ่ม การวางแผนอาชีพ การจัดการรายกรณี และการบริการในระยะสั้นเพื่อทดสอบอาชีพก่อนไปปฏิบัติงาน เช่น การพัฒนาการเรียนรู้ การสื่อสาร และความรู้เรื่องการดูแลรักษา

3) Training Services จัดไว้ให้กับบุคคลที่มีความเหมาะสมเพื่อฝึกทักษะอาชีพ การฝึกในระหว่างทำงานจริง การฝึกตามหลักสูตรที่จัดโดยภาคเอกชน การเพิ่มทักษะและการฝึกซ้ำ การฝึกเพื่อเป็นผู้ประกอบการเอง การให้การศึกษาผู้ใหญ่ เป็นต้น

สำหรับเครื่องมือออกแบบที่มาใช้คือ แผนที่อาชีพ (Career Mapping) เป็นกระบวนการส่วนบุคคลที่จะนำมาจัดบริการสำหรับคนหางาน โครงสร้างของ Career Mapping ที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการหาคำตอบจะแบ่งเป็น 5 ส่วนคือ 1. ประวัติชีวิต 2. พรสวรรค์หรือจุดแข็งที่มีอยู่ในตัว 3. อยากทำงานอะไร (ความต้องการ) 4. ทักษะที่มีอยู่ อย่งงานที่พอจะเป็นไปได้ 5. ผู้อ้างอิง

ระบบ One-Stop Career Center สามารถบอกจุดแข็ง สิ่งที่มีเฉพาะในคนนั้น และงานที่พวกเขาต้องการทำ ส่วนเครื่องมือ Career Mapping เป็นเครื่องมือศูนย์กลางที่ให้แก่คนไร้บ้านและคนที่มาใช้บริการได้ค้นหาเพื่อพัฒนาประวัติส่วนบุคคล มุมมองในอนาคต และสิ่งที่พวกเขาเลือกให้การสนับสนุน ซึ่งจะเชื่อมโยงความต้องการของคนจ้างและคนหางานที่มีร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ (Long, Rio, and Rosen, 2017)

ทุกปีหน่วยงาน US. Department of Labor Employment and Training Administration จะออกรายงาน “Employment and Training for America’s Homeless: Final Report on the Job Training for the Homeless Demonstration Program” (Herman, Uhalde, and Fiala, 1998) ภายหลังจากการประเมิน

เพื่อวิเคราะห์ผลของหลักสูตรและสรุปบทเรียนที่ได้จากการเรียนรู้ ที่จะช่วยแนะแนวการจัดบริการต่อไปในอนาคต ที่ครอบคลุมและคุ้มค่า รวมถึงจะสามารถระบุปัญหาการไร้บ้านในสหรัฐอเมริกา การแก้ไขปัญหาเรื่องการทำงาน ของคนไร้บ้านในสหรัฐอเมริกาจึงเป็นการแก้ปัญหาที่มาจากทั้งของหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคมที่มีการ ออกแบบหลักสูตรต่าง ๆ ขึ้นมา

ประเทศอังกฤษ

หน่วยงานด้านงานและการเกษียณอายุร่วมกับกลุ่ม business in the community และองค์กร trust for London ได้รายงานการสัมภาษณ์คนไร้บ้าน 50 คน อายุระหว่าง 18-58 ปี ทั้งคนที่ทำงาน ออกจากงาน พบว่า จำนวนครึ่งหนึ่งออกจากงานมากกว่า 3 ปี จำนวน 11 คน ออกจากงานมากกว่า 8 ปีหรือไม่เคยทำงาน นอกจากนี้ ในรายงานยังเสนอ 8 ขั้นตอนในการทำให้คนไร้บ้านเริ่มทำงานและทำงานต่อไปได้ (Broadway, 2013)

1. รู้ว่าทำไมต้องการทำงาน จะช่วยให้พวกเขามีแรงกระตุ้นในเวลาที่ยากลำบาก
2. การจัดการเรื่องสุขภาพจิต ปัญหาเสพยาเสพติด หรือแอลกอฮอล์
3. การได้รับประสบการณ์บางอย่าง สร้างความมั่นใจ ทักษะ และ ประสบการณ์
4. ได้งานทำ การได้รับการสนับสนุน ช่วยมองหางาน เขียน CV เรียนรู้ทักษะการสมัคร การออกไปหางาน ที่เป็นโครงการพิเศษและเหมาะสมกับคนไร้บ้าน และตัดสินใจว่างานอะไรที่ต้องการทำ โดยจะเริ่มจากการทำงาน อะไรก็ได้ ไปสู่งานที่ดีกว่า และไปสู่งานที่จะเป็นอาชีพ
5. ได้รับข้อมูล การค้นหาประโยชน์ที่มีอยู่ในงานและการสนับสนุนทางการเงินที่เป็นสิทธิตามกฎหมาย ความคาดหวังจากงานคืออะไร และการทำงานสร้างความหมายอะไรกับการมีที่พักอาศัย
6. ได้รับการสนับสนุน ต้องแน่ใจว่ามีการสนับสนุนความรู้การทำงาน อารมณ์ความรู้สึก และการสนับสนุน การไปสู่จุดมุ่งหมายและการเรียนรู้งาน
7. เริ่มทำงาน วางแผนการทำงานวันแรก อย่างลัวที่จะทำ พยายามหาวัฒนธรรมองค์กรที่ตัวเองชอบ (ทำไมคนถึงมาอยู่ในที่ทำงานเหมือนกัน) ตัดสินใจที่จะบอกคนจำนวนเท่าไรเกี่ยวกับตัวตนและอดีตของตนเอง
8. รักษางาน ถามความช่วยเหลือ พัฒนาทัศนคติเชิงบวก ได้รับการสนับสนุนถ้าต้องการเผชิญหน้ากับ ปัญหาที่รบกวน ให้พยายามหางานทำ และทำงานอาสาหรือโครงการ งานจะสามารถเปลี่ยนให้ชีวิตดีกว่าเดิม

นอกจากนี้องค์กร St. Mungo's ที่ดูแลคนไร้บ้านใน London และทางใต้ของประเทศอังกฤษซึ่งได้ จัดบริการฉุกเฉิน สนับสนุนการฟื้นฟู และช่วยป้องกันการฟื้นฟูในที่สาธารณะ ได้นำหลักสูตร Education, training and employment หรือ ETE เกิดขึ้นในปี 1990 มาใช้เพื่อช่วยสร้างความมั่นใจ ความภาคภูมิใจในตนเอง และ ทักษะที่ทำให้สามารถพึ่งพาตัวเอง องค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับคนไร้บ้านได้ร่วมกันพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้และการ ทำงาน โดยมีการเชื่อมโยงกับวิทยาลัยและธุรกิจ หลักสูตรจะประกอบไปด้วยการศึกษาระดับ ประถมและมัธยม

การศึกษาขั้นสูง เช่น ระดับการศึกษาอื่นหรือหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรวิชาชีพคือ หลักสูตรพัฒนาทักษะด้านงาน เช่น การอบรมทักษะและการจ้างงาน (Crane, Warnes, and Coward, 2011)

ประเทศแคนาดา

องค์กร homelessshub ได้ทำการศึกษาความเสี่ยงของคนไร้บ้านพบว่า คนไร้บ้าน 21% ไม่มีงานทำ กลุ่มคนที่รับบริการบ้านพัก (shelter) 38% ไม่มีรายได้ที่แน่นอน และมีประมาณ 20% เท่านั้นที่ได้รับการสนับสนุนด้านสวัสดิการ องค์กร homelessshub จึงใช้หลักสูตร Education, training and employment ที่เน้นในสามเรื่องเช่นเดียวกับประเทศอังกฤษในการฝึกทักษะคนไร้บ้านในหลายด้าน เช่น ทักษะความพร้อมในงาน และฝึกหัดทักษะชีวิต เช่น การจัดการเงิน การทำอาหาร หรือการซื้อของ เพราะระดับการศึกษาของคนไร้บ้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำโดยเปรียบเทียบกับคนทั่วไป พวกเขาจึงต้องประสบความท้าทายในตลาดแรงงาน โดยประเทศแคนาดาจะมุ่งไปที่กลุ่มเด็กวัยรุ่นไร้บ้าน เพื่อยุติการไร้บ้านและกลับไปมีชีวิตที่ดี (Canadian Observatory on Homelessness, 2018)

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2561). *MOU 6 หน่วยงาน บูรณาการระบบดูแลผู้ป่วยจิตเวชไร้บ้าน*. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2562 จาก <https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=28365>
- นรากร สารีเหล็ก, และ เสรี ชัดเข้ม (2561). ความจำในผู้ป่วยที่มีภาวะติดสุราเรื้อรัง. *วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ*, 36(2), 15-21.
- Alexis M. Herman, Raymond J. Uhalde and Gerard F. Fiala. (1998). *Employment and Training for America's Homeless: Final Report on the Job Training for the Homeless Demonstration Program*. U.S. Department of Labor Employment and Training Administration.
- Broadway. (2013). *Starting and keeping work when you're homeless: Lessons and advice from people who have done it*, Retrieved 12 April 2019.
- Busch-Geertsema, V. (2005). Does re-housing lead to reintegration?. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 18(2), 205-226.
- Brown, C., & Mueller, C. T. (2014). Predictors of employment among sheltered homeless women. *Community, Work & Family*, 17(2), 200-218.
- Canadian Observatory on Homelessness (2018). *Education, Training and Employment*. Retrieved 20 April 2019, <https://www.homelesshub.ca/solutions/education-training-and-employment>
- David Long, John Rio and Jeremy Rosen. (2017). *Employment and Income Supports for Homeless People*. 2007 National Symposium on Homelessness Research.
- Duckworth, A. L., Steen, T. A., & Seligman, M. E. P. (2005). Positive psychology in clinical practice. *Annual Review in Clinical Psychology*, 1, 629-651.
- Keast, R., Waterhouse, J., Pickernell, D., & Brown, K. (2011). Ready or Not? Considerations for the Housing Service System- Research Report: Housing Readiness. *Housing & Homelessness Unit, Department of Communities, Qld*, [pdf] Retrieved from <http://www.hpw.qld.gov.au/SiteCollectionDocuments/ready-or-not-housing-readiness-report.pdf>
- Kim, Y., Bender, K., Ferguson, K. M., Begun, S., & DiNitto, D. M. (2018). Trauma and posttraumatic stress disorder among homeless young adults: The importance of victimization experiences in childhood and once homeless. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 26(3), 131-142.

- Lewin, K. (1951). *Field Theory in Social Science: Select Theoretical Papers*. Edited by D. Cartwright. London: Tavistock.
- Luthans, F., & Youssef-Morgan, C. M. (2017). Psychological capital: An evidence-based positive approach. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 4, 339-366.
- Maureen Crane, Tony Warnes and Sarah Coward. (2011). *Moves to independent living: Single homeless people's experiences and outcomes of resettlement*, Sheffield Institute for Studies on Ageing, University of Sheffield.
- Natalie Clarkson. (2018). *How homelessness affects employment opportunities*, Retrieved 12 April 2019. <https://www.virgin.com/entrepreneur/how-homelessness-affects-employment-opportunities>
- National Coalition Homeless. (2018). Employment and Income. Retrieved 15 April 2019, <https://nationalhomeless.org/issues/economic-justice/>
- National Alliance to End Homelessness (2015). New study offers hope for homeless people with schizophrenia. Retrieved from <https://endhomelessness.org/new-study-offers-hope-for-homeless-people-with-schizophrenia/>
- Partner Summit. (n.d.). Partnerships for opening doors. *A summit on integrating employment and housing strategies to prevent and end homelessness: Practice Guides for Employment and Training*. Retrieved 15 April 2019, https://www.usich.gov/resources/uploads/asset_library/Practice_Guides.pdf
- Prochaska, J., & DiClemente, C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: Toward an integrative model of change. *Journal of Consulting Clinical Psychology*, 51(3), 390-395.
- Rew, L., Powell, T., Brown, A., Becker, H., & Slesnick, N. (2017). An intervention to enhance psychological capital and health outcomes in homeless female youths. *Western Journal of Nursing Research*, 39(3), 356-373.
- Schultz-Krohn, W., Carey, R., Dail, R., & Endish, P. (2018). Effectiveness of an occupational therapy work readiness program for homeless parents. *The American Journal of Occupational Therapy*, 72(4), Supplement 1.
- Shaheen, G. and Rio, J. (2006). *Career Mapping for Chronically Homeless Job Seekers*. New York: Corporation for Supportive Housing, Chronic Homelessness Employment Technical Assistance Center, November.

- The European Federation of National Organisations Working with the Homeless AISBL. (2007).
HOMELESS in Europe. *Employment and Homelessness: A Challenge and an Opportunity*,
(winter2007), 3-17.
- Tischler, V. (2008). Resettlement and reintegration: Single mothers' reflections after homelessness.
Community, Work & Family, 11(3), 243-252.
- Tweed, R. G., Biswas-Diener, R., & Lehman, D. R. (2012). Self-perceived strengths among people
who are homeless. *The Journal of Positive Psychology*, 7(6), 481-492.
- Warlick, C. A., Nelson, J., Krieshok, T. S., & Frey, B. B. (2018). A call for hope: The mutually
beneficial integration of positive psychology and dialectical behavior therapy.
Translational Issues in Psychological Science, 4(3), 314-322.

บทที่ 6 การพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้าน

6.1 ภาพรวมและวัตถุประสงค์ของตัวชี้วัด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์

เป็นที่ทราบกันดีว่าการคืนคนไร้บ้านสู่สังคม (Returning homeless people back to society) เป็นภารกิจที่ไม่สามารถบรรลุได้โดยง่าย เนื่องจากมีหลากหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มีความซับซ้อน รวมทั้งเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ดังนั้นการพัฒนาตัวชี้วัด (Indicator) ที่เกี่ยวข้องกับการคืนสู่สังคมของคนไร้บ้านจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดขอบเขตของการศึกษาให้ชัดเจนว่า จะชี้วัดในประเด็นใด และชี้วัดขั้นตอนไหน

จากงานศึกษาของ ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ได้มีการระบุถึงจุดวกกลับ (Turning point) ที่จะเป็ปัจจัยสนับสนุนให้คนไร้บ้านสามารถคืนสู่สังคมได้อยู่ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่หนึ่ง คือ คนไร้บ้านมีงานทำที่มีรายได้เพียงพอจนสามารถหาที่พักอาศัยได้ โดยไม่ต้องพักค้างในพื้นที่สาธารณะหรือศูนย์พักพิงอีกต่อไป และรูปแบบที่สอง คือ กรณีที่คนไร้บ้านตัดสินใจกลับบ้านของตน โดยงานวิจัยของ ธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) ได้ทำการสำรวจความต้องการสูงสุดของคนไร้บ้านหน้าใหม่ (ไร้บ้านไม่เกิน 0 ถึง 5 ปี) ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร พบว่า ร้อยละ 50 ระบุต้องการมีงานทำและรายได้ที่เพียงพอ รองลงมาร้อยละ 21 ระบุว่าต้องการมีบ้านเป็นของตัวเอง มีเพียงร้อยละ 3 เท่านั้นที่ระบุว่า ต้องการกลับบ้าน ดังนั้นรูปแบบของการกลับบ้านจึงมีความน่าจะเป็นที่จะเกิดขึ้นได้น้อยกว่ารูปแบบที่หนึ่ง อีกทั้งการตัดสินใจกลับบ้านเป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่วัดผลและประเมินออกมาเป็นตัวชี้วัดได้ยาก ดังนั้นทางคณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า “การมีงานทำ” จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ (Supporting factor) ที่จะสามารถช่วยให้คนไร้บ้านกลับคืนสู่สังคมได้ ซึ่งนับว่าเป็นการตั้งหลักที่สำคัญของคนไร้บ้าน

ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จึงตั้งขอบเขตของการศึกษาว่าจะพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้าน (ภาพที่ 6.1) โดยตั้งสมมติฐานไว้ในเบื้องต้นว่า คนไร้บ้านที่พร้อมจะตั้งหลักเพื่อหางานหรือทำงานประจำที่มีรายได้แน่นอนนั้นต้องมีความพร้อมทั้งทางกาย (สุขภาพแข็งแรงไม่เป็นโรคติดต่อ) ความพร้อมทางด้านจิตใจ (สุขภาพจิต ทัศนคติ แรงจูงใจ ความหวัง) และ ความพร้อมในการทำงาน (ความต้องการทำงาน ความสามารถในการทำงาน ทักษะในการประกอบอาชีพ)

ดังนั้นการพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมดังกล่าวจึงมีความจำเป็นที่จะต้องวัดความพร้อมให้ครอบคลุมทุกด้าน นอกจากนี้กระบวนการต่างๆต้องได้รับความยินยอมและความร่วมมือจากคนไร้บ้าน ซึ่งในขั้นเริ่มต้นทางคณะผู้วิจัยจึงออกแบบกระบวนการวัดความพร้อมที่สามารถใช้กับกลุ่มคนไร้บ้านที่อยู่ในศูนย์พักพิงของภาครัฐและองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรก่อน เพื่อเป็นโครงการนำร่อง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่สามารถให้ความร่วมมือได้ดีกว่า สามารถติดตามได้ และมีสถานที่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรม ซึ่งถ้าหากการดำเนินการของโครงการนำร่องสามารถบรรลุผลตามขั้นตอนที่วางไว้ ก็จะสามารถนำกระบวนการดังกล่าวไปพัฒนาต่อยอดเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะได้ต่อไป

สำหรับขั้นตอนการวัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการทำงานและรายได้ที่แน่นอนของคนไร้บ้าน (ภาพที่ 6.1) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมพร้อมกายและใจ มีขั้นตอนและกระบวนการดังนี้ เริ่มต้น (1.1) จากการตรวจสอบสุขภาพกาย โดยการชี้วัดในขั้นนี้จะขึ้นอยู่กับวินิจฉัยของแพทย์ ซึ่งถ้าพบว่ามีปัญหาสุขภาพอันเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน คนไร้บ้านคนดังกล่าวก็จะไม่ผ่านการชี้วัดความพร้อมในขั้นตอนนี้ โดยจะต้องได้รับการเยียวยารักษาให้มีสุขภาพที่ดีขึ้นก่อน ในขณะที่คนไร้บ้านที่มีสุขภาพปกติและไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรงก็จะสามารถผ่านไปสู่การวัดความพร้อมในขั้นถัดไป (1.2) ซึ่งเป็นขั้นตอนการคัดกรองสุขภาพจิตเบื้องต้น (Screening) ด้วยแบบคัดกรองโรคจิต ของกรมสุขภาพจิต ซึ่งแบบดังกล่าวมีข้อได้เปรียบ คือ ผู้ประเมินไม่จำเป็นต้องมีใบอนุญาตด้านจิตวิทยา ดังนั้นในขั้นตอนนี้จึงสามารถให้เจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับคนไร้บ้านที่ได้รับการอบรมเป็นผู้ประเมินได้ ซึ่งจะสามารถทำให้เจ้าหน้าที่สามารถคัดกรองคนไร้บ้านได้ในจำนวนมากและไม่สิ้นเปลืองงบประมาณและเวลา โดยผู้ที่ไม่ผ่านการประเมินจะได้รับการแนะนำให้เข้ารับการวินิจฉัยความผิดปกติทางจิต (Mental Disorder Test) โดยผู้เชี่ยวชาญทางจิตวิทยา และดำเนินการเยียวยารักษาต่อไป

สำหรับผู้ที่ผ่านการตรวจสุขภาพกายและจิตเบื้องต้นแล้ว ลำดับต่อไป คือ การจัดกิจกรรมพัฒนาทุนทางจิตวิทยา (Psychological Capital; Psyicap) เนื่องจากคนไร้บ้าน คือ กลุ่มเปราะบางที่ประสบปัญหาครอบครัว สังคม และเศรษฐกิจ บางคนมีปัญหาทางใจ บางคนเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้นับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการตั้งหลักเพื่อหางานทำ และเริ่มต้นชีวิตใหม่ อย่างไรก็ตาม การชี้วัดในเรื่องของกำลังใจรายบุคคลนั้น เป็นเรื่องที่ทำเป็นรูปธรรมในเชิงตัวเลขได้ยากเนื่องจากเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน เป็นนามธรรม และเกี่ยวข้องกับจิตวิทยา ดังนั้นในจุดเริ่มต้นคณะผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์ใช้ การจัดกิจกรรมพัฒนาทุนทางจิตวิทยา

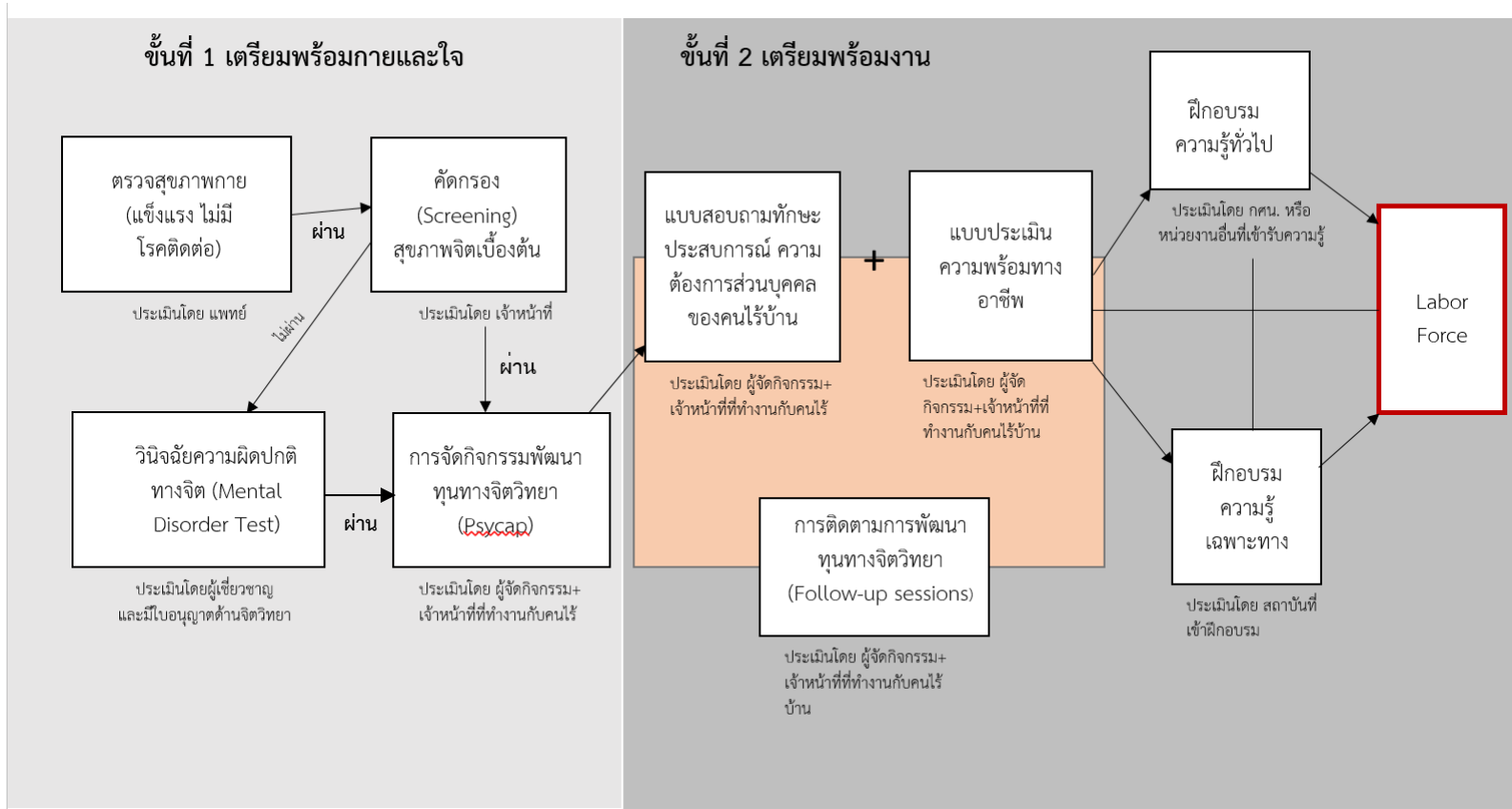
(Psychological Capital; Psycap) ซึ่งถือเป็นเครื่องมือหนึ่งทางศาสตร์จิตวิทยาที่ใช้ในการวัดระดับทุนทางจิตวิทยาในด้านต่างๆออกมาเป็นรายบุคคล (Luthans & Youssef-Morgan, 2017) และจากการทบทวนวรรณกรรมของทางคณะผู้วิจัย พบว่า ได้มีการประยุกต์กิจกรรมดังกล่าวไปใช้เพื่อยกระดับทุนทางจิตวิทยาให้แก่คนไร้บ้านในต่างประเทศ (e.g. Rew et al., 2007) ดังนั้นเพื่อเสริมสร้างกำลังใจ และแรงจูงใจในการทำงานแก่คนไร้บ้าน คณะผู้วิจัยได้รวบรวมเครื่องมือ วิธีการจัดกิจกรรม และการประเมินผล (Intervention and Evaluation) การพัฒนาทุนทางจิตวิทยาจากทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ เพื่อออกแบบรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับคนไร้บ้าน กรณีประเทศไทย ทั้งนี้เมื่อกลุ่มคนไร้บ้านเข้าร่วมกิจกรรม ทางคณะผู้จัดกิจกรรมก็จะสามารถประเมินผลถึงความตั้งใจ แรงจูงใจ กำลังใจ การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา ปฏิสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งหลักเพื่อมีงานทำของคนไร้บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งก่อนเข้าร่วมและหลังเข้าร่วมกิจกรรม (Pre and Post Test) ออกมาเป็นค่าคะแนนรายคนได้ โดยในเบื้องต้น ผู้วิจัยจะสามารถชี้วัดได้ว่าก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมทุนทางจิตวิทยาของคนไร้บ้านคนหนึ่งเพิ่มขึ้น ลดลง หรือไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้หากมีการจัดกิจกรรมกับคนไร้บ้านในจำนวนที่มากขึ้น ผู้วิจัยจะสามารถหาค่าเฉลี่ยของคะแนนของคนไร้บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด และจะสามารถประเมินในเบื้องต้นได้ว่าคะแนนทุนทางจิตวิทยาของคนไร้บ้านคนหนึ่งต่ำกว่า สูงกว่า หรือใกล้เคียงกับคะแนนเฉลี่ยของคนไร้บ้านส่วนใหญ่

ขั้นตอนที่ 2 เตรียมพร้อมงาน หลังจากการชี้วัดความพร้อมทางกายและใจในขั้นที่ 1 แล้ว ขั้นถัดมาเป็นการวัดความพร้อมและความต้องการในการทำงานด้วยแบบสอบถามที่ออกแบบโดยคณะผู้วิจัย ซึ่งสามารถประเมินได้โดยเจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับคนไร้บ้าน โดยกระบวนการประเมินจะแบ่งออกเป็นการประเมินความพร้อมใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง ความต้องการในการประกอบอาชีพและสาขาอาชีพที่ต้องการทำ ซึ่งในขั้นนี้จะทำให้ทราบถึงความต้องการในการทำงานและสายงานที่คนไร้บ้านต้องการทำ อันนำไปสู่การเชื่อมโยงว่าความต้องการในการทำงานสอดคล้องกับความสามารถและทักษะที่ติดตัวมามากน้อยเพียงใด สำหรับด้านที่สอง ได้แก่ การประเมินทักษะและความรู้ทั่วไป เช่น ระดับการศึกษา ทักษะในการอ่านออกเขียนได้ ฯลฯ และด้านสุดท้าย คือ การประเมินทักษะเฉพาะทาง เช่น ทักษะด้านงานช่าง ความสามารถพิเศษ การได้รับการฝึกอบรมในสาขาต่างๆ ฯลฯ ทั้งนี้แบบสอบถามชุดนี้จะมีลักษณะของการตรวจสอบความพร้อมในด้านต่างๆ ทั้งนี้หากพบว่าคนไร้บ้านยังคงขาดทักษะบางอย่าง เช่น ทักษะทางอาชีพ เราก็ยังสามารถให้ความช่วยเหลือได้ด้วยการจัดฝึกอบรมทักษะในรูปแบบต่างๆ ซึ่งท้ายที่สุดถ้าคนไร้บ้านมีทักษะและคุณสมบัติเบื้องต้นที่พร้อมต่อการประกอบอาชีพที่ตนสนใจ ก็จะมี

สามารถชี้วัดได้ว่าคนไร่บ้านคนดังกล่าวมีเป็นผู้ที่สามารถตั้งหลักได้ในขั้นต้นและพร้อมที่จะได้รับการผลักดันหรือก้าวเข้าสู่ตลาดแรงงานต่อไป

เนื่องจากตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร่บ้านไม่เคยมีการพัฒนามาก่อน จึงไม่มีเกณฑ์หรือมาตรวัดที่ชัดเจนในการระบุว่า คนไร่บ้านคนหนึ่งควรมีคะแนนอยู่ในระดับใด อย่างไรก็ตาม หากมีการประเมินออกมาในรูปของคะแนนของแต่ละคน ผู้วิจัยก็สามารถคำนวณหาคะแนนเฉลี่ย หรือทำการจัดกลุ่มลำดับคะแนนโดยใช้เกณฑ์สถิติพื้นฐาน เช่น การจัดลำดับในรูปของควอไทล์ เดไซล์ หรือเปอร์เซ็นต์ไทล์ เป็นต้น นอกจากนี้ รูปแบบการประเมินที่แบ่งออกเป็นลำดับขั้นตอนแต่ละขั้นก็สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในเบื้องต้นได้ว่า คนไร่บ้านคนหนึ่งผ่านขั้นตอนใดบ้าง หรือจัดอยู่ในกลุ่มใด ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ออกแบบนโยบาย รวมทั้งแนวทางการให้ความช่วยเหลือได้ตรงกับปัญหาและกลุ่มเป้าหมาย

ภาพที่ 6.1 ตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อมีงานทำงานของคนไร้บ้าน

หมายเหตุ: ในขั้นที่ 1 เตรียมพร้อมกายและใจ หากคนไร้บ้านไม่ผ่านในขั้นตอนใดจะได้รับการเยียวยารักษาในขั้นต่อนั้น เมื่อมีสุขภาพกายและใจที่ผ่านเกณฑ์จึงจะสามารถข้ามผ่านไปยังขั้นต่อไปได้

6.2 ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมพร้อมกายและใจ

อาจารย์ ดร.เจนนิเฟอร์ ชวโนวานิช

ในขั้นเตรียมความพร้อมทางกายและใจเป็นขั้นที่สะท้อนถึงความสำคัญของการมีสุขภาวะที่ดี บ่งชี้การเริ่มต้นของกระบวนการเตรียมความพร้อมของคนไร้บ้านในการตั้งหลัก โดยมีขั้นตอน 3 ขั้นตามลำดับดังต่อไปนี้

1.1 ความพร้อมทางกาย เป็นขั้นตอนของการตรวจสุขภาพทางกาย (Physical health) พร้อมได้รับใบรับรองจากแพทย์ ซึ่งสอดคล้องกับการตรวจ 5 โรคร้ายแรง ได้แก่ (1) โรควัณโรคในระยะแพร่กระจายเชื้อ (2) โรคเท้าช้างในระยะที่ปรากฏอาการเป็นที่รังเกียจแก่สังคม (3) โรคติดยาเสพติดให้โทษ (4) โรคพิษสุราเรื้อรัง และ (5) โรคติดต่อร้ายแรงหรือโรคเรื้อรังที่ปรากฏอาการเด่นชัดหรือรุนแรงและเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ ตามที่ ก.พ. กำหนด

ดังนั้น ตัวชี้วัดในขั้น 1.1 นี้ ได้แก่ สุขภาพทางกาย ประกอบไปด้วย 5 โรคหลัก อิงตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2553

1.2 ความพร้อมทางจิต เป็นขั้นตอนของการตรวจสุขภาพทางจิตใจ (Psychological health) ตามความผิดปกติทางจิตและประสาท (Psychological and mental disorders) โดยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อยคือ ขั้นการคัดกรองและขั้นการตรวจวินิจฉัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นการคัดกรอง โดยใช้แบบคัดกรองเกี่ยวข้องกับ 2 โรคหลักที่คนไร้บ้านประสบคือ โรคจิตเภท (Schizophrenia) และ กลุ่มโรคซึมเศร้า (Depressive disorders)

ตามเกณฑ์วินิจฉัยของ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-5 หรือ DSM-5 โรคจิตเภทเป็นความผิดปกติทางระบบประสาทในระดับที่รุนแรงและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อการคิด ความรู้สึก และพฤติกรรม โดยมีอาการหลักคือ ประสานหลอน หลงผิด มีพฤติกรรมที่ผิดไปจากปกติเป็นอย่างมาก เกือบตัว ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยทางด้านชีวภาพ ครอบครั้ว และสังคม ส่วนกลุ่มโรคซึมเศร้าเป็นความผิดปกติทางอารมณ์มีอาการหลักคือ อารมณ์เศร้าที่ตัวเองรู้สึกและคนอื่นสามารถสังเกตเห็นได้ ไม่มีความสนใจในกิจกรรมที่เคยทำ รวมทั้งอาจมีอาการนอนไม่หลับ ความคิดในการฆ่าตัวตาย รู้สึกไร้ค่า หรือเหนื่อยอ่อนเพลีย (มานอน หล่อตระกูล, 2554; American Psychiatric Association, 2013)

แบบคัดกรองโรคทางจิตที่มีอยู่และนิยมใช้ในปัจจุบันได้แก่

(1) แบบคัดกรองและประเมินโรคซึมเศร้า สร้างโดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ประกอบไปด้วย

- แบบคัดกรองโรคซึมเศร้า 2 คำถาม (2Q) คัดกรองบุคคลที่มีแนวโน้มป่วยเป็นโรคซึมเศร้า
- แบบประเมินอาการโรคซึมเศร้าด้วย 9 คำถาม (9Q) เพื่อประเมินอาการและระดับความรุนแรงของโรคซึมเศร้า ซึ่งมีฉบับปรับปรุงภาษาไทยภาคกลาง โดย ธรณินทร์ กองสุข และคณะ (2561)
- แบบประเมินการฆ่าตัวตาย 8 คำถาม (8Q) เพื่อประเมินความเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตาย

(2) แบบประเมินความเครียด (ST-5) เพื่อประเมินระดับของความเครียด สร้างโดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

(3) แบบคัดกรองโรคจิตเภท (Psychotic screening test) เพื่อคัดกรองบุคคลที่เป็นโรคจิตเภท พัฒนาโดย นายแพทย์อภิชัย มงคล กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข และคณะ

(4) แบบทดสอบดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทยฉบับสั้น 15 ข้อ I (Thai Mental Health Indicator Version 2007: TMHI-15) เพื่อประเมินระดับสุขภาพจิตเมื่อเทียบกับคนทั่วไป สร้างโดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

(5) แบบสำรวจความกดดัน ความกังวล ความเครียดของตนเอง (Depression Anxiety Stress Scales: DASS) เพื่อประเมินระดับของภาวะซึมเศร้า ความกังวล และความเครียด โดย Lovibond และ Lovibond (1996)

โมเดลการประเมินความพร้อมที่แสดงในงานวิจัยนี้ นำแบบคัดกรอง 3 แบบมาใช้คัดกรองโรคจิตเภท (แบบคัดกรองโรคจิตเภท) และกลุ่มโรคซึมเศร้า (แบบคัดกรองและประเมินโรคซึมเศร้า หรือ แบบสำรวจความกดดัน ความกังวล ความเครียดของตนเอง) โดยคนไ้บ้านที่ผ่านแบบคัดกรองสามารถต่อไปยังขั้นที่ 1.3 ได้

ขั้นการตรวจวินิจฉัย โดยให้นักจิตวิทยาคลินิกหรือผู้เชี่ยวชาญที่มีใบประกอบกรวินิจฉัยคนไ้บ้านที่ไม่ผ่านขั้นคัดกรองเพื่อวินิจฉัยโรคจิตเภทและกลุ่มโรคซึมเศร้า รวมทั้งวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตและประสาทอื่น ๆ ที่ไม่สามารถตรวจจับได้ด้วยแบบคัดกรองขั้นต้น

ดังนั้น ตัวชี้วัดในชั้น 1.2 นี้ ได้แก่ สุขภาพทางจิต ประกอบไปด้วย โรคจิตเภท โรคซึมเศร้า โรควิตกกังวล โรคเครียด และโรคผิดปกติทางจิตและประสาทอื่น ๆ ในระดับที่สูงที่สามารถส่งผลกระทบต่อการทำงานพื้นฐานของบุคคล

1.3 ความพร้อมทางทุนทางจิต เป็นขั้นตอนของการประเมินทุนทางจิต (Psychological capital หรือ PsyCap) ที่เป็นตัวกระตุ้นให้คนไ้บ้านได้รับรู้ถึงศักยภาพของตนเอง เพื่อช่วยให้ตนได้ออกมาจากวัฏจักรของภาวะ

ไร่บ้าน หลังจากผ่านขั้นความพร้อมทางจิตแล้ว ไม่ว่าจะโดยผ่านจากการขึ้นกรงหรือผ่านจากการวินิจฉัย คนไร่บ้านจะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก (PsyCap) เพื่อพัฒนาระดับความพร้อมทางทุนทางจิต โดยใช้โปรแกรมการแทรกแซง (Intervention) ที่มุ่งเน้นพัฒนาทุนทางจิตตามแนวคิดของจิตวิทยาเชิงบวกทั้ง 4 ด้าน (Luthans & Youssef-Morgan, 2017) ได้แก่

- (1) ความหวัง (Hope) อธิบายถึง ภาวะแรงจูงใจเชิงบวกที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ถึงความสำเร็จ ซึ่งรวมถึง การมุ่งกระทำและวิธีทางไปยังเป้าหมาย
- (2) การมองโลกในแง่ดี (Optimism) คือการมองเห็นว่าเหตุการณ์ด้านบวกล้วนเกิดจากการกระทำของตัวเอง และยังอธิบายถึงการคาดหวังในด้านบวก
- (3) การรับรู้ความสามารถของตน (Self-efficacy) หมายถึง ความมั่นใจและเชื่อว่าตนเองมีความสามารถที่จะปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนไปถึงเป้าหมายได้
- (4) ความยืดหยุ่นทางจิตใจ (Resilience) อธิบายถึง ความสามารถในการฟื้นคืนเมื่อต้องเผชิญต่อปัญหา และความผิดหวัง

โปรแกรมการแทรกแซงนี้สร้างมาจากแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกที่เน้นการพัฒนาจุดแข็งของคนไร่บ้านผ่านกระบวนการทางความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรม จุดแข็งต่าง ๆ เช่น ความสุข การรับรู้ถึงคุณค่าของตน การให้อภัย ความมั่นใจในตนเองจะช่วยเพิ่มทุนทางจิตให้กับคนไร่บ้านเพื่อเสริมสร้างความพร้อมทางจิตใจในการตั้งหลักและมีงานทำ อย่างไรก็ตาม โปรแกรมการแทรกแซงควรถูกพัฒนาตามความต้องการและตามคุณลักษณะของกลุ่มคนไร่บ้านที่เข้าร่วม เช่น กิจกรรมสำหรับคนไร่บ้านที่กล้าแสดงออก กล้าออกความคิดเห็น หรือมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวอาจไม่เหมาะสมที่จะถูกมาใช้กับกลุ่มคนไร่บ้านที่ขาดความเชื่อมั่นและไม่เห็นคุณค่าในตนเอง ฉะนั้น รูปแบบของกิจกรรมในโปรแกรมการแทรกแซงต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการพื้นฐาน และประสบการณ์ของกลุ่มคนไร่บ้านในศูนย์ที่จะจัดกิจกรรม อย่างไรก็ตาม ตาราง 6.1 แสดงตัวอย่างของรูปแบบกิจกรรมและจุดประสงค์ของกิจกรรมในโปรแกรมการแทรกแซงพัฒนาทุนทางจิตที่มีระยะ 1.5 เดือน ซึ่งกิจกรรมจะจัดขึ้นที่ศูนย์ 1 ครั้งต่ออาทิตย์ รวมทั้งหมด 6 ครั้ง โดยเน้นกิจกรรมกลุ่มเป็นหลักและจะใช้เวลาประมาณ 1 – 1.30 ชั่วโมงต่อกิจกรรม เพื่อเตรียมพร้อมและสามารถประเมินคนไร่บ้านในด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและความตั้งใจในการทำงาน

ตาราง 6.1 ตัวอย่างแผนโปรแกรมการแทรกแซงตามแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกเพื่อพัฒนาทุนทางจิตของคนไร้บ้าน

ครั้งที่	กิจกรรม	คุณลักษณะที่เกี่ยวข้อง	จุดประสงค์
1	ฉันคือใคร และ ฉันประเมินตัวเองอย่างไร	อัตมโนทัศน์ หรือ ตัวตนที่ตนมองเห็น (Self-concept)	คนไร้บ้านสามารถมองเห็นและสร้างนิยามด้านบวกให้ตนเอง โดยหลีกเลี่ยงนิยามที่เกี่ยวข้องกับภาวะคนไร้บ้าน เข้าใจความเชื่อและค่านิยมของตน
2	ก้าวข้ามอดีตและโอบกอดประสบการณ์ (กิจกรรมกลุ่มหรือใช้การบำบัด)	การยอมรับและการให้อภัย (Self-acceptance and compassion)	คนไร้บ้านสามารถหยุดการวิจารณ์และยอมรับความผิดพลาดในอดีตของตนเอง เช่น การติดเหล้าหรือความล้มเหลวที่เกิดขึ้น เข้าใจและสนับสนุนตนเองกับเป้าหมายในอนาคต
3	ปรับกระบวนการทางความคิดตามโมเดลการมองโลกในแง่ดี	ความสิ้นหวังอันเกิดจากการเรียนรู้ (Learned helplessness)	คนไร้บ้านสามารถสร้างการมองโลกในแง่ดีอันเกิดจากการเรียนรู้ (Learned optimism) เพื่อช่วยลดหรือป้องกันภาวะตึงเครียด ความวิตกกังวล และเพิ่มการรับรู้ถึงคุณค่าในตนเอง
4	กิจกรรมตามแนวคิดพฤติกรรมบำบัดวิภาษวิธี (Dialectical behavior therapy)	การควบคุมอารมณ์ (Emotion regulation)	คนไร้บ้านสามารถเข้าใจและยอมรับอารมณ์ของตนเอง ลดความเปราะบางและความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ และลดการทรมานทางอารมณ์
5	ทักษะการเผชิญปัญหาเชิงบวก (Positive coping skill)	ความยืดหยุ่นทางจิตใจ	คนไร้บ้านได้รับการฝึกทักษะการรับมือและเผชิญกับปัญหาโดยใช้เทคนิคเชิงบวก เพื่อสามารถก้าวข้ามปัญหาอย่างไม่กระทบต่อสุขภาพกายและใจ
6	การบำบัดแผลใจเชิงบวก (Positive trauma therapy) เช่น Posttraumatic growth path (PTGP)	การเติบโตเชิงบวกและมี ความหมาย (Positive and meaningful growth)	คนไร้บ้านที่มีบาดแผลทางใจ (Trauma) สามารถหยุดการหลีกเลี่ยงความกลัวและสามารถเติบโตขึ้นจากความเข้มแข็งทางความคิดและทางอารมณ์

ตัวอย่างกิจกรรมในตาราง 6.1 แสดงถึงความหลากหลายของรูปแบบและแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ เช่น กิจกรรมกลุ่ม ‘ฉันคือใคร (ครั้งที่ 1)’ เป็นกิจกรรมที่ไม่จำเป็นต้องใช้ความเชื่อใจ (Trust) ระหว่างผู้เข้าร่วมและผู้ดำเนินกิจกรรมมากนักเมื่อเทียบกับการบำบัด ฉะนั้นกิจกรรมนี้สามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมแรกเพื่อละลายพฤติกรรมและสร้างความเชื่อใจเพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมยอมเปิดใจเพิ่มมากขึ้น หรือ กิจกรรม ‘ก้าวข้าม

อดีตและโอบกอดประสบการณ์ (ครั้งที่ 2) สามารถออกแบบให้เป็นกิจกรรมกลุ่มใหญ่ กิจกรรมกลุ่มเล็ก หรือ กิจกรรมเดี่ยวตามความเหมาะสมและระดับการเปิดใจหรือเชื่อใจของคนไร่บ้านที่มีต่อผู้เข้ากิจกรรม อีกทั้งยังสามารถจัดรูปแบบตามประสบการณ์ทางลบของผู้เข้าร่วม เช่น ประสบการณ์การติดสารเสพติด ติดสุรา ประสบการณ์การใช้หรือถูกใช้กำลัง ความล้มเหลวหรือความผิดหวัง หรือปัญหาทางครอบครัว

อีกทั้ง กิจกรรมที่จัดขึ้นสามารถนำแนวคิดการบำบัดจากจิตวิทยามาใช้เพิ่มทุนหรือคุณลักษณะทางด้าน บวกของจิตได้ เช่น กิจกรรมที่ 4 และ 6 ที่นำการบำบัดมาใช้ เนื่องจากนักวิจัยและนักจิตวิทยาได้เห็นประโยชน์ ของการทำแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวกมาผสมผสานกับแนวคิดทางการบำบัดทางจิตวิทยาในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา (Warlick, Nelson, Krieshok, & Frey, 2018) ยกตัวอย่างเช่น พฤติกรรมบำบัดวิภาษวิธี หรือ Dialectical behavior therapy (DBT) คือ การบำบัดที่ช่วยให้บุคคลนั้นเผชิญหรือรับมือกับอารมณ์ที่ไม่มั่นคงหรืออารมณ์ รุนแรง รวมทั้งพฤติกรรมที่มีแนวโน้มเป็นภัยต่อตนเองและผู้อื่นอีกด้วย โดยมีเทคนิคที่หลากหลาย เช่น การเพิ่ม ทักษะ DEARMAN หรือ GIVE เทคนิค STOPP และการฝึกสติ (Mindfulness)

ไม่ว่ากิจกรรมที่ใช้ในโปรแกรมการแทรกแซงจะเน้นไปยังการจัดกิจกรรมหรือการบำบัด จุดประสงค์หลัก คือการเพิ่มทุนทางจิตทางบวกให้กับคนไร่บ้านที่มีความพร้อมทางร่างกายและทางจิตใจ เพื่อให้คนไร่บ้านได้มี รากฐานทางจิตใจที่มั่นคงยิ่งขึ้นและช่วยป้องกันการล้มคืนสู่ภาวะ ‘ไม่สนใจปัญหาหรือไม่รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลง’ หรือ ล้มคืนสู่ขั้นที่ 1 ขั้นเริ่มแรกของกระบวนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นภาวะการทิ้งตัว

ดังนั้น ตัวชี้วัดในขั้น 1.3 นี้ ได้แก่ ทุนทางจิตหรือทุนทางจิตเชิงบวก ประกอบไปด้วย 4 ด้านคือ ความหวัง การมองโลกในแง่ดี การรับรู้ความสามารถของตน และความยืดหยุ่นทางจิตใจ ซึ่งคนไร่บ้านจะถูกประเมิน 2 ครั้ง ครั้งแรกคือก่อนเข้ารับโปรแกรมการแทรกแซง และครั้งที่สองหลังรับโปรแกรมการแทรกแซง ตามรูปแบบของการ ทดสอบแบบก่อนและหลังการทดลอง (Pretest posttest design) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของโปรแกรมพัฒนา ทุนทางจิต และประเมินความแตกต่างของทุนทางจิตที่เพิ่มขึ้น (Difference scores) ซึ่งอาจเป็นเกณฑ์ชี้วัดความ พร้อมของทุนทางจิตแทนระดับคะแนนดิบ (Raw scores) ก็เป็นไปได้

เนื่องจากทุนทางจิตเป็นโครงสร้างทางจิตวิทยา (Psychological construct) ซึ่งเป็นคุณลักษณะหรือ ภาวะทางจิตใจภายในที่อาจไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง การใช้การรายงานตนเอง (Self-report) ถือเป็นรูปแบบ การวัดคุณลักษณะหรือภาวะทางจิตใจที่เหมาะสม จากมุมมองของนักวิจัยที่ใช้สมมุติฐานที่ว่า ผู้ตอบคำถามเป็นผู้ที่ รับรู้หรือเข้าใจภาวะจิตใจตนเองได้ดีกว่าผู้อื่นเพราะภาวะทางจิตเป็นสิ่งที่ผู้อื่นไม่สามารถจับต้องได้ ดังนั้น ทุนทาง

จิตที่เป็นตัวชี้วัดในขั้น 1.3 นี้จะใช้รูปแบบของการรายงานตนเอง ตาม The Psychological Capital Questionnaire หรือ PCQ-24 (Luthans, Avolio, Avey, & Norman, 2007) ที่ถูกใช้อย่างแพร่หลาย PCQ-24 ประกอบไปด้วย 24 ข้อคำถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ข้อคำถามต่อด้าน และยังมี PCQ-12 (Avey, Avolio, & Luthans, 2011) ที่เป็นฉบับสั้น ประกอบไปด้วย 12 ข้อ แบ่งออกเป็น 3 ข้อต่อด้าน เนื่องจาก PCQ-12 มีคุณสมบัติการวัดเชิงจิตวิทยาที่มีคุณภาพ และได้ถูกแปลหรือพัฒนาเพื่อใช้กับคนไทยในหลายประเทศ เช่น จีน เยอรมัน บราซิล รวมทั้งไทย ดังนั้น PCQ-12 จะถูกนำมาใช้ในการประเมินนี้ โดยคณะวิจัยจะดัดแปลงข้อคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มคนไร้บ้าน

1.4 การติดตามความพร้อมทางทุนทางจิต (Follow-ups) เป็นส่วนที่เกิดขึ้นไปพร้อมกับขั้นที่ 2 ขั้นเตรียมพร้อมงานที่จะอธิบายในส่วนต่อไป เนื่องด้วยการพัฒนาทุนทางจิตเป็นกระบวนการที่ควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คนไร้บ้านบางคนอาจจำเป็นต้องใช้เวลาพัฒนาคุณลักษณะทางบวกนานกว่าบางคน และกิจกรรมหรือการบำบัดบางอย่างจำเป็นต้องใช้เวลามากกว่า 1 ครั้ง โดยเฉพาะการบำบัดบาดแผลทางใจหรือการพัฒนาการควบคุมอารมณ์ที่ต้องใช้เวลาฝึกฝนและติดตาม เช่น การบำบัดแผลใจทางบวกบางเทคนิคสามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้น ได้แก่ ขั้น Deal ขั้น Feel ขั้น Heal ขั้น Seal ซึ่งสามารถออกแบบให้เป็น 1 ขั้นต่อ 1 สัปดาห์ขึ้นอยู่กับการความพร้อมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม อย่างไรก็ตาม กิจกรรมพัฒนาทุนทางจิตควรจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องในขั้นที่ 2 เพื่อช่วยให้คนไร้บ้านมีแรงกระตุ้นในการพัฒนาทักษะจนเดินหน้ากลับไปสู่ตลาดแรงงานได้ในที่สุด

6.3 ชั้นที่ 2 ชั้นเตรียมงาน

นิชาภัทร ไม้งาม

ก่อนเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Pre-Homelessness) คนไร้บ้านจำนวนมากประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ จากงานการศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้นของธานี ชัยวัฒน์ และคณะ (2561) พบว่า คนไร้บ้านหน้าใหม่หรือคนไร้บ้านที่ออกมาใช้ชีวิตนอกบ้านในช่วง 0-5 ปี มีสาเหตุการออกมาใช้ชีวิตนอกบ้านจากปัญหาทางเศรษฐกิจมากที่สุด คือร้อยละ 53.3% และคนไร้บ้านใน 3 พื้นที่ที่ทำการเก็บข้อมูล (พื้นที่สาธารณะ ศูนย์คนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู และบ้านอิมใจ) มีคนที่มีสาเหตุการไร้บ้านจากปัจจัยทางเศรษฐกิจมากกว่าปัจจัยอื่นโดยเปรียบเทียบ สำหรับสถานการณ์ปัญหาทางเศรษฐกิจที่เผชิญก่อนไร้บ้านมักจะอยู่ในช่วงเวลาที่ไม่มีงานทำหรือตกงานอย่างต่อเนื่องจนไม่สามารถหางานใหม่ได้ งานที่ทำอยู่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเข้าถึงที่พักอาศัยราคาถูกราคาถูกที่สุด รวมถึงการเป็นลูกจ้างรายวันหรือแรงงานนอกระบบที่ไม่มีหลักประกันในการทำงาน ทำให้เมื่อเกิดสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด เช่น ความเจ็บป่วย อุบัติเหตุระหว่างการ ทำงาน หรือการเลิกจ้างงานกระทันหัน ฯลฯ จะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดด้วย โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในช่วงวัยกลางคนหรือวัยเกษียณ การกลับคืนสู่ตลาดแรงงานใหม่อีกครั้งในช่วงเวลานั้น จึงทำได้ยากมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า งานส่วนใหญ่ที่คนไร้บ้านทำในอดีตกับงานในปัจจุบันที่คนไร้บ้านทำมีลักษณะไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ หนึ่ง เป็นงานรับจ้างรายวันหรือรายสัปดาห์ สอง เป็นงานที่มีรายได้ไม่แน่นอนและได้ค่าจ้างจำนวนน้อย สาม มักเป็นงานที่ไม่ต้องอาศัยความรู้หรือความชำนาญใด ๆ เป็นพิเศษ เช่น งานแม่บ้าน งานรักษาความปลอดภัย หรืองานในโรงงาน แต่มีบางงานที่อาศัยทักษะทางด้านช่างบ้าง เช่น ก่อสร้าง งานไม้ งานที่ต้องอาศัยความรู้เรื่องเครื่องยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้มาจากพฤติกรรมหรือลักษณะนิสัยของคนไร้บ้านเอง เช่น เมื่อไม่พอใจเจ้านายหรือเพื่อนร่วมงานก็ไม่ทนทำงานต่อยอมที่จะลาออกแล้วเปลี่ยนงานใหม่ จากปัจจัยทั้งหมดจึงเป็นสาเหตุประกอบกันที่ทำให้คนไร้บ้านไม่สามารถทำงานต่อเนื่องยาวนานไปได้อย่างสม่ำเสมอ งานที่ทำไม่มีความมั่นคง ขาดหลักประกันทางการเงินและสวัสดิการ ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานไม่แน่นแฟ้น ดังนั้นการกลับไปตั้งต้นใหม่ของคนไร้บ้านต้องอาศัยต้นทุนในหลายด้านที่มากกว่าคนอื่น ๆ ทั่วไป

คนไร้บ้านถือเป็นบุคคลที่มีทุนในแต่ละด้านจำกัดโดยเปรียบเทียบ ด้วยมีที่มาจากคนไร้บ้านและการไร้บ้าน ซึ่งเป็นภาวะที่เกิดขึ้นตามมา ในด้านทุนมนุษย์ คนไร้บ้านมักมีระดับการศึกษาไม่สูงนัก บางรายไม่เคยเรียนหนังสือ ทำให้ไม่มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ สำหรับความสามารถและความชำนาญเฉพาะเป็นสิ่งที่คนไร้บ้าน

จำนวนหนึ่งเท่านั้นที่มี ด้านทุนทางเศรษฐกิจ คนไร้บ้านทั้งหมดไม่มีเงินเก็บ บางรายมีเงินจำกัด บางรายไม่มีเงินเลย ซึ่งทำให้ไม่เพียงพอต่อการเริ่มต้นอาชีพด้วยตนเองทั้งในระหว่างที่หางานทำใหม่หรืออยู่ในยามฉุกเฉิน อีกทั้งคนไร้บ้านไม่มีสินทรัพย์ที่จะเป็นหลักค้ำประกันให้สามารถเข้าถึงการกู้ยืมเงินได้ ทางด้านทุนทางสังคม คนไร้บ้านมีเพื่อนหรือคนรู้จักอยู่จำนวนน้อยมากถ้าเปรียบเทียบกับคนทั่วไป ทำให้เมื่อเกิดปัญหา การสนับสนุนช่วยเหลือที่มาจากเครือข่ายและเพื่อนไม่กว้างขวาง ขาดที่พึ่งพิงยามจำเป็น ในด้านทุนทางการเมือง คนไร้บ้านหลายคนไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนเนื่องจากย้ายที่อยู่บ่อยครั้งทำให้บัตรหาย บางรายถูกคัดชื่อออกจากทะเบียนบ้านเพราะไม่ได้ติดต่อกับครอบครัว เมื่อเวลาผ่านไปนาน การจะทำบัตรใหม่ทำได้ยากเพราะขาดหลักฐานที่จะใช้ยืนยันตัวตน คนไร้บ้านจึงเข้าไม่ถึงสิทธิและสวัสดิการจากภาครัฐ เช่น บัตรสวัสดิการแห่งรัฐหรือบัตรคนจน สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า การเลือกตั้ง รวมไปถึงสิทธิอื่นตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้รวมไปถึงกรณีคนไร้บ้านที่ไม่เคยมีเลข 13 หลักด้วย ดังนั้นทำให้คนไร้บ้านจำเป็นต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ซึ่งเมื่อพิจารณาจากทุนมนุษย์ ทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนการเมืองร่วมกันแล้ว คนไร้บ้านไม่สามารถอาศัยทุนด้านใดด้านใดหนึ่งโดยเฉพาะเป็นปัจจัยหลักและปัจจัยเกื้อหนุน การพัฒนาศักยภาพสำหรับคนไร้บ้านเพื่อให้สามารถกลับมาลุกขึ้นยืน ตั้งหลัก และพร้อมที่จะกล่าวเดินไปข้างหน้าได้ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก

Philip Magano อดีตผู้อำนวยการบริหาร United States Interagency Council on Homeless เคยกล่าวว่า “สำหรับคนไร้บ้านสะพานที่เชื่อมระหว่างการแยกแยกทางสังคมกับการรวมกลุ่มทางสังคมคือ การทำงาน” (Erlenbusch, Stevens, Towson, and Watts, 2010) นั้นหมายความว่า การมีงานทำจะทำให้เขารู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สามารถลุกขึ้นยืน ตั้งหลัก และสามารถก้าวเดินออกจากภาวะการเป็นคนไร้บ้านได้อีกครั้งหนึ่ง ทุนมนุษย์ ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางสังคมได้รับการเติมเต็มจากการมีงานทำ คนไร้บ้านกลับไปรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง มีความภาคภูมิใจที่สามารถหารายได้ได้เอง มีเงินในการดำรงชีวิต เพื่อหาอาหารและที่พักอาศัย ใช้เดินทาง เก็บไว้รักษายามเจ็บป่วย มีเพื่อน มีสังคม ซึ่งทั้งหมดจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากการได้ทำงาน ประกอบกับการทำงานของ Homelesshub ที่ระบุว่า การทำงานถาวรจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างลูกจ้าง ในขณะที่มีการติดต่อกันในการทำงานด้วยการวางแผนงานในระยะยาว (Canadian Observatory on Homelessness, 2018)

ดังนั้นการมีงานทำจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งที่จะทำให้คนไร้บ้านสามารถหลุดพ้นจากภาวะการไร้บ้าน และองค์ประกอบที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีงานทำสำหรับคนไร้บ้านได้นั้นคือ การค้นหาสิ่งที่มีอยู่

ในตัวของพวกเขา เช่น ทักษะ ประสบการณ์ ความต้องการ ฯลฯ และความพร้อมทางอาชีพ เช่น ความตั้งใจและความสัมพันธ์ เพื่อช่วยเสริมสร้างและเพิ่มศักยภาพในการทำงานให้กับคนไร้บ้านได้อย่างเหมาะสม

ผลการศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น (2561) พบว่า ความต้องการสูงสุด ณ ปัจจุบันของคนไร้บ้านในพื้นที่สาธารณะและในสถานที่พักพิง อันดับแรกคือ การมีงานทำและรายได้เพียงพอ คิดเป็นครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมดหรือร้อยละ 50 สำหรับความคาดหวังว่าจะไร้บ้านไปอีกนานแค่ไหน พบว่า คนไร้บ้านคิดว่าจะไร้บ้านไปจนกว่าจะมีเงิน มีงาน หาที่พำนักได้ หรือกลับไปหาครอบครัว เป็นจำนวนมากที่สุดประมาณ 33.3% ซึ่งการมีเงิน มีงาน และหาที่พำนักได้แสดงถึงการที่คนไร้บ้านกลับไปยืนตั้งหลักในชีวิตและสามารถก้าวเดินด้วยตนเองได้ ดังนั้นสิ่งจำเป็นที่จะนำคนไร้บ้านไปสู่การมีงานทำและมีรายได้คือ การเพิ่มทักษะที่คนไร้บ้านยังขาด และเป็นทักษะที่ตลาดแรงงานมีความต้องการ หรือเป็นทักษะที่เหมาะสมกับลักษณะการดำเนินชีวิตของคนไร้บ้าน หรือเป็นงานที่สัมพันธ์กับความชอบความสนใจที่คนไร้บ้านมีอยู่แล้วแต่เดิม หรือเป็นการต่อยอดด้วยองค์ความรู้ใหม่จากสิ่งที่คุณไร้บ้านคุ้นเคย

กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้านจึงได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อประเมินความพร้อมของคนไร้บ้านก่อนที่จะกลับเข้าสู่การทำงานจริง (ดูภาพที่ 6.1 ประกอบ) การประเมินความพร้อมจะประกอบไปด้วย ขั้นตอนเตรียมความพร้อมกายใจซึ่งเป็นขั้นตอนแรก ในขั้นตอนนี้จะเริ่มต้นที่การตรวจสุขภาพกายจากแพทย์ การคัดกรองสุขภาพจิต (Screening) ด้วยแบบของกรมสุขภาพจิต เมื่อผ่านทุกขั้นตอนจะมาถึงการจัดกิจกรรมพัฒนาทุนทางจิตวิทยา (Psychological Capital; Psycap) ซึ่งเป็นกระบวนการสุดท้ายในขั้นที่ 1 เมื่อผ่านการประเมินจากผู้จัดกิจกรรมหรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับคนไร้บ้านแล้ว คนไร้บ้านจะเข้าสู่ขั้นที่ 2 คือ ขั้นตอนเตรียมความพร้อมงาน

ในส่วนของขั้นตอนเตรียมความพร้อมงานนี้ จะเน้นไปที่การประเมินคนไร้บ้านในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงาน โดยใช้แบบประเมิน 2 ชุดประกอบกัน ชุดที่หนึ่งคือ “แบบสอบถามทักษะ ประสบการณ์ ความต้องการส่วนบุคคลของคนไร้บ้าน” เพื่อให้ทราบประวัติของคนไร้บ้านบางส่วน ภูมิหลังด้านการทำงาน ความถนัด และความชอบของคนไร้บ้าน ด้วยการประเมินจากการพูดคุยสอบถามจากคนไร้บ้านเป็นหลักและมีการสังเกตร่วมด้วย ในขณะที่แบบชุดที่สองคือ “แบบประเมินความพร้อมทางอาชีพ” จะพิจารณามิติด้านความสัมพันธ์ เพื่อดูความสามารถในการอยู่ร่วมกันของคนไร้บ้านกับคนอื่น ๆ การเป็นผู้พูดและผู้ฟังในการสื่อสาร การมีเครือข่ายรวมไปถึงเพื่อนของคนไร้บ้าน และอีกมิติหนึ่งจะพิจารณาจากความตั้งใจของคนไร้บ้านที่อยากมีงาน ความสามารถในการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ถูก

กำหนดขึ้น เพราะการทำงานจริง คนไ้บ้านจะต้องเผชิญกับกฎระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับ ที่คนไ้บ้านจะต้องยอมรับ ปรับตัว และปฏิบัติตาม สำหรับการประเมินของแบบชุดที่สองจะเน้นที่การสังเกตคนไ้บ้านแบบรายบุคคลเป็นหลักและมีการสอบถามในบางข้อเพิ่มเติม

ระหว่างการประเมินคนไ้บ้านด้วยแบบทั้งสองชุดในขั้นเตรียมพร้อมงาน คนไ้บ้านจะยังคงเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทุนทางจิตวิทยา (Psychological Capital; Psycap) เป็นระยะควบคู่กัน เพื่อกระตุ้นให้คนไ้บ้านยังคงรู้สึกถึงศักยภาพด้านบวกของตนเอง ลดพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ มองเห็นอนาคตและยังคงมีเป้าหมายในชีวิตของตนเองต่อไป เมื่อผู้จัดกิจกรรมหรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับคนไ้บ้านประมวลผลการประเมินในด้านเตรียมความพร้อมงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะสามารถจัดลำดับชั้นลดหลั่น (tier) ของคนไ้บ้านออกมาได้ เพื่อส่งต่อคนไ้บ้านแต่ละกลุ่มเข้าสู่ขั้นตอนการเรียนรู้และฝึกอบรมที่เหมาะสม ใกล้เคียงกับความต้องการมากที่สุด ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายก่อนที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานหรือการจ้างงาน เช่น จำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมความรู้ทั่วไปและความรู้เฉพาะ หรือแคฝึกเข้ารับการฝึกอบรมความรู้เพียงด้านใดด้านหนึ่ง หรือมีความพร้อมเพียงพอ สามารถเข้าสู่การทำงานได้ โดยข้ามในส่วนของ การฝึกอบรมความรู้ทั่วไปและความรู้เฉพาะ

การจัดระดับชั้น (tier) ตามศักยภาพการเตรียมความพร้อมงานของคนไ้บ้าน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 (tier 1) คือ คนไ้บ้านที่มีความพร้อมที่จะสามารถออกไปทำงานได้ โดยไม่ต้องผ่านการฝึกอบรมใด ๆ (ทั้งนี้อาจจะเลือกเข้าฝึกอบรม ซึ่งขึ้นอยู่กับความสมัครใจที่อยากจะเสริมสร้างบางทักษะของตนเอง)

ระดับที่ 2 (tier 2) คือ คนไ้บ้านที่มีทักษะแล้วบางทักษะ แต่จำเป็นต้องเข้ารับการฝึกอบรมทักษะที่ยังขาดและเป็นทักษะที่จะช่วยส่งเสริมการประกอบอาชีพ หรือเป็นทักษะที่ตนเองสนใจ

ระดับที่ 3 (tier 3) คือ คนไ้บ้านที่ไม่มีทักษะใด ๆ มาก่อน จำเป็นจะต้องเข้ารับการฝึกอบรมทักษะความรู้ทั่วไปและทักษะความรู้เฉพาะ

6.4 แบบและคู่มือการวัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อมีงานทำของคนไร้บ้าน

อาจารย์ ดร.เจนนิเฟอร์ ชวโนวานิช และ นิชาภัทร ไม้งาม

การวัดความพร้อมในขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมพร้อมกายใจ

1. ความพร้อมทางกาย ประกอบไปด้วย 1 เครื่องมือ ประเมินด้วยแพทย์ที่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ดังนี้

สถานที่ตรวจ.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....

นายแพทย์/แพทย์หญิง .....

ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเวชกรรมเลขที่.....

ได้ตรวจร่างกาย นาย/นาง/นางสาว.....

(1) วัณโรคในระยะแพร่กระจายเชื้อ

เป็น   ไม่เป็น   ไม่สามารถระบุได้ เพราะ.....

(2) โรคเท้าช้างในระยะที่ปรากฏอาการเป็นที่รังเกียจแก่สังคม

เป็น   ไม่เป็น   ไม่สามารถระบุได้ เพราะ.....

(3) โรคติดยาเสพติดให้โทษ

เป็น   ไม่เป็น   ไม่สามารถระบุได้ เพราะ.....

(4) โรคพิษสุราเรื้อรัง

เป็น   ไม่เป็น   ไม่สามารถระบุได้ เพราะ.....

(5) โรคติดต่อร้ายแรงหรือโรคเรื้อรังที่ปรากฏอาการเด่นชัดหรือรุนแรง และเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ตามที่ ก.พ. กำหนด

เป็น   ไม่เป็น   ไม่สามารถระบุได้ เพราะ.....

สรุปความเห็นและข้อเสนอแนะของแพทย์

.....
.....

ลงชื่อ.....แพทย์ผู้ตรวจร่างกาย

2. ความพร้อมทางจิต ประกอบไปด้วย 2 ชุดเครื่องมือ ประเมินโดยเจ้าหน้าที่ผู้ผ่านการอบรมวิธีใช้เครื่องมือการประเมิน ชุดเครื่องมือได้แก่ 2.1 แบบคัดกรองโรคจิตเภท และ 2.2 แบบคัดกรองกลุ่มโรคซึมเศร้า ซึ่งแบบคัดกรองกลุ่มโรคซึมเศร้า มี 2 ตัวเลือก ได้แก่ (1) โรคซึมเศร้า 2Q 9Q 8Q และ (2) แบบสำรวจความกดดัน ความกังวล ความเครียดของตนเอง (Depression Anxiety Stress Scales: DASS)

ในกรณีที่คนไร้บ้านไม่ผ่านเกณฑ์ของแบบคัดกรองโรคจิตเภทหรือแบบคัดกรองกลุ่มโรคซึมเศร้า คนไร้บ้านจะเข้าสู่การประเมินรูปแบบวินิจัยคัดกรองโรคผิดปกติทางจิตที่ส่งผลให้บุคคลไม่สามารถทำงานได้ โดยนักจิตวิทยาที่มีใบประกอบการ

2.1 แบบคัดกรองโรคจิตเภท (เอกสารแบบคัดกรองโรคจิตปรากฏฉบับสมบูรณ์อยู่ในภาคผนวก ข ซึ่งประกอบไปด้วย ข้อคำถามแบบคัดคัดกรอง คู่มือการใช้ และการแปลผลและการให้คะแนน)

วิธีการให้คะแนน: ภายใน 1 เดือนจนถึงปัจจุบัน ผู้เข้ารับการประเมินมีอาการเหล่านี้หรือไม่ ถ้ามีอาการต้องมีอาการอย่างน้อย 6 เดือน และ อาการที่เกิดขึ้นต้องมีอาการติดต่อกัน 1 เดือน

	ข้อ	อาการที่พบเห็น	ไม่มี (0)	มี (1)
สัมภาษณ์คนในศูนย์ <small>(หมายเหตุ: หือคนใกล้ชิดที่ใช้เวลาอยู่ด้วย)</small>	1.	พูดเพ้อเจ้อ	☐	☐
	2.	แต่งกายที่มีลักษณะแปลกไม่เหมาะสม	☐	☐
	3.	ก้าวร้าว วุ่นวาย ทำร้ายผู้อื่น	☐	☐
	4.	แยกตัวเองออกจากสังคม ไม่สูงสิ่งกับใคร	☐	☐
	5.	หวาดระแวงโดยไม่มีเหตุผล	☐	☐
	6.	คิดว่าตนเองมีความสามารถพิเศษกว่าคนธรรมดา	☐	☐
	7.	หูแว่วหรือเห็นภาพหลอน	☐	☐
	8.	มีพฤติกรรมอื่น ๆ ที่ผิดปกติจากคนทั่วไป	☐	☐
สัมภาษณ์คนรับการประเมิน	9.	หวาดระแวงโดยไม่มีเหตุผล	☐	☐
	10.	คิดว่าตนเองมีความสามารถพิเศษกว่าคนธรรมดา	☐	☐
	11.	หูแว่วหรือเห็นภาพหลอน	☐	☐
รวม				

คะแนนตั้งแต่ 1 ขึ้นไป มีเกณฑ์เป็นโรคจิตเภท ส่งประเมินรูปแบบวินิจัย

2.2 แบบคัดกรองกลุ่มโรคซึมเศร้า

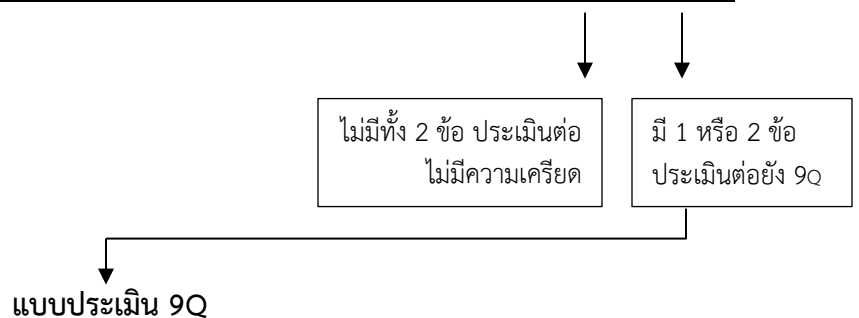
ตัวเลือกที่ 1: โรคซึมเศร้า 2Q 9Q 8Q

วิธีและข้อแนะนำโดยรวม

- ถามด้วยภาษาที่สอดคล้องกับท้องถิ่นหรือเหมาะสมกับผู้ตอบ
- ควรถามให้ได้คำตอบที่ละเอียด
- ถ้าไม่เข้าใจ ให้ถามซ้ำ ไม่ควรอธิบายขยายความเพิ่มเติม
- ผู้ประเมินกาเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับคำตอบของผู้ตอบ

แบบคัดกรอง 2Q

ข้อ	คำถาม	ไม่มี	มี
1.	ใน 2 สัปดาห์ที่ผ่านมาวันนี้ (สรรพนาม) รู้สึก หดหู่ เศร้า หรือท้อแท้สิ้นหวังหรือไม่	☐	☐
2.	ใน 2 สัปดาห์ที่ผ่านมาวันนี้ (สรรพนาม) รู้สึกเบื่อทำอะไรก็ไม่เพลิดเพลินหรือไม่	☐	☐

แบบประเมิน 9Q

ข้อ	ใน 2 สัปดาห์ที่ผ่านมาจนถึงวันนี้ (สรรพนาม) มีอาการเหล่านี้หรือไม่?	ไม่มี เลย	มี						คะแนน รวม*
			ความรุนแรง			ความถี่			
			น้อย	ปานกลาง	มาก	นานๆครั้ง	บ่อย	เกือบทุกวัน	
1.	ไม่สบายใจ เเซ็ง ทุกข์ใจ เศร้า ท้อแท้ ซึม หงอย	0	1	2	3	1	2	3	
2.	เบื่อ ไม่อยากพูดไม่อยากทำหรือทำอะไรก็ไม่ สนุกเพลิดเพลินเหมือนเดิม	0	1	2	3	1	2	3	
3.	หลับยาก หลับๆ ตื่นๆ หรือหลับมากไป	0	1	2	3	1	2	3	
4.	อยู่เฉยๆ ไม่ได้ทำอะไรรู้สึกเหนื่อยใจ ไม่มีแรง	0	1	2	3	1	2	3	
5.	เบื่ออาหาร หรือกินมากเกินไป	0	1	2	3	1	2	3	
6.	รู้สึกแย่กับตนเอง หรือรู้สึกว่าตนเองล้มเหลว หรือรู้สึกว่าตัวเองเป็นภาระกับครอบครัวและ คนอื่น	0	1	2	3	1	2	3	
7.	เวลาที่ทำกิจกรรมอะไรไม่สามารถตั้งใจกับสิ่งที่ ทำได้นาน	0	1	2	3	1	2	3	
8.	ความคิด การพูด การเคลื่อนไหวช้าลงกว่าเดิม หรือมีความรู้สึกกระวนกระวาย ไม่สามารถอยู่ นิ่งได้	0	1	2	3	1	2	3	
9.	คิดไม่อยากมีชีวิตอยู่หรืออยากทำร้ายตนเอง	0	1	2	3	1	2	3	
คะแนนรวม									

*วิธีคิดคะแนนรวม = ความรุนแรง x ความถี่

การแปลผลคะแนนรวม: <7 คะแนน = ไม่มีอาการซึมเศร้า หรือมีอาการซึมเศร้าระดับน้อยมาก

7-12 คะแนน	=	มีอาการซึมเศร้า ระดับน้อย
13-17 คะแนน	=	มีอาการซึมเศร้า ระดับปานกลาง
≥ 18 คะแนน	=	มีอาการซึมเศร้า ระดับรุนแรง

แบบประเมิน 8Q

แบบประเมิน 8Q

ในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมา รวมถึงตอนนี้ ..... (ยกเว้นข้อ 8 ระยะเวลาคือ ในตลอดชีวิตที่ผ่านมา)

ข้อ	คำถาม	ไม่มี	มี
1.	คิดอยากตาย หรือคิดว่าตายไปจะดีกว่า	0	1
2.	อยากทำร้ายตัวเอง หรือทำให้ตัวเองบาดเจ็บ	0	2
3.	คิดเกี่ยวกับการฆ่าตัวตาย (ถ้าตอบว่าคิดเกี่ยวกับการฆ่าตัวตายให้ถามต่อ)...	0	6
	... และ (สรรพนาม) สามารถควบคุมความอยากฆ่าตัวตายที่คิดอยู่นั้นได้หรือไม่ หรือบอกได้ไหมว่าจะไม่ทำตามความคิดนั้นในขณะนี้	ได้ 0	ไม่ได้ 8
4.	มีแผนการที่จะฆ่าตัวตาย	0	8
5.	ได้เตรียมการที่จะทำร้ายตนเอง หรือเตรียมการจะฆ่าตัวตาย โดยตั้งใจว่าจะให้ตายจริงๆ	0	9
6.	ได้ทำให้ตนเองบาดเจ็บแต่ไม่ตั้งใจที่จะทำให้เสียชีวิต	0	4
7.	ได้พยายามฆ่าตัวตายโดยคาดหวัง/ตั้งใจที่จะให้ตาย	0	10
8.	ตลอดชีวิตที่ผ่านมา (สรรพนาม) เคยพยายามฆ่าตัวตาย	0	4
คะแนนรวม			

การแปลผลคะแนนรวม: 0 = ไม่มีแนวโน้มฆ่าตัวตายในปัจจุบัน
 1-8 = มีแนวโน้มที่จะฆ่าตัวตายในปัจจุบัน ระดับน้อย
 9-16 = มีแนวโน้มที่จะฆ่าตัวตายในปัจจุบัน ระดับปานกลาง
 ≥17 = มีแนวโน้มที่จะฆ่าตัวตายในปัจจุบัน ระดับรุนแรง

ตัวเลือกที่ 2: แบบสำรวจความกดดัน ความกังวล ความเครียดของตนเอง (Depression Anxiety Stress Scales: DASS)

ใน 1 อาทิตย์ที่ผ่านมา รวมถึงตอนนี้ คุณมีความรู้สึกต่างๆ เหล่านี้มากหรือน้อยขนาดไหน

- 0 = ไม่ตรงกับฉันเลย   1 = ตรงกับฉันบ้าง หรือเกิดขึ้นเป็นบางครั้ง
 2 = ตรงกับฉัน หรือเกิดขึ้นบ่อย   3 = ตรงกับฉันมาก หรือเกิดขึ้นบ่อยมากที่สุด

ข้อ	คำถาม	0	1	2	3
1.	ฉันรู้สึกยากที่จะสงบจิตใจลง				
2.	ฉันรู้สึกปากแห้งคอแห้ง				
3.	ฉันแทบไม่รู้สึกอะไรใดๆ เลย				
4.	ฉันมีอาการหายใจผิดปกติ (เช่น หายใจเร็วเกินเหตุ หายใจไม่ทันแม้ว่าจะไม่ได้ออกกำลังกาย)				
5.	ฉันพบว่ามันยากที่จะคิดริเริ่มทำอะไรสักอย่าง				
6.	ฉันมีแนวโน้มที่จะตอบสนองเกินเหตุต่อสถานการณ์				
7.	ฉันรู้สึกว่าร่างกายบางส่วนสั่นผิดปกติ (เช่น มือสั่น)				
8.	ฉันรู้สึกเสียพลังงานไปมากกับการวิตกกังวล				
9.	ฉันรู้สึกกังวลกับเหตุการณ์ที่อาจทำให้ฉันรู้สึกตื่นกลัวและกระทำการบางอย่างที่น่าอับอาย				
10.	ฉันรู้สึกไม่มีเป้าหมายในชีวิต				
11.	ฉันรู้สึกกระวนกระวายใจ				
12.	ฉันรู้สึกยากที่จะผ่อนคลายตัวเอง				
13.	ฉันรู้สึกจิตใจเหงาหงอยเศร้าซึม				
14.	ฉันรู้สึกทนไม่ได้เวลาทำอะไรมาขัดขวางสิ่งที่ฉันกำลังทำอยู่				
15.	ฉันรู้สึกคล้ายจะมีอาการตื่นตระหนก				
16.	ฉันรู้สึกไม่มีความกระตือรือร้นต่อสิ่งใด				
17.	ฉันรู้สึกเป็นคนไม่มีคุณค่า				
18.	ฉันรู้สึกค่อนข้างเฉื่อยง่าย				

19.	ฉันรับรู้ว่าการทำงานของหัวใจแม่ในตอนที่ยังไม่ได้แข็งแรง (เช่นรู้สึกหัวใจเต้นเร็วขึ้นหรือเต้นไม่เป็นจังหวะ)				
20.	ฉันรู้สึกกลัวโดยไม่มีเหตุผล				
21.	ฉันรู้สึกว่าชีวิตไม่มีความหมาย				
คะแนนรวม					

การแปลผลคะแนนรวม:

	ความซึมเศร้า	ความวิตกกังวล	ความเครียด
ปกติ (Normal)	0 - 4	0 - 3	0 - 7
ระดับต่ำ (Mild)	5 - 6	4 - 5	8 - 9
ระดับปานกลาง (Moderate)	7 - 10	6 - 7	10 - 12
ระดับรุนแรง (Severe)	11 - 13	8 - 9	13 - 16
ระดับรุนแรงที่สุด (Extremely Severe)	14 +	10 +	17

3. ความพร้อมทางต้นทุนทางจิต ประกอบไปด้วย 1 มาตรวัดดัดแปลงมาจาก PCQ-12 หรือ แบบวัดต้นทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก ซึ่งมีทั้งหมด 12 ข้อ ประเมินโดยการถามของเจ้าหน้าที่หรือคนไ้บ้านสามารถตอบได้โดยตนเอง หากมีทักษะในการอ่าน

1 = ไม่ตรงกับฉัน/ไม่เห็นด้วย

2 = ไม่แน่ใจ

3 = ตรงกับฉัน/เห็นด้วย

ข้อ	คำถาม	1	2	3
1.	ถ้าฉันพบว่าฉันกำลังติดขัด ฉันสามารถนึกถึงวิธีที่สามารถออกจากการติดขัดนี้ได้หลายวิธี			
2.	ในตอนนี้ ฉันมองตัวเองว่าค่อนข้างประสบความสำเร็จ			
3.	ฉันสามารถนึกถึงวิธีที่ทำให้ฉันไปยังเป้าหมายปัจจุบันได้หลายวิธี			
4.	ฉันกำลังรอคอยชีวิตที่อยู่ข้างหน้าฉัน			
5.	อนาคตอะไรดี ๆ หลายอย่างที่กำลังจะเกิดขึ้นกับฉัน			
6.	โดยรวมแล้ว ฉันคาดหวังว่าจะมีเรื่องดีเกิดขึ้นกับฉันมากกว่าเรื่องแย่ ๆ			
7.	บางครั้ง ฉันสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าฉันต้องการจะทำมันหรือไม่ก็ตาม			
8.	เมื่อฉันอยู่ในสถานการณ์ยากลำบาก ฉันมักสามารถนำตัวเองออกมาได้			
9.	ฉันรู้สึกไม่เป็นไรถ้ามีคนอื่นไม่ชอบฉัน			
10.	ฉันมั่นใจว่าฉันสามารถจัดการกับเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ			
11.	ฉันสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ได้ถ้าฉันลงทุนลงแรงอย่างเพียงพอ			
12.	ฉันสามารถสงบสติอารมณ์ได้เมื่อเผชิญหน้าต่อเรื่องยากลำบากเพราะฉันมีความสามารถในการเผชิญปัญหาเป็นที่พึง			
คะแนนรวม				

กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการทำงานทำของคนไ้บ้านได้พัฒนาขึ้น โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้คนไ้บ้านมีศักยภาพ สามารถที่จะช่วยเหลือและยืนหยัดด้วยตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีงานทำและเข้าสู่ตลาดแรงงาน การออกแบบคำถามวัดความพร้อมจึงคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐาน อย่างทักษะความรู้ ความถนัด ความชำนาญ ประสบการณ์ และความต้องการที่คนไ้บ้านแต่ละคนมี ซึ่งจะนำแบบสอบถามทักษะ

ประสบการณ์ ความต้องการส่วนบุคคลของคนไร่บ้าน มาใช้ในการค้นหาสิ่งจำเป็นที่คนไร่บ้านยังขาด เช่น ทักษะความรู้ทั่วไป หรือทักษะองค์ความรู้เฉพาะ เพื่อมาตอบโจทย์กับความต้องการของตลาดแรงงานในปัจจุบัน พฤติกรรมบางประการที่คนไร่บ้านมีและเป็นอุปสรรคในการทำงาน ความสามารถในการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่น หรือการยอมรับและปฏิบัติตามในกฎกติกา

แบบวัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อมีงานทำของคนไร้บ้าน ในขั้นที่ 2 เตรียมพร้อมงาน

แบบชุดที่ 1 แบบสอบถามทักษะ ประสบการณ์ ความต้องการส่วนบุคคลของคนไร้บ้าน

คำถามในแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน จำนวน 14 คำถาม และในช่วงต้นจะมีคำถามส่วนบุคคล จำนวน 10 คำถาม รวมเป็น 24 คำถาม แบ่งออกเป็น

คำถามเบื้องต้น จำนวน 10 คำถาม

เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของคนไร้บ้าน เช่น ชื่อ อายุ เพศ การมีบัตรประชาชน ความพิการ โรคประจำตัว เป็นต้น คนไร้บ้านต้องเป็นผู้ให้ข้อมูลในส่วนนี้ จึงใช้วิธีการสอบถามพูดคุย

คำถามในแบบสอบถาม จำนวน 14 คำถาม

ส่วนที่ 1: ด้านทักษะ เช่น การถามระดับการศึกษาสูงสุด การอ่านออกเขียนได้ ซึ่งเป็นความรู้จากระบบการศึกษาในโรงเรียนที่จัดให้ และคำถามถึงทักษะจากภายนอก ที่ได้รับมา เช่น ความรู้เรื่องช่าง ทักษะเฉพาะทาง เป็นต้น ซึ่งคนไร้บ้านจะเป็นผู้ตอบคำถาม

ส่วนที่ 2: ด้านประสบการณ์ เป็นสอบถามคนไร้บ้านแล้วประเมินโดยผู้จัดกิจกรรมหรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับคนไร้บ้าน เช่น เจ้าหน้าที่ในศูนย์พักพิง หรือพี่เลี้ยงที่ทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพให้กับคนไร้บ้าน คำถามจะดูประสบการณ์การทำงานในอดีต รวมถึงการใช้ทักษะเฉพาะและการฝึกอบรม ของคนไร้บ้าน

ส่วนที่ 3 ด้านความต้องการ เป็นการสอบถามสิ่งที่อยากได้และมุมมอง และความคิดเห็นของคนไร้บ้าน โดยใช้วิธีการสอบถามและการประเมินจากผู้จัดกิจกรรมหรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับคนไร้บ้านเหมือนกันกับใน 2 ส่วนแรก

คำตอบที่ได้สำหรับคำถามในแบบสอบถามชุดนี้จะมาจากการพูดคุยสอบถามทั้งหมด

แบบสอบถามทักษะ ประสพการณ์ ความต้องการส่วนบุคคลของคนไร้บ้าน

ข้อมูลส่วนบุคคล (มาจากการสอบถาม)

1. ชื่อ.....
2. เพศ หญิง ชาย ทางเลือก
3. อายุ.....ปี
4. มีบัตรประชาชนหรือไม่ มี ไม่มี
5. มีเอกสารทางราชการอื่น เช่น สำเนาทะเบียนบ้าน สูติบัตร หรือไม่
 มี เช่น .....
 ไม่มี
6. มีโรคประจำตัวหรือโรคติดต่อหรือไม่
 มี คือโรค.....
 ไม่มี
7. ความพิการหรือความผิดปกติทางร่างกาย
 ไม่มี
 มี บริเวณ..... มีผลต่อการทำงานหรือไม่ มี ไม่มี
8. มีชื่ออยู่ในทะเบียนประวัติอาชญากรหรือไม่
 มีชื่ออยู่ในทะเบียน ไม่เคยมีชื่ออยู่
 เคยมีชื่ออยู่ แต่ปัจจุบันไม่ทราบเพราะไม่ได้ตรวจสอบ
 เคยมีชื่ออยู่ แต่ปัจจุบันไม่มีชื่ออยู่แล้ว
9. กรณีที่เป็นเพศชาย เคยผ่านการเกณฑ์ทหารหรือเรียนรักษาดินแดน (ร.ด.) มาแล้ว
 ใช่ ไม่ใช่
10. ตอนนี้มีงานทำหรือไม่
 มีงานทำ ไม่มีงานทำ

ส่วนที่ 1 : ด้านทักษะ (มาจากการสอบถาม)

1. การศึกษาที่จบสูงสุดคือ ชั้น.....
2. ระดับความสามารถในการอ่านออกเขียนของท่านได้เป็นอย่างไร
  - [ ] สามารถอ่านออกเขียนได้คล่อง
  - [ ] สามารถอ่านออกเขียนได้บ้าง
  - [ ] ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้
3. ความสามารถในการใช้สื่อออนไลน์และเทคโนโลยี เช่น Line Facebook Google Youtube เป็นต้น ของท่านเป็นอย่างไร
  - [ ] สามารถใช้งานได้คล่อง
  - [ ] สามารถใช้งานได้บ้าง
  - [ ] ไม่สามารถใช้งานได้
4. ท่านมีความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษในระดับใด
  - [ ] สามารถสื่อสารได้ดี
  - [ ] พอจะสื่อสารได้บ้าง
  - [ ] ไม่สามารถสื่อสารได้เลย
5. ท่านมีความสามารถในการคิดคำนวณ เช่น บวก ลบ คูณ หาร ในระดับใด
  - [ ] สามารถคิดคำนวณได้คล่อง
  - [ ] สามารถคิดคำนวณได้บ้าง
  - [ ] ไม่สามารถคิดคำนวณได้
6. ท่านมีทักษะเฉพาะหรือมีความรู้ความชำนาญอะไรบ้าง
  - [ ] งานไม้
  - [ ] งานปูน
  - [ ] งานเชื่อม
  - [ ] งานไฟฟ้า

☐ งานประปา	☐ งานซ่อมและติดตั้งแอร์
☐ งานเครื่องยนต์และเบรก	☐ งานตัดเย็บเสื้อผ้า
☐ งานทำความสะอาด	☐ งานล้างรถ
☐ งานทำขนม	☐ งานทำอาหาร
☐ งานจัดดอกไม้	☐ งานทำสวน
☐ งานรักษาความปลอดภัย	☐ งานคอมพิวเตอร์
☐ งานพิมพ์ดีด	☐ งานแยกประเภทขยะ
☐ งานขับรถ	☐ งานขนส่ง
☐ งานบัญชีและธุรการ	☐ งานพนักงานเก็บเงิน
☐ งานเลี้ยงเด็ก	☐ งานดูแลคนชรา
☐ งานเล่นดนตรี	☐ งานประมง
☐ งานบริการในโรงแรม	☐ งานทำผม ตัดผม งานบริการเสริมสวย งานในร้านทำผม
☐ งานการเกษตร คือ.....	
☐ งานอื่น โปรดระบุ.....	
☐ ไม่มี	

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

ส่วนที่ 2 : ประสบการณ์ (มาจากการสอบถาม)

7. ท่านเคยทำงานที่ใช้ความรู้เฉพาะ เช่น งานช่าง การใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่คนทั่วไปไม่สามารถใช้ได้หรือไม่

[ ] เคย ทักษะนั้น คือ..... ใช้มานาน.....ปี

[ ] ไม่เคย

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

8. ท่านเคยผ่านการทำงานอะไรมาบ้าง (เรียงลำดับจากอาชีพสุดท้ายเป็นต้นไป)

1) งาน/อาชีพ..... ตำแหน่ง..... ระยะเวลา.....

2) งาน/อาชีพ..... ตำแหน่ง..... ระยะเวลา.....

3) งาน/อาชีพ..... ตำแหน่ง..... ระยะเวลา.....

4) งาน/อาชีพ..... ตำแหน่ง..... ระยะเวลา.....

5) งาน/อาชีพ..... ตำแหน่ง..... ระยะเวลา.....

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

9. ท่านเคยเข้ารับการฝึกอบรมทักษะวิชาชีพจากกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน หรือศูนย์ฝึกอาชีพ กรุงเทพมหานคร หรือหน่วยงานอื่นทั้งของรัฐและเอกชนหรือไม่

[ ] เคยเข้ารับการฝึกอบรม [ ] ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

10. ท่านเคยทำงานที่มีระบบประกันสังคมมาก่อนหรือไม่

[ ] เคย [ ] ไม่เคย

ส่วนที่ 3 : ความต้องการ (มาจากการสอบถาม)

11. ท่านชอบทำงานแบบไหน

- [ ] งานที่มีนายจ้าง ทำงานคนเดียว
- [ ] งานที่มีนายจ้าง ทำงานเป็นกลุ่ม
- [ ] งานที่ไม่มีนายจ้าง ทำงานคนเดียว
- [ ] งานที่ไม่มีนายจ้าง ทำงานเป็นกลุ่ม

12. งานที่ท่านต้องการทำมากที่สุด 3 งานแรกคือ

- (1).....
- (2).....
- (3).....

13. ท่านคิดว่าสิ่งที่จำเป็นสำหรับการทำงานหรือการได้งานมีอะไรบ้าง

- (1).....
- (2).....
- (3).....

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....
.....

14. ท่านคิดว่างานมีข้อดีอะไรบ้าง

- (1).....
- (2).....
- (3).....

และงานมีข้อเสียอะไรบ้าง

- (1).....
- (2).....
- (3).....

แบบชุดที่ 2 แบบประเมินความพร้อม

คำถามในแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน จำนวน 10 คำถาม เป็นคำถามเรื่องความสัมพันธ์จำนวน 5 คำถาม และเป็นคำถามเกี่ยวกับความตั้งใจอีกจำนวน 5 คำถาม ดังนี้

ส่วนที่ 1 : ความสัมพันธ์ จะพิจารณาจากการพูดคุยติดต่อสื่อสาร การรู้จักปฏิสัมพันธ์กับคนทั่วไป และความเป็นมิตร ซึ่งมีความสำคัญในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม

ส่วนที่ 2 : ความตั้งใจ จะพิจารณาความพร้อมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้หรือตกลงร่วมกัน ความกระตือรือร้น ที่อยากจะมีงานทำ ความพร้อมในการลงมือ การมีส่วนร่วม

คำตอบในคำถามส่วนนี้จะมาจากการสังเกตและติดตามพฤติกรรมของคนไร้บ้านอย่างใกล้ชิด และทำการพิจารณาประเมินผลความพร้อมที่จะสามารถมีงานทำได้ของคนไร้บ้าน โดยผู้จัดกิจกรรมหรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับคนไร้บ้าน

แบบประเมินความพร้อม

ส่วนที่ 1 : ความสัมพันธ์ (มาจากการสังเกตเป็นหลัก)

1. มีเพื่อนที่ไม่/ใช่คนไร้บ้านหรือไม่

[ ] มี จำนวน.....คน

[ ] ไม่มี

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

.....

2. มีประวัติการทะเลาะเบาะแว้งหรือมีปัญหากับผู้อื่นหรือไม่

[ ] เคย [ ] ไม่เคย

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

.....

3. มีเพื่อนหลายกลุ่ม และรู้จักผู้คนจำนวนมาก

ใช่   ไม่ใช่

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

.....

4. มีความสามารถในการพูดให้เข้าใจได้ เช่น บอกเล่าเรื่อง ถามคำถามที่ชัดเจน กล้าที่จะบอกกล่าว ฯลฯ

ได้   ไม่ได้

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

.....

5. มีความสามารถในการฟัง เช่น จับประเด็น ตอบตรงคำถาม ปฏิบัติได้ตามคำสั่ง ฯลฯ

ได้   ไม่ได้

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2 : ความตั้งใจ (มาจากการสังเกตเป็นหลัก)

6. สามารถปฏิบัติตามคำสั่งหรือกฎระเบียบ

ได้   ไม่ได้

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....
.....
.....

7. พยายามออกไปหางานทำหรือของงานทำกับทางศูนย์

ใช่   ไม่ใช่

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....
.....
.....

8. ไม่มีงานทำมาแล้ว 1 ปี ขึ้นไป

ใช่   ไม่ใช่

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....
.....
.....

9. สามารถจ่ายค่าน้ำค่าไฟภายในศูนย์อย่างตรงเวลา

ทำได้   ทำไม่ได้

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....
.....

.....

10. มักจะลงมือปฏิบัติจริง และไม่รีรอหรือนิ่งเฉย

[ ] ใช่   [ ] ไม่ใช่

รายละเอียดเพิ่มเติม

.....

.....

สุดท้ายแล้วองค์ประกอบในแต่ละส่วนของแบบทั้ง 2 ชุด จะนำมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อประเมินความพร้อมของคนรับบ้านที่จะกลับไปมีงานทำ ในส่วนคนที่ไม่ผ่านเกณฑ์จะเข้าสู่ขั้นตอนการฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพตามรูปแบบที่ได้จัดเตรียมไว้ เพื่อให้มีความกล้าหาญ พร้อมทั้งก้าวไปข้างหน้าด้วยตนเอง และรู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

คู่มือการวัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อมีงานทำของคนไร้บ้าน ในขั้นที่ 2 เตรียมพร้อมงาน

ใช้ในการอธิบายเพิ่มเติมเพื่อประกอบการทำความเข้าใจคำถามในแต่ละข้อของแบบสอบถามว่าต้องการวัดอะไรบ้าง วัดอย่างไร เกณฑ์สำหรับการประเมิน การให้คะแนน และพิจารณาความพร้อมของคนไร้บ้านรายบุคคลเป็นอย่างไร

คู่มือแบบชุดที่ 1 แบบสอบถามทักษะ ประสบการณ์ ความต้องการส่วนบุคคลของคนไร้บ้าน

ข้อ 1 ถามการศึกษาสูงสุด เป็นการถามเพื่อพิจารณาประกอบการสมัครงาน ที่จะระบุคุณสมบัติเรื่องระดับการศึกษาไว้ ถ้าไม่ถึงเกณฑ์ อาจจะพิจารณาให้เข้ารับการศึกษาค่ะ

ข้อ 2 การอ่านออกเขียนได้ หมายถึง ความสามารถในการเขียนภาษาไทยอย่างถูกต้องและอ่านภาษาไทยได้ ซึ่งอย่างน้อยคือการเขียนและอ่านประโยคแบบง่ายติดต่อกันได้สามประโยคขึ้นไป และประโยคที่จะให้คนไร้บ้านทดสอบเขียนและอ่านต้องมีความเหมือนกันในคนไร้บ้านทุกคน เช่น การยกข้อความจากข่าวหนังสือพิมพ์ หรือเอกสารรับสมัครงาน เป็นต้น ถ้าสามารถเขียนและอ่านได้ถูกต้องทุกคำ แสดงว่า สามารถอ่านออกเขียนได้คล่อง ถ้ามีคำที่ผิดบ้างทั้งการอ่านและการเขียน แสดงว่า สามารถอ่านออกเขียนได้บ้าง แต่ถ้าไม่สามารถเขียนและอ่านได้ หรือในการเขียนและการอ่าน เขียนและอ่านผิดหมดทุกคำ แสดงว่า ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ **เกณฑ์การให้คะแนน** สามารถอ่านออกเขียนได้คล่อง คิดเป็น 2 คะแนน สามารถอ่านออกเขียนได้บ้าง คิดเป็น 1 คะแนน ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ คิดเป็น 0 คะแนน

ข้อ 3 ความสามารถในการใช้สื่อออนไลน์และเทคโนโลยี หมายถึง สามารถเข้าไปค้นหาข้อมูล พูดคุยติดต่อสื่อสาร หรือสามารถใช้งานตามหน้าที่ที่เทคโนโลยีนั้นมีความสามารถในการใช้งานได้คล่อง คือ เข้าไปใช้งานสื่อออนไลน์และเทคโนโลยีนั้นในทุกวันหรือเกือบทุกวัน และสามารถใช้งานสื่อออนไลน์และเทคโนโลยีได้อย่างน้อย 3 โปรแกรม ความสามารถใช้งานได้บ้าง คือเข้าไปใช้งานสื่อออนไลน์และเทคโนโลยีบ้าง ไม่บ่อยในทุกวัน และสามารถใช้งานสื่อออนไลน์และเทคโนโลยีได้ 1-2 โปรแกรม การไม่สามารถใช้งานได้ คือ ไม่เคยใช้งานมาก่อน หรือใช้งานไม่เป็น **เกณฑ์การให้คะแนน** สามารถใช้งานได้คล่อง คิดเป็น 2 คะแนน สามารถใช้งานได้บ้าง คิดเป็น 1 คะแนน ไม่สามารถใช้งานได้ คิดเป็น 0 คะแนน

ข้อ 4 การสื่อสารภาษาอังกฤษได้ คือ สามารถสนทนาตอบโต้ด้วยภาษาอังกฤษ การถามตอบ การพูดคุยในชีวิตประจำวัน

ถ้าสามารถสนทนาได้มากกว่าการตอบกลับด้วยคำสั้น ๆ เช่น Yes No OK หรือคำว่า Thank you และสามารถสนทนาโต้ตอบในเรื่องเดียวกันเป็นประโยคยาว ๆ จากการถามคำถามเหมือนกัน จำนวน 3 คำถาม หรือสามารถเล่าเรื่องราวในชีวิตตนเองเป็นภาษาอังกฤษได้ ถือว่าสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้คล่อง ถ้าสามารถสนทนาได้มากกว่าการตอบกลับด้วยคำสั้น ๆ เช่น Yes No OK หรือคำว่า Thank you และสามารถสนทนาโต้ตอบในเรื่องเดียวกันเป็นประโยคสั้น ๆ จากการถามคำถามเหมือนกัน จำนวน 3 คำถาม ถือว่าสื่อสารได้บ้าง

ใช้เกณฑ์การพิจารณาเช่นเดียวกับข้อ 2 เกณฑ์การให้คะแนน สามารถสื่อสารได้คล่อง คิดเป็น 2 คะแนน สามารถสื่อสารได้บ้าง คิดเป็น 1 คะแนน ไม่สามารถสื่อสารได้ คิดเป็น 0 คะแนน

ข้อ 5 ความสามารถในการคิดคำนวณ เช่น บวก ลบ คูณ หาร ได้อย่างถูกต้อง ถ้าสามารถคิดคำนวณโจทย์คณิตศาสตร์จำนวน 10 ข้อ ได้อย่างถูกต้องทุกข้อ ถือว่าสามารถคิดคำนวณได้คล่อง ถ้าสามารถคิดคำนวณโจทย์คณิตศาสตร์จำนวน 10 ข้อ ได้ถูกต้องตั้งแต่ 4 ข้อขึ้นไป ถือว่าสามารถคิดคำนวณได้บ้าง แต่ถ้าทำผิดพลาดทั้ง 10 ข้อ หรือถูกเพียง 3 ข้อ ให้ถือว่าไม่สามารถคิดคำนวณได้

ใช้เกณฑ์การพิจารณาเช่นเดียวกับข้อ 2 เกณฑ์การให้คะแนน สามารถคิดคำนวณได้คล่อง คิดเป็น 2 คะแนน สามารถคิดคำนวณได้บ้าง คิดเป็น 1 คะแนน ไม่สามารถคิดคำนวณได้ คิดเป็น 0 คะแนน

ข้อ 6 ถามถึงทักษะเฉพาะและความรู้ความชำนาญ เพื่อนำมาพิจารณางานหรืออาชีพที่เหมาะสมกับคนไร้บ้านคนนี้ และการเข้ารับการฝึกอบรม

ข้อ 7 ถามประสบการณ์การทำงานที่เคยใช้ความรู้เฉพาะ เพื่อนำมาพิจารณางานหรืออาชีพที่เหมาะสมกับคนไร้บ้านคนนี้ และการเข้ารับการฝึกอบรม

ข้อ 8 ถามประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา เพื่อนำมาพิจารณางานหรืออาชีพที่เหมาะสมกับคนไร้บ้านคนนี้ และการเข้ารับการฝึกอบรม

ข้อ 9 ถามประสบการณ์การเข้ารับการฝึกอบรม เพื่อนำมาพิจารณางานหรืออาชีพที่เหมาะสมกับคนไร้บ้านคนนี้ และการเข้ารับการฝึกอบรม

ข้อ 10 ถามประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา เพื่อนำมาพิจารณางานหรืออาชีพที่เหมาะสมกับคนไร้บ้านคนนี้ และการเข้ารับการฝึกอบรม

ข้อ 11 ถามลักษณะงานที่ชอบ เพื่อนำมาพิจารณางานหรืออาชีพที่เหมาะสมกับคนไร้บ้านคนนี้ และการเข้ารับ
บริการฝึกอบรม

ข้อ 12 ถามงานที่ต้องการทำ เพื่อนำมาพิจารณางานหรืออาชีพที่เหมาะสมกับคนไร้บ้านคนนี้ และการเข้ารับ
การฝึกอบรม

ข้อ 13 ถามสิ่งจำเป็นสำหรับการทำงานหรือได้งาน เพื่อนำมาพิจารณาการสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือ
ในสิ่งที่คนไร้บ้านยังขาด

ข้อ 14 ถามข้อดี ข้อเสีย ของงาน เพื่อประเมินความต้องการที่จะไปทำงาน ซึ่งถ้ามีมุมมองข้อดีมากกว่า
ข้อเสีย ก็อาจจะพิจารณาได้ว่ามีความต้องการไปทำงาน มีงานทำ ที่มากกว่า

คู่มือแบบชุดที่ 2 แบบประเมินความพร้อม

ข้อ 1 ถามถึงการมีเพื่อนกลุ่มอื่น เพื่อวัดการมีปฏิสัมพันธ์กับคนทั่วไป และการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น เพื่อนในที่นี้ คือ คนที่สามารถเล่าเรื่องส่วนตัวให้ฟัง สามารถไปปรึกษาขอความช่วยเหลือได้ ไปทำกิจกรรมร่วมกันบ้าง เป็นต้น เกณฑ์การให้คะแนน ถ้ามี ให้ 1 คะแนน ถ้าไม่มีให้ 0 คะแนน

ข้อ 2 การทะเลาะเบาะแว้ง พิจารณาตั้งแต่การมีปากเสียงด้วยถ้อยคำรุนแรงหรือถ้อยคำหยาบคาย ระหว่างกัน มีพฤติกรรมไม่พูดคุยกะหรือไม่มองหน้า ทำร้ายร่างกาย จนถึงกรณีที่มีการแจ้งความเกิดขึ้น ถามเพื่อดูความสัมพันธ์กับคนอื่น เพื่อวัดการมีปฏิสัมพันธ์กับคนทั่วไป และการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น เกณฑ์การให้คะแนน ถ้าไม่เคย ให้ 1 คะแนน ถ้าเคยให้ 0 คะแนน

ข้อ 3 ถามถึงการมีเพื่อนกลุ่มอื่น เพื่อวัดการมีปฏิสัมพันธ์กับคนทั่วไป และการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น เพื่อนหลายกลุ่มและรู้จักคนจำนวนมาก พิจารณาจากการเป็นที่รักของเพื่อนและทุกคนที่รู้จัก มักมีคนพูดถึงหรือถามถึงด้วยในทางที่ดี กว้างขวางมักมีคนช่วยเหลือและช่วยเหลือคนอื่น เกณฑ์การให้คะแนน ถ้ามี ให้ 1 คะแนน ถ้าไม่มีให้ 0 คะแนน

ข้อ 4 สะท้อนความสามารถในการสื่อสารในฐานะผู้ส่งสาร พิจารณาจากสามารถพูดได้ตรงประเด็น หรือพูดที่ไม่ผิดเพี้ยน และตรงกับสิ่งที่ต้องการจะสื่อสาร ไม่ใช่คำกำกวม ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ เกณฑ์การให้คะแนน ถ้าได้ให้ 1 คะแนน ถ้าไม่ได้ให้ 0 คะแนน

ข้อ 5 สะท้อนความสามารถในการสื่อสารในฐานะผู้รับสาร พิจารณาจากการเข้าใจคำถามและสามารถตอบคำถามได้ หรือทำตามทีบอกได้ตรงกับสิ่งที่ต้องการจะสื่อสาร เกณฑ์การให้คะแนน ถ้ามี ได้ 1 คะแนน ถ้าไม่ได้ให้ 0 คะแนน

ข้อ 6 สะท้อนการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น และยอมรับกฎกติกาของส่วนร่วมที่กำหนดขึ้น พิจารณาจากการรักษาและปฏิบัติตาม การพยายามปรับตัว การไม่ละเมิดข้อตกลง เป็นต้น เกณฑ์การให้คะแนน ถ้าได้ ให้ 1 คะแนน ถ้าไม่ได้ ให้ 0 คะแนน

ข้อ 7 สะท้อนการอยากมีงานทำ ความตั้งใจ พิจารณาจากการไม่อยู่แต่ในที่พัก การออกไปหางานทำหรือรับจ้างงานรายวันหรือรายชั่วโมง การพยายามถามไถ่งานจากเพื่อนหรือเจ้าหน้าที่ หรือการเข้ามาของงานทำหรือขอคำปรึกษาเกี่ยวกับงาน เกณฑ์การให้คะแนน เกณฑ์การให้คะแนน ถ้าใช่ ให้ 1 คะแนน ถ้าไม่ใช่ ให้ 0 คะแนน

ข้อ 8 การไม่มีงานทำมาแล้ว 1 ปี อาจสะท้อนความไม่ตั้งใจบางอย่าง พิจารณาจากการไม่ออกไปหางานทำ เช่น ว่างงาน เก็บของเก่า ฯลฯ ใช้ชีวิตด้วยการรับอาหารแจก รับของและนำไปขายเพียงอย่างเดียว ไม่มีงานทำ ไม่มีอาชีพ มาแล้วอย่างน้อยเป็นเวลา 1 ปี เกณฑ์การให้คะแนน ถ้าไม่ใช้ให้ 1 คะแนน ถ้าใช้ให้ 0 คะแนน

ข้อ 9 สะท้อนยอมรับกฎกติกาของส่วนร่วมที่กำหนดขึ้น พยายามหาเงินมาชำระ พิจารณาจากการจ่ายค่าน้ำค่าไฟตามเวลาที่กำหนดและไม่มีการค้างชำระค่าไฟค่าน้ำ เกณฑ์การให้คะแนน ถ้าทำได้ให้ 1 คะแนน ถ้าทำไม่ได้ให้ 0 คะแนน

ข้อ 10 การลงมือทำแสดงถึงความตั้งใจบางประการ พิจารณาจากเมื่อสั่งให้ทำอะไรจะลงมือปฏิบัติทันที ไม่มีการผัดวันประกันพรุ่ง เมื่อขอความร่วมมืออะไรจะได้รับความร่วมมือทุกครั้ง รักษาคุณภาพ เกณฑ์การให้คะแนน ถ้าใช้ให้ 1 คะแนน ถ้าไม่ใช้ให้ 0 คะแนน

การคำนวณคะแนน นำแบบชุดที่ 1 ข้อ 2-5 และแบบชุดที่ 2 ข้อ 1-10 มารวมคะแนนกัน

เกณฑ์การพิจารณาคะแนน ผลคะแนน 13-18 คะแนน ถือว่าอยู่ใน ระดับที่ 1 (Tier 1)¹

ผลคะแนน 7-12 คะแนน ถือว่าอยู่ใน ระดับที่ 2 (Tier 2)²

ผลคะแนน 0-6 คะแนน ถือว่าอยู่ในระดับที่ 3 (Tier 3)³

คำถามข้อ 1 และข้อ 6-14 ในแบบชุดที่หนึ่ง จะนำมาพิจารณาประกอบเพิ่มเติมในการตัดสินใจว่าคนไร้บ้านมีความพร้อมหรือไม่

---

¹ คือ คนไร้บ้านที่มีความพร้อมที่จะสามารถออกไปทำงานได้ โดยไม่ต้องผ่านการฝึกอบรมใด ๆ (ทั้งนี้อาจจะเลือกเข้าฝึกอบรม ซึ่งขึ้นอยู่กับความสมัครใจที่อยากจะเสริมสร้างบางทักษะของตนเอง)

²คือ คนไร้บ้านที่มีทักษะแล้วบางทักษะ แต่จำเป็นต้องเข้ารับการฝึกอบรมทักษะที่ยังขาดและเป็นทักษะที่จะช่วยส่งเสริมการประกอบอาชีพ หรือเป็นทักษะที่ตนเองสนใจ

³ คือ คนไร้บ้านที่ไม่มีทักษะใด ๆ มาก่อน จำเป็นจะต้องเข้ารับการฝึกอบรมทักษะความรู้ทั่วไปและทักษะความรู้เฉพาะ

ผลสรุปการประเมินขั้นที่ 2 เตรียมความพร้อมงาน พิจารณาดังต่อไปนี้

1. คนไร่บ้านคนนี้มีความสามารถในการทำงานได้ในระดับใด

[ ] มาก [ ] กลาง [ ] น้อย

2. คนไร่บ้านคนนี้มีความสามารถรับผิดชอบต่องานได้ในระดับใด

[ ] มาก [ ] กลาง [ ] น้อย

3. คนไร่บ้านคนนี้อยู่ในระดับใด

[ ] Tier 1 [ ] Tier 2 [ ] Tier 3

4. คนไร่บ้านคนนี้เหมาะกับการประกอบอาชีพอะไร

.....

5. คนไร่บ้านคนนี้จำเป็นต้องได้รับอบรมหรือไม่

[ ] จำเป็น [ ] ไม่จำเป็น

6. ถ้าจำเป็นต้องเข้ารับการอบรม คนไร่บ้านคนนี้ควรอบรมทักษะใด

.....

เมื่อได้ผลดังกล่าวแล้ว จะได้เข้าสู่กระบวนการต่อไป ทั้งการฝึกทักษะความรู้ทั่วไป การฝึกทักษะความรู้เฉพาะ หรือสามารถข้ามขั้นตอนการฝึกอบรม ซึ่งสุดท้ายแล้วปลายทางของกระบวนการทั้งหมดคือ คนไร่บ้านสามารถที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อตั้งหลักชีวิตและหางานทำได้

เอกสารอ้างอิง

- ธรรณินทร์ กองสุข, สุวรรณมา อรุณพงศ์ไพศาล, ศุภชัย จันทร์ทอง, เบญจมาศ พงษ์กานนท์, สุพัตรา สุขาวท, และ จินตนา ลีจิ่งเพิ่มพูน (2561). ความเที่ยงตรงตามเกณฑ์การวินิจฉัยโรคซึมเศร้าของแบบประเมินอาการ ซึมเศร้า 9 คำถาม ฉบับปรับปรุงภาษากลาง. *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*, 63(4), 321-334.
- ธานี ชัยวัฒน์, พีระ ตั้งธรรมรักษ์, รัฐวิษณุ ไพรวรรณ, และ นิชาภัทร ไม้งาม (2561). การศึกษาแนวทาง วิเคราะห์ ต้นทุนการแก้ไขปัญหาคนไร้บ้าน และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางชีวิตของคนไร้บ้านในช่วงเริ่มต้น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ: กรุงเทพฯ
- มาโนช หล่อตระกูล (2554). โรควิตกกังวล (Schizophrenia). Retrieved 20 April 2019, <https://med.mahidol.ac.th/ramamental/sites/default/files/public/pdf/โรควิตกกังวล%20%28Schizophrenia%29.pdf>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Arlington, VA: Author.
- Avey, J. B., Avolio, B. J., & Luthans, F. (2011). Experimentally analyzing the impact of leader positivity on follower positivity and performance. *Leadership Quarterly*, 22, 282-294
- Erlenbusch, B., Stevens, S., Towson, K., & Watts, M. (2010). Ending Homelessness. Starting Fresh. *2010 HOMELESS EMPLOYMENT REPORT: Findings and Recommendation*, November 2010.
- Canadian Observatory on Homelessness. (2018). *Employment*. Retrieved 20 April 2019, <https://www.homelesshub.ca/about-homelessness/education-training-employment/employment>
- Lovibond, S. H., & Lovibond, P. F. (1996). *Manual for the depression anxiety stress scales*. Psychology Foundation of Australia.
- Luthans, F., & Youssef-Morgan, C. M. (2017). Psychological capital: An evidence-based positive approach. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 4, 339-366.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., & Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60, 541-572.
- Warlick, C. A., Nelson, J., Krieschok, T. S., & Frey, B. B. (2018). A call for hope: The mutually beneficial integration of positive psychology and dialectical behavior therapy. *Translational Issues in Psychological Science*, 4(3), 314-322.

บทที่ 7 สรุปผลการศึกษา และ ข้อเสนอแนะ

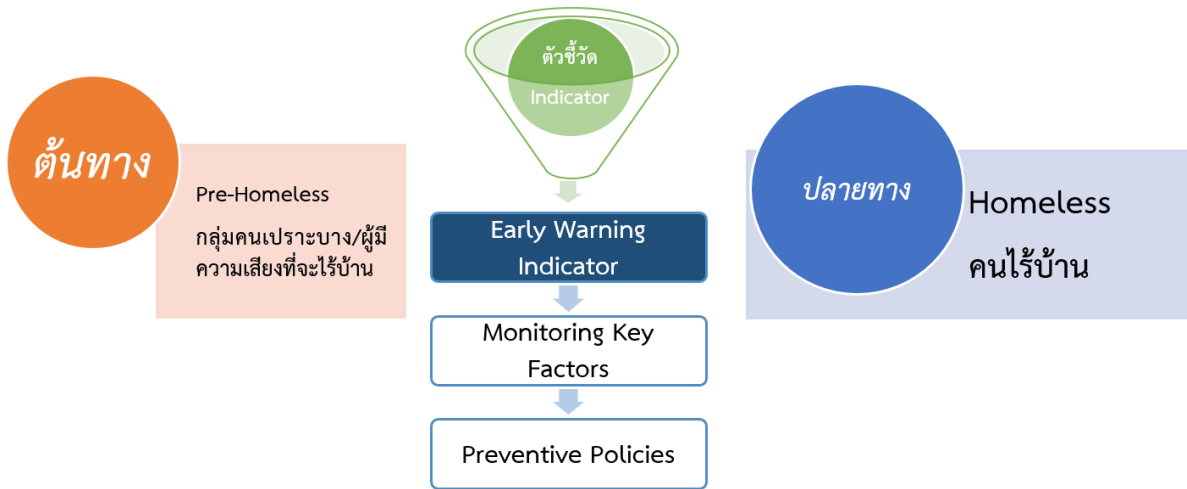
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระ ตั้งธรรมรักษ์ และ อาจารย์ ดร.เจนนิเฟอร์ ชวโนวานิช

งานวิจัยฉบับนี้ได้ทำการศึกษาระบบการของคนไร้บ้านในไทยในตั้งแต่ กลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มเปราะบางที่มีโอกาสเป็นคนไร้บ้าน (Pre-Homeless) กลุ่มคนไร้บ้าน (Homeless) และกลุ่มคนไร้บ้านที่ตั้งหลักเพื่อเตรียมกลับคืนสู่สังคม เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดจากวัตถุประสงค์หลักที่ตั้งไว้ทั้ง 2 ข้อ ได้แก่ ตัวชี้วัดโอกาส (ความเปราะบาง) ในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน และตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้าน โดยตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน มีวัตถุประสงค์หลักในการเป็นเครื่องมือในการเตือนทางสังคม (Early Warning Indicator) เพื่อระวังป้องกันมิให้กลุ่มที่มีความเสี่ยงจะเป็นคนไร้บ้าน ต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้าน จัดว่าเป็นหนึ่งในเครื่องมือทางนโยบายที่ใช้เป็นแนวทางในการป้องกันปัญหาคนไร้บ้าน (Homeless Prevention) ในขณะที่ตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้านจะเป็นเครื่องมือในการประกอบการให้ความช่วยเหลือคนไร้บ้านให้ตรงตามความต้องการในแต่ละชั้น เพื่อเป็นหนึ่งในแนวทางในการสนับสนุนและผลักดันให้คนไร้บ้านสามารถยืนหยัดรับมือกับชีวิตของตนเองได้และเป็นก้าวแรกของการคืนสู่สังคม แม้ว่าการวิจัยฉบับนี้จะเป็นการพัฒนาในขั้นต้นที่ยังมีข้อจำกัดบางประการ แต่คณะผู้วิจัยก็หวังว่าตัวชี้วัดทั้งสองจะเป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่สามารถช่วยป้องกันปัญหาคนไร้บ้าน ตลอดจนพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้านที่มีอยู่ในสังคมให้ดีขึ้นได้ สำหรับบทสรุปและข้อเสนอแนะของตัวชี้วัดทั้งสองได้แสดงในหัวข้อที่ 7.1 และ 7.2 ตามลำดับ

7.1 การพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

การพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสหรือความเปราะบางในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ การสร้างเครื่องมือการเตือนทางสังคม (Social Warning Indicator) เพื่อระวังป้องกันมิให้กลุ่มคนเปราะบางต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน ดังนั้นหากพิจารณาว่าต้นทาง คือ กลุ่มคนเปราะบาง หรือกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงที่จะกลายเป็นคนไร้บ้าน ปลายทางก็คือการที่คนกลุ่มนี้ต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจ ครอบครัวย และสังคม จนกลายมาเป็นคนไร้บ้าน ดังนั้นการมีตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านจะเป็นเครื่องมือการเตือนทางสังคมให้เราทราบถึงปัจจัยเสี่ยงต่างๆที่จะส่งผลให้คนต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้าน ทั้งนี้เพื่อที่จะได้นำไปสู่การกำกับดูแลปัจจัยเสี่ยง (Monitoring key factor) เหล่านี้ และเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนานโยบายเพื่อป้องกันปัญหาคนไร้บ้านต่อไป (ภาพที่ 7.1)

ภาพที่ 7.1 ประโยชน์ของตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

ในประเทศไทย พบว่า มีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษากลุ่มเปราะบางที่จะเป็น คนไร้บ้านอยู่ 1 ชิ้น ได้แก่ แบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็น คนไร้บ้าน (ภาคผนวก ค) ซึ่งพัฒนาโดยมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) แบบสำรวจดังกล่าวใช้ทำการเก็บข้อมูลส่วนบุคคล ครอบครัว รายได้ การทำงาน และปัญหาของกลุ่มเสี่ยง โดยมีลักษณะเป็นแบบบันทึกข้อมูลในรูปแบบสอบถาม ซึ่งประโยชน์ของแบบบันทึกดังกล่าว คือ ช่วยให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีฐานข้อมูล (Database) ของคนที่เปราะบางหรือมีความเสี่ยงที่จะเป็น คนไร้บ้าน และสามารถติดตามให้ความช่วยเหลือได้ตรงกับปัญหาและทันเวลาที่ ดังนั้นทางคณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าการสร้างเครื่องมือการเตือนทางสังคมสามารถพัฒนาต่อยอดจากเครื่องมือที่มีอยู่ โดยสิ่งที่สามารถต่อยอดจากแบบบันทึกนี้ คือ การชี้วัดและคาดการณ์ (Indicate and Estimate) ความเสี่ยงหรือโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน (Opportunity to become homelessness) กล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อทำการบันทึกและเก็บข้อมูลของคนเปราะบางคนหนึ่งแล้ว แบบบันทึกดังกล่าวจะไม่เพียงแค่ใช้บันทึกประวัติความเป็นมาของบุคคลคนนั้นเพียงอย่างเดียว หากแต่สามารถประเมินความเสี่ยงเบื้องต้นได้ว่า บุคคลดังกล่าวมีโอกาสที่จะเป็น คนไร้บ้านมากขึ้นเพียงใด

ซึ่งตัวชี้วัดดังกล่าวสามารถประมาณการ (Estimate) ได้ด้วยวิธีการทางเศรษฐศาสตร์ผ่านแบบจำลองทางเศรษฐมิติ (Econometric Model) ในทางเศรษฐศาสตร์แบบจำลองทางเศรษฐมิติเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพยากรณ์สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ตลอดจนพฤติกรรมและการตัดสินใจของมนุษย์ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาและประยุกต์ใช้กับกรณีของ คนไร้บ้านได้เช่นกัน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการเก็บรวบรวม ข้อมูลของกลุ่มคนไร้บ้าน และกลุ่มคนเปราะบาง เพื่อพัฒนาเป็นแบบจำลองโอกาสในการเป็น คนไร้บ้าน (Homeless Probability Model) ซึ่งแบบจำลองดังกล่าวมีคุณสมบัติหลักๆ 4 ประการ ได้แก่

(1) ระบุความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆต่อภาวะไร้บ้าน เช่น กรณีปัจจัยเรื่องเพศ การที่เป็นผู้ชายจะมีโอกาสเป็นคนไร้บ้านสูงกว่าผู้หญิงร้อยละ 0.99 หรือ กรณีปัจจัยรายได้ พบว่า ถ้ารายได้ต่อเดือนเพิ่มขึ้น 1,000 บาทจะส่งผลให้โอกาสในการเป็นคนไร้บ้านลดลงร้อยละ 0.1 เป็นต้น

(2) พยากรณ์โอกาสในการเป็นคนไร้บ้านรายบุคคลของกลุ่มคนเปราะบาง นอกเหนือจากระบุความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแล้ว แบบจำลองยังสามารถพยากรณ์หรือประเมินความเสี่ยงที่กลุ่มเปราะบางจะกลายเป็นคนไร้บ้านออกมาเป็นรายบุคคลในรูปของโอกาสที่เป็นร้อยละ โดยทำการแปลงค่าข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างออกเป็นค่าสถิติ ซึ่งคุณสมบัตินี้เองจะสามารถต่อยอดเครื่องมือที่มีอยู่อย่างแบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็นคนไร้บ้านของ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) เพื่อให้เครื่องมือชิ้นนี้นอกจากจะบันทึกประวัติของคนที่มีความเสี่ยงที่จะเป็นคนไร้บ้านแล้ว ยังสามารถประเมินระดับความเสี่ยงของบุคคลนั้นๆได้

(3) พยากรณ์จำนวนคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานคร คณะผู้วิจัยใช้วิธีการประมาณค่าแบบถ่วงน้ำหนักด้วยแบบจำลองสองทางเลือก (Weighted Logistic Regression) ทำให้สามารถนำผลที่ได้จากการประมาณการมาเทียบและคำนวณจำนวนคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานคร โดยแบบจำลองได้ประมาณการว่ามีคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครทั้งสิ้น 1,484 คน ซึ่งมีแนวโน้มใกล้เคียงกับยอดสำรวจคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครจริงของ อนุธรรม พิทักษ์ธานี และคณะ (2559) ที่ 1,307 คน

และ (4) พยากรณ์จำนวนคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครภายใต้สถานการณ์ต่างๆ งานวิจัยฉบับนี้ได้จำลองสถานการณ์ทั้งหมด 5 สถานการณ์ ได้แก่ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 การยกเลิกนโยบายเบี้ยยังชีพ การยกเลิกนโยบายสิทธิในการรักษาพยาบาล และการที่นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐสามารถเข้าถึงผู้ที่มีรายได้น้อยทุกคน ซึ่งแบบจำลองพยากรณ์ว่าใน 4 สถานการณ์แรกจะส่งผลให้จำนวนคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้น ในขณะที่สถานการณ์สุดท้ายจะสามารถลดจำนวนคนไร้บ้านในกรุงเทพมหานครได้ ในกรณีนี้ทำให้เห็นได้ว่าแบบจำลองดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือการเตือนทางสังคมเพื่อคาดการณ์จำนวนคนไร้บ้านภายใต้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและนโยบายต่างๆ

ทั้งนี้จากหลักของการประมาณการที่ว่า ความจริงจะมีค่าเท่ากับสิ่งที่คาดการณ์บวกด้วยความคลาดเคลื่อน ($Actual = Estimated + Error$) ดังนั้นสิ่งที่คณะผู้วิจัยพิจารณาว่าแบบจำลองสามารถคาดการณ์ได้น่าเชื่อถือในระดับหนึ่ง คือ แนวโน้มและทิศทางของการพยากรณ์ (Estimation Sign, Relationship, Trend) กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของตัวแปร ตลอดจนทิศทางของการพยากรณ์ตรงตามสมมติฐานและหลักเหตุผล เช่น การที่รายได้เพิ่มขึ้น หรือการเข้าถึงความช่วยเหลือจากรัฐจะส่งผลให้โอกาสในการไร้บ้านลดลง การยกเลิกนโยบายให้ความช่วยเหลือ หรือการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจจะส่งผลให้จำนวนคนไร้บ้านเพิ่มขึ้น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สืบเนื่องจากแบบจำลองซึ่งเป็นตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านของงานวิจัยฉบับนี้เป็นการพัฒนาในช่วงเริ่มต้น และพัฒนามาจากข้อมูล 2 ฐานที่ไม่สมมาตรกัน ดังนั้นการพยากรณ์รวมทั้งการคาดการณ์ต่างๆ ยังคงมีความคลาดเคลื่อนและข้อจำกัดอยู่พอจะสรุปได้ 2 ประการ ดังนี้ หนึ่ง การพยากรณ์ขนาด (Estimation Size) ทั้งที่เป็นส่วนของร้อยละ และจำนวนคนไร้บ้านย่อมมีความ

คลาดเคลื่อน และประการที่สอง เนื่องจากแบบจำลองมีเพียงตัวแปรอิสระ (Independent Variables) เพียงแค่ 7 ตัว จึงทำให้แบบจำลองขาดมิติทางสังคมและครอบครัว รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อภาวะไร้บ้านได้

ดังนั้นการพัฒนาและการขยายฐานข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมให้ครอบคลุมประชากรทั้งผู้ที่มีรายได้น้อย กลุ่มเสี่ยง กลุ่มเปราะบาง และกลุ่มคนไร้บ้าน ให้อยู่ภายใต้ฐานข้อมูลชุดเดียวกัน จะเป็นประโยชน์สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาตัวชี้วัดโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน เพื่อให้การคาดการณ์โอกาสในการเป็นคนไร้บ้าน จำนวนคนไร้บ้าน ซึ่งเป็นกระบวนการเตือนทางสังคมอันจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางและนโยบายในการป้องกันปัญหาคนไร้บ้านต่อไป นอกจากนี้ฐานข้อมูลที่ดียังเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อยอดในประเด็นเรื่องความยากจนในประเทศได้ในอีกหลากหลายมิติ

7.2 การพัฒนาตัวชี้วัดความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้าน

กระบวนการนำพาคนไร้บ้านออกจากภาวะไร้บ้านเพื่อกลับคืนสู่สังคมได้อย่างสำเร็จเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน โดยเฉพาะกับกลุ่มคนไร้บ้านที่อยู่ในภาวะไร้บ้านอย่างยาวนาน (Chronic homelessness) หรือกลับคืนสู่ภาวะไร้บ้านอย่างซ้ำซ้อน (Repeated homelessness) การกลับคืนสู่สังคมนั้นไม่ได้อาศัยความพร้อมทางเศรษฐกิจ หรือที่เรียกว่า ‘การมีบ้าน’ เพียงอย่างเดียว แต่คนไร้บ้านนั้นจำเป็นต้องมีบ้านและมีงานอย่างยั่งยืน มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมกับสังคมหรือชุมชนที่ตนอาศัย ดังนั้น การศึกษาความพร้อมในการตั้งหลักอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่เหมาะสมสำหรับองค์ความรู้เรื่องการกลับคืนสู่สังคมของคนไร้บ้านในประเทศไทยที่ยังมีไม่มากนัก ความพร้อมในการตั้งหลักในที่นี้ หมายถึง ความพร้อมในการมีงานทำและมีรายได้อย่างแน่นอนที่จะเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งและมั่นคงในการกลับคืนสู่สังคมในท้ายที่สุด ซึ่งงานวิจัยในประเทศไทยยังขาดความเข้าใจในเรื่องตัวชี้วัดของความพร้อมในการตั้งหลักที่สามารถบ่งชี้คนไร้บ้านที่มีศักยภาพในการกลับคืนสู่สังคม

ที่ผ่านมา ระบบให้บริการที่พักอาศัยแก่คนไร้บ้านได้เห็นความสำคัญของการให้การสนับสนุนทางด้านจิตใจและทักษะต่างๆ แก่คนไร้บ้านเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างกำลังใจ พยายามปรับเปลี่ยนมุมมอง และเสริมสร้างทักษะการเข้าสังคมและทักษะงานต่างๆ จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยได้เสนอว่า ความพร้อมในการตั้งหลักประกอบไปด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ความพร้อมทางด้านสุขภาพ ความพร้อมทางด้านทุนทางจิต และความพร้อมทางด้านงาน ตามลำดับดังนี้

(1) ความพร้อมทางด้านสุขภาพ ได้แก่ สุขภาพกาย (Physical health) และสุขภาพจิต (Psychological health) ชั้นแรก คนไร้บ้านที่มีความพร้อมในการตั้งหลักคือบุคคลที่ไม่มีโรค 5 โรคต้องห้าม ได้แก่ วัณโรคในระยะแพร่กระจายเชื้อ โรคเท้าช้างในระยะที่ปรากฏอาการเป็นที่รังเกียจแก่สังคม โรคติดยาเสพติดให้โทษ โรคพิษสุราเรื้อรัง และโรคติดต่อร้ายแรงหรือโรคที่ปรากฏอาการเด่นชัดหรือรุนแรงและเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงาน ซึ่งปัญหาด้านยาเสพติดและสุราถือเป็นประเด็นที่พบเจอในกลุ่มคนไร้บ้านเป็น

จำนวนมาก ซึ่งการมีสุขภาพกายที่ดีนั้นเป็นปัจจัยส่งเสริมให้คนไร้บ้านสามารถไปทำงานได้อย่างต่อเนื่อง ให้ความสนใจต่องานที่ทำ และปฏิบัติงานได้ดี นำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นในการทำงานให้กับตนเองตามมา อย่างไรก็ตาม การประเมินความพร้อมทางสุขภาพกายด้วย 5 โรคร้ายแรงนั้น อาจจำเป็นต้องใช้วิธีการตรวจเอกซเรย์หรือการตรวจปัสสาวะเข้ามาช่วย เพื่อตรวจจับอาการของโรคร้ายแรงและให้การรักษาได้เหมาะสมยิ่งขึ้น

หลังจากประเมินสุขภาพกายแล้ว ตัวชี้วัดของความพร้อมทางด้านสุขภาพขั้นต่อมาคือ โรคหรือความผิดปกติทางประสาทและจิตใจ (Mental and psychological disorders) ซึ่งอาการของโรคทางจิตหลายโรคสามารถเข้ามาแทรกแซงการดำเนินชีวิตได้ โดยขั้นตอนการประเมินสุขภาพทางจิตจะแบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ (1) ชั้นคัดกรองโดยคัดกรองจากกลุ่มโรคจิตเภท (Schizophrenia) และ กลุ่มโรคซึมเศร้า (Depressive disorders) และ (2) ชั้นวินิจฉัยโดยจิตแพทย์ สำหรับวินิจฉัยผู้ไร้บ้านที่มีความเสี่ยงจากกลุ่มโรคทั้งสองในชั้นคัดกรอง

(2) ความพร้อมด้านทุนทางจิต คือ ความพร้อมในด้านของทุนทางจิต ได้แก่ ทุนทางจิตเชิงบวก (Positive psychological capital; PsyCap) ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ปัจจัย คือ ความหวัง การมองโลกในแง่ดี ความยืดหยุ่นทางจิตใจ และการรับรู้ในความสามารถของตน ซึ่งทุนทางจิตเชิงบวกนี้สามารถเป็นตัวขับเคลื่อนให้คนไร้บ้านมีแรงกระตุ้นที่จะเดินไปยังจุดหมายปลายทาง และมีแรงยึดเหนี่ยวด้วยตัวเองเมื่อเผชิญอุปสรรคหรือความผิดหวังในการตั้งหลัก ทุนทางจิตถือเป็นปัจจัยป้องกันไม่ให้นักไร้บ้านตกอยู่ในภาวะพร้อมล้มตัวกลับคืนสู่การเป็นคนไร้บ้าน

คนไร้บ้านที่ผ่านการประเมินทางด้านสุขภาพกายและจิตจะเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาทุนทางจิตเชิงบวก โดยใช้โปรแกรมการแทรกแซงมุ่งเน้นพัฒนาคุณลักษณะทางบวกและความเข้มแข็งของคนไร้บ้าน กิจกรรมนี้จะถูกสร้างและพัฒนาตามผลทฤษฎีความจำเป็น ความพร้อม และประสบการณ์รวมถึงปัญหาทางจิตใจของคนไร้บ้านในศูนย์นั้น ๆ ซึ่งสามารถจัดในรูปแบบกลุ่ม เดี่ยว หรือการบำบัดตามความเหมาะสม โมเดลนี้ได้ร่างกิจกรรมไว้ทั้งหมด 6 ครั้ง แบ่งออกเป็น 1 ครั้งต่ออาทิตย์ หลังจาก 6 ครั้ง คนไร้บ้านจะได้รับการประเมินทุนทางจิตทั้ง 4 ด้าน นอกจากนี้ การติดตามการพัฒนาทุนทางจิตจะถูกจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงการเตรียมความพร้อมด้านงาน เพื่อเสริมสร้างและกระตุ้นให้คนไร้บ้านได้รับรู้ถึงศักยภาพของตัวเอง และลดพฤติกรรมเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นตลอดช่วงการเตรียมความพร้อมด้านงาน

(3) ความพร้อมด้านงาน อธิบายถึงความพร้อมในการมีงานทำเพื่อการมีงานทำที่มั่นคง ช่วยเหลือและยึดเหนี่ยวด้วยตัวเอง ซึ่งประกอบไปด้วย 2 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ชั้นเตรียมความพร้อมและชั้นเรียนรู้และฝึกอบรม

ชั้นเตรียมความพร้อม เป็นการสำรวจความถนัดทางทักษะ ประสบการณ์ในการทำงาน และความต้องการ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะคนไร้บ้านจะได้โอกาสค้นหาสิ่งที่ต้องการและได้มาซึ่งแผนการทำงานที่มาจากความเหมาะสมรายบุคคล และเป็นการหลีกเลี่ยงการแนะนำอาชีพงานให้กับคนไร้บ้านที่คนไร้บ้านไม่มีความต้องการที่จะประกอบอาชีพนั้น ๆ รวมทั้งยังสามารถระบุทักษะที่คนไร้บ้านจำเป็นต้องพัฒนาเพื่อประกอบอาชีพตามความถนัดและต้องการ จากนั้นเป็นการประเมินความพร้อมทางอาชีพ โดยมี 2 ตัวชี้วัดหลัก

ได้แก่ ความพร้อมด้านความสัมพันธ์และความพร้อมด้านความตั้งใจ (1) ความพร้อมด้านสัมพันธ์เป็นการประเมินการมีเครือข่ายทางสังคมและความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งสำคัญต่อการแสวงหางานและต่อการทำงานไม่ว่าจะเป็นงานที่มีหัวหน้า เพื่อนร่วมงาน หรือลูกค้า (2) ความพร้อมด้านความตั้งใจเป็นตัวบ่งชี้ที่สะท้อนความตั้งใจที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรม ความพร้อมในการทำตามกฎระเบียบและแสดงออกทางการปฏิบัติ

หลังจากการประเมินความพร้อมทางอาชีพแล้ว คนไร้บ้านจะถูกส่งไปชั้นเรียนรู้และฝึกอบรมตามระดับขั้นของศักยภาพ ซึ่งมี 3 ระดับ (Tiers) ได้แก่ ระดับที่ 1 คือ กลุ่มคนไร้บ้านที่ไม่ต้องผ่านการฝึกอบรม ระดับที่ 2 คือ กลุ่มคนไร้บ้านที่ต้องฝึกทักษะความรู้บางส่วน และระดับที่ 3 คือ กลุ่มคนไร้บ้านที่ต้องฝึกทักษะความรู้ทั่วไปและเฉพาะ

แบบจำลอง (Model) กระบวนการประเมินความพร้อมในการตั้งหลักเพื่อมีงานทำงานของคนไร้บ้านในศูนย์ที่เสนอในโครงการพัฒนาตัวชี้วัดนี้ มีข้อเสนอแนะ 2 ประเด็น ได้แก่ หนึ่งขั้นเตรียมพร้อมกายและใจหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงสาธารณสุขสามารถจัดทำมาตรการสร้างความเข้มแข็งทางสุขภาพกาย สุขภาพใจ และทุนทางจิตเชิงบวกให้กับกลุ่มคนไร้บ้าน ในขณะที่ประเด็นที่สอง ขั้นเตรียมพร้อมงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงแรงงานสามารถจัดทำมาตรการเสริมสร้างศักยภาพในการประกอบอาชีพทั้งความรู้และทักษะของคนไร้บ้านได้เช่นเดียวกัน

ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาคนไร้บ้านเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกิดจากการทับซ้อนระหว่างปัญหาเศรษฐกิจและสังคม การออกแบบข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่มีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยความร่วมมือ การแบ่งงานกันทำ การกำหนดขอบเขตงานที่ชัดเจน รวมทั้งการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะรวมทั้งแบบจำลองทั้งด้านโอกาสในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้านและการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้านของงานวิจัยฉบับนี้เป็นข้อเสนอจากภาพรวมและสถานการณ์ที่มีอยู่ ซึ่งยังสามารถศึกษาและพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ในรายละเอียดที่มากขึ้นต่อไป

ภาคผนวก ก.

ผลการประเมินแบบจำลอง

ความแปรปรวนในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน

ตารางที่ ก.1 ผลการประเมินแบบจำลองความแปรปรวนในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ระดับจุลภาค

แบบจำลองโลจิสต์	ประเทศไทย		ภาคกลาง	
	โอกาสเข้าสู่สภาวะไร้บ้านเมื่อตัวแปรต้นเปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย (dy/dx)	ค่าเฉลี่ยตัวแปรต้น (X)	โอกาสเข้าสู่สภาวะไร้บ้านเมื่อตัวแปรต้นเปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย (dy/dx)	ค่าเฉลี่ยตัวแปรต้น (X)
เพศ	-0.017903 (-1.86)*	0.45	-0.009940 (-1.33)	0.39
อายุ	0.000841 (1.87)*	42.71	0.000631 (1.35)	43.66
มีความพิการ	0.018206 (1.3)	0.04	0.011493 (0.94)	0.04
การศึกษา	0.002365 (0.63)	0.96	-0.069215 (-0.97)	0.96
รายได้ (บาท)	-0.000004 (-1.1)	5428.99	-0.000001 (-0.31)	5517.07
รายได้ * รายได้	-0.000000001 (-5.08)***	-	-0.000000001 (-2.03)	-
การรับเบี้ยยังชีพคนชราหรือคนพิการ	-0.014109 (-1.85)*	0.096839	-0.009405 (-1.34)	0.08
สิทธิการรักษาพยาบาล	-0.048642 (-1.91)*	0.802810	-0.024035 (-1.35)	0.74
ดื่มเหล้าเบียร์	0.010086 (1.48)	0.132464	0.015857 (1.25)	0.15
จำนวนตัวอย่าง	1,993		1,192	
Pseudo R2	0.4892		0.584	

หมายเหตุ: 1. ตัวเลขในวงเล็บแสดงถึงค่าสถิติ z Statistics

2. ***, ** และ * แสดงถึงระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01, 0.05 และ 0.1 ตามลำดับ

ตารางที่ ก.2 ผลการประมาณแบบจำลองความแปรปรายในการเข้าสู่ภาวะไร้บ้าน ระดับมหภาค

แบบจำลองโลจิสติก	ประเทศไทย		ภาคกลาง	
	โอกาสเข้าสู่สภาวะไร้บ้านเมื่อตัวแปรต้นเปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย (dy/dx)	ค่าเฉลี่ยตัวแปรต้น (X)	โอกาสเข้าสู่สภาวะไร้บ้านเมื่อตัวแปรต้นเปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย (dy/dx)	ค่าเฉลี่ยตัวแปรต้น (X)
ตัวแปรตาม (Y) : สภาวะไร้บ้าน = 1 แปรปราย = 0				
เพศ	-0.0001592 (-11.38)***	0.504389	-0.0000196 (-2.86)***	0.48603
ตัวแปรหุ่น: 1= ผู้หญิง				
อายุ	0.00000318 (10.82)***	40.9821	0.000000766 (2.85)***	40.67730
มีความพิการ	0.0000544 (4.05)***	0.02416	0.00000386 (1.77)***	0.02220
ตัวแปรหุ่น: 1= มีความพิการ				
การศึกษา	0.0000556 (10.94)***	0.972175	-0.0004261 (-3.2)***	0.97301
ตัวแปรหุ่น: 1= ได้รับการศึกษา				
รายได้ (บาท)	-7.09E-08 (-13.21)***	6136.62	-9.92E-09 (-2.51)***	6950
รายได้ * รายได้	1.25E-12 (10.67)***	-	-3.89E-13 (-7.27)***	-
สิทธิการรักษาพยาบาล	-0.0008876 (-12.71)***	0.880295	-0.0001219 (-2.87)***	0.85958
ตัวแปรหุ่น: 1= มีสิทธิการรักษาพยาบาล				
ดื่มเหล้าเบียร์	0.0000709 (6.52)***	0.120334	0.0000271 (2.84)***	0.12933
ตัวแปรหุ่น: 1= ดื่ม				
จำนวนตัวอย่าง	1,993		1,192	
นนวนประชากรกลุ่มแปรปราย (weight)	870,876		379,965	
Pseudo R2	0.2865		0.3978	

หมายเหตุ: 1. ตัวเลขในวงเล็บแสดงถึงค่าสถิติ z Statistics

2. *** , ** และ * แสดงถึงระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01, 0.05 และ 0.1 ตามลำดับ

ภาคผนวก ข.

เครื่องมือในการชี้วัดความพร้อม

ในการตั้งหลักเพื่อการมีงานทำของคนไร้บ้าน

แบบคัดกรองโรคจิตเภท

โดย

นายแพทย์อภิชัย มงคล

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

นายแพทย์อภิชัย มงคล กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข และคณะ | ผู้พัฒนา

แบบคัดกรอง

โรคจิต

(Psychotic screening test)

กรมสุขภาพจิต

กระทรวงสาธารณสุข

โครงการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูปในการสำรวจสุขภาพจิตในพื้นที่ ปี พ.ศ. 2545

ชื่อ.....สกุล.....อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง
การศึกษา.....สถานภาพสมรส.....อาชีพ.....

จงกาเครื่องหมาย ลงในช่องที่ตรงกับอาการที่พบเห็น (ภายใน 1 เดือนจนถึงปัจจุบันมีอาการเหล่านี้ หรือไม่ได้มีอาการต้องมีอาการอย่างน้อย 6 เดือน และอาการที่เกิดขึ้นต้องมีอาการติดต่อกัน 1 เดือน)

อาการที่พบเห็น	จากสัมภาษณ์ญาติ	
	ไม่มี (0)	มี (1)
1. พูดเพ้อเจ้อ		
2. แต่งกายที่มีลักษณะแปลกไม่เหมาะสม		
3. ก้าวร้าว วุ่นวาย ทำร้ายผู้อื่น		
4. แยกตัวเองออกจากสังคม ไม่สนใจกับใคร		
5. หวาดระแวงโดยไม่มีเหตุผล		
6. คิดว่าตนเองมีความสามารถพิเศษกว่าคนธรรมดา		
7. หูแว่วหรือเห็นภาพหลอน		
8. มีพฤติกรรมอื่น ๆ ที่ผิดปกติจากคนทั่วไป		
คะแนนรวม		

อาการที่พบเห็น	จากสัมภาษณ์คนไข้	
	ไม่มี (0)	มี (1)
1. หวาดระแวงโดยไม่มีเหตุผล		
2. คิดว่าตนเองมีความสามารถพิเศษกว่าคนธรรมดา		
3. หูแว่วหรือเห็นภาพหลอน		
คะแนนรวม		

คะแนนรวมทั้งหมด	
-----------------	--

คู่มือในการใช้แบบคัดกรองโรคจิต

โรคจิต หรือตามความเข้าใจของชาวบ้านว่า บ้า บ๊
ภายใน 1 เดือน จนถึงปัจจุบันนี้ มีอาการเหล่านี้หรือไม่
(มีอาการอย่างน้อย 6 เดือน และอาการที่เกิดขึ้นต้องมีอาการติดต่อกัน 1 เดือน)

แบบสัมภาษณ์ญาติหรือบุคคลใกล้ชิด

- พูดเพ้อเจ้อ** หมายถึง ลักษณะการพูดที่ผิดปกติข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้
  - พูดคนเดียวไปเรื่อย ๆ
  - เปลี่ยนเรื่องพูดไปเรื่อย ๆ เนื้อหาไม่สัมพันธ์กัน
  - พูดมากหรือพูดเร็วกว่าปกติ
- แต่งตัวที่มีลักษณะแปลกไม่เหมาะสม** ได้แก่ ความผิดปกติของการแต่งกายข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้
  - สวมเสื้อผ้าที่สกปรกโดยไม่ยอมเปลี่ยนหรือเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่วันละหลาย ๆ ครั้ง
  - ไม่สนใจความสะอาดของร่างกาย เช่น ไม่อาบน้ำ หนวดเครา หรือผมเผ้ารุงรังสกปรก มีคราบโคลตามตัว หรืออาบน้ำบ่อยๆ
  - แก้ผ้าในที่สาธารณะ
  - ใส่เสื้อผ้าสีฉูดฉาด และแต่งตัวด้วยเครื่องประดับมากไปกว่าเดิม จนผิดกาลเทศะ เช่น แต่งชุดลึเกซึ่งไม่ใช่งานเทศกาลต่างๆ
- ก้าวร้าว วุ่นวาย ทำร้ายผู้อื่น** ได้แก่ การอาละวาด ทำลายข้าวของ ทำร้ายผู้อื่น โดยไม่มีเหตุผล
- แยกตัวตัวเองออกจากสังคม** ไม่สูงส่งกับใคร หมายถึง พฤติกรรม ข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้
  - เก็บตัวอยู่แต่ในห้อง
  - แยกตัวเองอยู่คนเดียว ไม่สูงส่งกับใคร
- หวาดระแวงโดยไม่มีเหตุผล** มีพฤติกรรมข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้
  - หวาดระแวงกลัวคนจะมาปองร้ายหรือทำร้าย
  - คิดว่าตนเองถูกกลั่นแกล้งหรือถูกจับผิด
  - ระแวงว่ามีคนคอยติดตาม
  - มีความคิดว่ามีอำนาจบางอย่างมาบังคับหรือควบคุม
  - คิดว่าคนรอบข้างมักินทาหรือพูดถึงตนเอง
  - มีความเชื่อหรือมีความคิดที่ไม่มีเหตุผลและไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม
  - สะสมอาวุธไว้ป้องกันตัวจากความระแวง
- คิดว่าตนเองมีความสามารถพิเศษกว่าคนธรรมดา** ได้แก่ ผู้ที่
  - เป็นผู้วิเศษ มีอิทธิฤทธิ์
  - คิดว่าตนเองร่ำรวย แจกจ่ายเงิน โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร
  - คิดว่าตนเองเป็นบุคคลสำคัญหรือมีความสัมพันธ์กับผู้สูงศักดิ์
- หูแว่วหรือเห็นภาพหลอน** มีอาการข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้
  - ได้ยินเสียงโดยไม่เห็นตัวคนพูด หรือได้ยินเสียงเพียงคนเดียว
  - เห็นภาพที่คนอื่นไม่ได้เห็น
  - พูดคนเดียวเหมือนกับได้ตอบกับใคร
  - ทำตามเสียงแว่วที่สั่ง
- มีพฤติกรรมอื่นที่ผิดปกติจากคนทั่วไป** มีพฤติกรรมที่ผิดปกติข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้
  - หัวเราะหรือร้องไห้โดยไม่มีเหตุผล
  - อารมณ์เปลี่ยนแปลงไปมา
  - กราบไหว้บ่อยโดยไม่มีเหตุผล
  - เก็บสะสมสิ่งของที่ไม่มีประโยชน์ เช่น เศษขยะ เศษกระป๋อง เศษขวด ฯลฯ

คู่มือในการใช้แบบคัดกรองโรคจิต (ต่อ)

แบบสัมภาษณ์คนไข้

1. มีอาการหวาดระแวง มีพฤติกรรมข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้
  1. หวาดระแวงกลัวคนจะมาปองร้ายหรือทำร้าย
  2. คิดว่าตนเองถูกกลั่นแกล้งหรือถูกจับผิด
  3. ระแวงว่ามีคนคอยติดตาม
  4. มีความคิดว่ามีอำนาจบางอย่างมาบังคับหรือควบคุม
  5. คิดว่าคนรอบข้างมักกินทาหรือพูดถึงตนเอง
  6. มีความเชื่อหรือมีความคิดที่ไม่มีเหตุผลและไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม
  7. สะสมอาวุธไว้ป้องกันตัวจากความระแวง
2. คิดว่าตนเองมีความสามารถพิเศษกว่าคนธรรมดา ได้แก่ ผู้ที่
  1. เป็นผู้วิเศษ มีอิทธิฤทธิ์
  2. คิดว่าตนเองร่ำรวย คิดอยากแจกจ่ายเงินทองโดยญาติไม่เห็นด้วย
  3. คิดว่าตนเองเป็นบุคคลสำคัญหรือมีความสัมพันธ์กับผู้สูงศักดิ์
3. หูแว่ว หรือเห็นภาพหลอน มีอาการข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้
  1. ได้ยินเสียงโดยไม่เห็นตัวคนพูดหรือได้ยินเสียงเพียงคนเดียว
  2. เห็นภาพที่คนอื่นไม่ได้เห็น
  3. พูดเพื่อโต้ตอบกับเสียงที่ได้ยิน
  4. ทำตามเสียงแว่วสั่ง

การแปลผลและการให้คะแนนแบบคัดกรองโรคจิต

การให้คะแนนแบบคัดกรองโรคจิตทั้งหมด 11 ข้อ โดยสัมภาษณ์ญาติผู้ป่วย 8 ข้อ และสัมภาษณ์ผู้ป่วยหรือบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยง 3 ข้อ ให้คะแนน ดังนี้

ตอบ	ไม่มี	ให้	0	คะแนน
ตอบ	มี	ให้	1	คะแนน

การแปลผล เมื่อรวมคะแนนทุกข้อแล้วนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด คือ แบบคัดกรองโรคจิต มีจุดตัดที่เหมาะสมที่ 1 คะแนน โดยได้คะแนน 1 คะแนนขึ้นไปให้สงสัยว่าเป็นโรคจิต ควรแนะนำให้ไปรับบริการ ณ โรงพยาบาลใกล้บ้าน เพื่อเป็นการรักษาตั้งแต่ระยะเริ่มแรก

ภาคผนวก ค.

แบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็นคนไร้บ้าน

โดย

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

และ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

แบบสำรวจกลุ่มเสี่ยงในชุมชนที่จะเป็นคนไร้บ้าน

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี เพศ ชาย หญิง
จำนวนสมาชิกในครอบครัว.....คน

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	อายุ	ปัจจุบันประกอบอาชีพ/กำลังศึกษาระดับ
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			

บัตรประชาชน มี ไม่มี เพราะ.....

ด้านเศรษฐกิจ

ประกอบอาชีพ (ระบุอาชีพให้ชัดเจน) .....ทำงานมาแล้ว.....ปี

ลักษณะงาน งานประจำ งานไม่ประจำ

ความสม่ำเสมอในการทำงาน มีงานให้ทำทุกวัน มีงานให้ทำเป็นบางวัน

รายละเอียดเพิ่มเติม .....

รายได้ รายวัน วันละ...บาท รายเดือน เดือนละ...บาท

รับภาระในครอบครัวอะไรบ้าง

ลำดับ	สิ่งที่ต้องรับภาระ	ค่าใช้จ่าย (ต่อเดือน หรือต่อวัน) บาท
1		
2		
3		
4		

5		
---	--	--

รายจ่าย รายวัน วันละ.....บาท รายเดือน เดือนละ.....บาท
 หนี้สิน ไม่มีหนี้ มีหนี้ จำนวน บาท
 ยืมเงินจากที่ใด ธนาคารพาณิชย์ เงินกู้นอกระบบ ยืมจากเพื่อน ญาติพี่น้อง

ด้านสุขภาพ

มีโรคประจำตัวอะไรบ้าง

ลำดับ	โรคประจำตัว / การเจ็บป่วย	ระยะเวลาในการเจ็บป่วย
1		
2		
3		
4		
5		

ความพิการทางร่างกาย ไม่พิการ พิกัด .....

สิทธิการรักษาพยาบาล หลักประกันสุขภาพ ประกันสังคม สิทธิข้าราชการ

ปกติรักษาพยาบาลที่ใด

- โรงพยาบาล.....
- คลินิกเอกชน
- ซื้อยากินเอง

ด้านสังคม

บ้านที่อาศัยอยู่ เป็นของตัวเอง อาศัยอยู่ญาติ เช่าบ้านอยู่

บ้านที่อาศัยอยู่ ที่ดิน ใครเป็นเจ้าของ หน่วยงานรัฐ ที่เอกชน สหกรณ์ / กลุ่มชุมชน

สภาพปัญหาที่เผชิญอยู่คืออะไร

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....

การกิน การอยู่ ภายในบ้าน เป็นอย่างไร.....

.....
.....
เวลามีปัญหาจะไปปรึกษาหรือพึ่งพาใคร.....
.....
.....

ต้องการให้ช่วยเหลือเรื่องอะไร

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....

ถ้าเรามีกิจกรรมสนับสนุนให้มีชีวิตที่ดีขึ้นพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมด้วยหรือไม่

- พร้อมเข้าร่วมกิจกรรม
- ยังไม่พร้อมเข้าร่วม เพราะ .....

ผู้ให้ข้อมูล.....

ผู้เก็บข้อมูล.....

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. 2561